

Separatisten M. Niels Svendsen Chronich og hans Tilhængere.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Naar Kirkehistorikeren Gottfried Arnold med Forkjærlighed dvæler ved Personligheder, der af Samtiden kaldtes Kjætere og Sværmere, og sætter dem højere end mange ellers ansete, kirketro Lærere, saa skjønne vi nok, at det er Martyriet, hvorunder hine have lidt, der har draget hans Hjærte til dem, tilligemed den Omstændighed, at hine Separatister eller af Statskirkerne forskudte ofte have fremdraget Sider af den kristelige Sandhed, som den orthodoxe Lærerstand var tilbøjelig til at gaa lettere hen over, eller dog ikke gav en saa umiddelbar Anvendelse paa Livet.

En saadan Medfølelse for det lidende Sandhedsvidne — i alt Fald i egen Forestilling — paatrænger sig ogsaa os, naar vi sysle med den i Overskriften nævnte Mand, hvis utvivlsomme Guds frygt vi ære, samtidigt med at vi misbillige hans separatistiske Tilbøjelighed og den Anvendelse paa Modstanderne, han ved enhver Lejlighed, og ofte med en særlig ætsende og irriterende Virkning, gav Spaadommene i N. T. om falske Profeter og Antichristus. I ethvert Tilfælde er han en saa mærkelig kirkehistorisk Personlighed, at han vel fortjener, at de Efterretninger om ham, som endnu ere gjemte i de haandskrevne Kildesamlinger, fremdrages og benyttes lidt omhyggeligere, end hidtil sket er.

Hvad der allerede er litterært bekjendt, forbeholde vi os at gaa lettere hen over, om ikke af anden Grund, saa af Hensyn til Pladsen; thi da Niels Svendsen var en Ven af mange Ord og brugte mindst tre, hvor en anden vilde have kunnet nøjes med eet, saa er det ogsaa af den Grund nødvendigt at anvende en passende Begrændsning, for at Læseren ikke skal trættes for meget.

Den 28de April 1628 indskreves ved Københavns Universitet Nicolaus Svenonis Coldingensis, som fik det filosofiske Fakultets daværende Decanus, M. Hans Rasmussen (Brochmand), til Privatpræceptor¹⁾. Det er det første, vi kunne oplyse om den Mand, der her sysselsætter os; men deraf fremgaar, hvad man hidtil ikke har vidst, at han var fra Kolding. Han maa da være dimitteret af Rektor Jens Sørensen Kolding, der 1627—34 forestod Kolding Skole²⁾. Senere skrev han sig sædvanlig med Tilnavnet Chronich eller Chronius, hvilket man har oversat Krønike; men om en saadan Oversættelse er rigtig, maa vi lade uafgjort. Selv brugte han ikke den sidstnævnte Navneform, og hans Samtidige kaldte ham almindelig kun Niels Svendsen.

At nu denne Mand i nogen Tid har studeret ikke blot i København, men ogsaa udenlands, derfor have vi hans egne Ord, ligesom han maa have været en af de første, som tog den ved Forordningen af 7de November 1629 indførte theologiske Attestats, da han i en Skrivelse af 19de Juli 1649 beraaber sig paa »den Magt og Forlov, som mig nu i mange Aar, ja henved tyve Aars Tid, er given af de fornemste disse Rigers Theologis og Skriftlærde til offentlig at prædike udi Menigheden, og derfor

¹⁾ Univ. Matrikel. Jvfr. Fyhn, Efterretninger om Købstaden Kolding, Bilag, S. 13.

²⁾ Fyhn, anf. Skr., S. 107.

ogsaa til at offentligen lære, formane, skjælde, straffe og trøste udi tilbørlig Maade; hos hvilken betroede Magt og Forlov findes saadanne Testimonia og Vidnesbyrd, baade om min Lærdom og Levned, saa at hverken jeg eller nogen anden kunde begjære dennem bedre¹⁾.

Det er os ikke bekjendt, hvor han har opholdt sig i de nærmeste Aar efter Attestatsen. Rimeligvis falder hans Udenlandsrejse i den Tid²⁾, og det er da højst sandsynligt, at han i Tydskland har gjort Bekjendtskab med den mystiske, tildels fra Jacob Böhme stammende Theologi, som han siden var saa hengiven til. En af disse Mystikere, hvis Særkjende var deres skarpe Angreb paa de orthodoxe, af Staten hævdede og hædrede Theologer, var Christian Hoburg — mere bekjendt under Skribentnavnet Elias Prætorius. Ingen synes ved sine Skrifter at have øvet større Indflydelse paa Niels Svendsen end denne Mand³⁾, af hvis »Spiegel der Missbräuche« vi høre en Gjenklang, naar Niels Svendsen siden med skarpe Ord gjennemheglede Statskirkevæsenets Misligheder og hævdede »den sande, levende og formedelst Kjærlighed virkende Tro« imod »den falske, historiske og døde Tro«, som fandtes ikke blot hos »den ganske forvildede, forventde og forstyrrede, falske og skinhellige Kristendoms store Hob og mangfoldige Forsamling«, men ogsaa hos dem, der bar de pralende Navne af »høje og vidtberømte Theologer, Doctores, Mestere og Lærere«⁴⁾.

¹⁾ Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 400.

²⁾ Dette slutter jeg deraf, at han under Retssagen 1655 omtaler, at han under sit Ophold ved fremmede Universiteter havde givet sig af med Undervisning i theologiske Discipliner (Pont. Ann. IV, 434), hvilket forudsætter, at han har været i en modnere Alder.

³⁾ Se P. Coucheron, Om Mag. Niels Svendsen Krønikes Stridigheder med Præsteskabet i Christiania i Aarene 1642—52 (i Theol. Tidskrift for den evang.-luth. Kirke i Norge, udg. af Caspari o. fl. Christiania 1857. I, 234 flg.).

⁴⁾ Se navnlig 5te Kapitel af Niels Svendsen Chronichs Skrift »Troens Erindring og Prøvelse«.

I Aaret 1636 kaldtes Niels Svendsen af Biskop Hans Borchardsen i Ribe til Rektor ved Kolding Skole¹⁾. I denne Stilling tog han den 16de Maj 1637 Magistergraden i Kjøbenhavn under Decanus M. Vulfgang Rhuman²⁾. Men forøvrigt kjende vi ikke noget til hans Virksomhed i hans Fødeby; det var ikke der, men i Norge, at hans ejendommelige Anskuelser traadte frem for Lyset. Den 11te Juni 1639 blev han nemlig »uden al min egen Videnskab og Begjæring« — som han senere ytrede³⁾ — af Kongen beskikket til Lektor eller Læsemester i Theologien i Kristiania efter M. Oluf Boesen, der samme Aar var bleven Biskop i Aggershus Stift⁴⁾.

Da M. Niels Svendsen i Kristiania, hvor han blev Kannik i Kapitlet, fik bedre Vilkaar, end han havde haft som Skolemester, indlod han sig samme Aar i Ægteskab med Maren, en Datter af afd. Biskop Jens Dinesen Jersin († 1634) i Ribe. Fra sin Fader havde denne ædle Kvinde arvet det dybe religiøse Sind, der gjorde det lettere for hende med en Troskab, som fra alle Sider berømmes, at følge sin Mand paa hans senere tornefulde Bane. Brylluppet er vistnok holdt i Kjøbenhavn noget før Jul 1639; vi have nemlig fundet følgende Fuldmagt, udstedt af M. Niels Svendsen i Anledning af Ægteskabet:

»Kjendes jeg underskrevne, at jeg haver givet ærlig, velagt og velforstandig Mand Herman Thuresen, Borger og

¹⁾ Fyhn, Efterretn. om Kolding, S. 107—8.

²⁾ Univ.-Program.

³⁾ Pontopp. Ann. IV, 400.

⁴⁾ Norske Rigsregistranter, VII, 581. Det er vel altsaa urigtigt, naar J. C. Berg i Budstikken, Christiania 1821—22, III, 391, siger, at han blev kaldet til Lektor den 11te Maj 1639. Men det kunde dog bemærkes, at allerede i et Brev af 27de Maj s. A. til Statholder Hr. Christoffer Urne paalægger Kongen denne »at forordne og indsætte« Mester Niels Svendsen, »forrige Skolemester udi vor Kjøbsted Kolding«, til Lector Theologiæ i Kristiania, i hvilken Stilling han skulde nyde den samme Embedsløn, som M. Oluf Boesen havde haft. (Norske Rigsreg. VII, 560).

Indvaaner i Kjøbenhavn, Fuldmagt at give hæderlig og højlærd Mand D. Oluf Worm, Professor paa Akademiet i Kjøbenhavn, lovlig Afkald paa mine Vegne for det Formynderskab, hvilket han over min kjære Hustrus, Maren Jensdatters, fædrene og mødrene Arv godvilligen paa sig taget haver, og det at give hannem saa fuldkommeligen, som jeg selv tilstede var, naar som helst velbemeldte D. Oluf Worm det begjærendes vorder; hvilket jeg med egen Haand her underskreven bekræfter. Havnæ d. 2. Januarii 1640.

Niels Svendsen, eg. Hd.«¹⁾.

Nogen Tid efter Udstedelsen af dette Dokument har Mester Niels Svendsen begivet sig med sin Hustru til Kristiania, hvor han den 25de April 1640 for første Gang nævnes som tilstedeværende i Kapitlet²⁾, hvad da synes at antyde, at han ikke tidligere personlig har overtaget sit Embede. Ifølge Kirkeordinansen skulde Lektoren ikke blot holde latinske Forelæsninger over den hellige Skrift, men ogsaa »undertiden paa nogen beskikket Tid prædike, dog saa at ingen vanlig Prædiken dermed forhindres«. Efter vedtagen Skik plejede Læsemesteren i Kristiania at forrette Tolvprædiken paa de høje Fester i Byens Domkirke og sandsynligvis ellers til ubestemte Tider; andre gejstlige Forretninger henhørte derimod ikke til hans Embede, da han ikke havde præstelig Vielse³⁾.

Egentlig var der altsaa ikke megen Lejlighed for Mester Niels til at komme til Orde for en større Tilhørerkreds — thi de latinske Forelæsninger i Gymnasiet egnede sig ikke dertil — men hans Iver bragte ham til at benytte de Lejligheder, der gaves, med desto større Eftertryk, og

¹⁾ Den 13de Maj 1640 fremkom Herman Thuresen og gav D. Oluf Worm Afkald i Henhold til den fremlagte Fuldmagt fra M. Niels Svendsen, Læsemester i Kristiania. (Konsist. Kopibog III, 435).

²⁾ Caspari, Theol. Tidsskrift. I, 241.

³⁾ Caspari, Theol. Tidsskrift. I, 242.

desuden fandt han snart Personer af forskellige Stænder, i hvem han erkjendte Aandsfæller, og som villig laante Øren, naar han i Konventikler med sin skarpe Tunge og strømmende Ordfylde gennemheglede dem, der tilegnede sig Kristennavnet uden at besidde Kristendommens Kraft, og da særlig Lærerstanden i Statskirken. Han viste sig nemlig snart utilfreds med den Maade, hvorpaa Præsterne i Kristiania udførte deres Gjerning. Livet svarede efter hans Mening ikke til Læren, og de undlod med tilbørlig Strengthed at straffe Synden. Naar han i den Anledning privat gik i Rette med dem, vare de ingenlunde altid villige til at modtage hans Formaninger, og saaledes udvikledes efterhaanden et meget spændt Forhold mellem ham og hans Kolleger i Kapitlet og Præsteskabet. Særlig følte Sognepræsten i Kristiania, M. Trugels Nielsen ¹⁾, sig saaret af hans Udtalelser, naar han den ene Gang efter den anden i sine Prædikener paa den voldsomste Maade angreb slette og hykkelske Kirkelærere, som kun for Brødets Skyld forrette Ordets Tjeneste, uden Aandens Lys og Kald, medens han stadig fremstillede sig selv som den, gennem hvem den Hellig-Aand talte til Menigheden.

Allerede 1641 udbrød Striden, og den fortsattes siden med korte Afbrydelser, saalænge M. Niels Svendsen var i Kristiania. Den er for ikke mange Aar siden saa udførlig og omhyggelig fremstillet efter Oslo Kapitels Protokoller af P. Coucheron i det af Prof. Caspari o. fl. udgivne Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge, I, 234—55; 257—98; II, 46—67 ²⁾, at vi her

¹⁾ Se om denne Gjessings Jubellærere, II, 2, 336—7. Budstikken, III, 387, Christiania 1821—2. Worms Lex. I, 45. Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. III, 561. 597. 642. 725.

²⁾ I Pontoppidans Ann. IV, 396—402 findes aftrykt Kristiania Præsteskabs Klage (dat. 16. Juli 1649) over M. Niels Svendsen, og dennes Svar til deres «væmodige Klagemaal». Hertil indskrænkede sig tidligere i det væsenlige Kundskaben om M. Niels Svendsens Stridigheder i Kristiania. Jvfr. O. Wolff, «Den ubudne Religions-

kunne indskrænke os til kortere Antydninger for Sammenhængens Skyld.

Juledag 1642 holdt Mester Niels som sædvanlig en Skjændeprædiken, der dog synes at have overgaaet alle tidligere. Heraf tog Biskop Oluf Boesen Anledning til at forbyde ham Prædikestolen, indtil Lov og Dom havde skilt ham og M. Trugels Nielsen ad. Hertil svarede han, at hvad han prædikede, det prædikede han, som Aanden gav ham det ind, og agtede ikke, hvad Mennesker sagde, om nogen ham saadant vilde forbyde. Ventelig vilde Niels Svendsen allerede paa dette Punkt have paadraget sig Afsættelse, hvis Norges daværende Statholder, Hannibal Sehested, ikke havde holdt sin Haand over ham og den 24de Marts 1643 havde mæglet et Forlig, hvorved det hele blev slaaet hen som Misforstaaelser. M. Niels fik atter Lov til at prædike; hans kristne Venner maatte frit besøge ham og tale med ham om gudelige Ting; men »privat Conventiculer og Exercitia« maatte han ikke »holde paa Kamrene eller i andre Maader«. Endvidere forpligtedes baade M. Trugels og M. Niels til ikke at give Aarsag til Strid ved »nogen ny ved Eftertale fortænkkelig Prædikens Trykkelse eller Udspredelse, eller ved nogen Angribelse mundtlig eller skriftlig« ¹⁾.

Trods denne Overenskomst udgav M. Niels Svendsen dog kort efter den Juleprædiken, som havde givet Anledning til, at Prædikestolen var bleven ham forbudt, og til-

Reformator i Danmark, i Midten af det 17de Aarhundred, eller Tildragelser med Mag. Nicol. Svendsen, kaldet Chronichius«. J. Chr. Berg har i sine »Efterretninger om det af Kong Christian den Fjerde stiftede Gymnasium i Christiania og sammes Lærere« i Budstikken, III, 391 flg., Christiania 1821—2, meddelt en længere Biografi af M. Niels Svendsen Chronich. Han har dog ikke som Coucheron benyttet Oslo Kapitels Protokoller.

¹⁾ I Geh.-Ark., Danske Selskabs Papirer, findes en Udskrift af dette Forlig undertegnet af Hannibal Sehested, Kansler Jens Bjelke, samt alle Kristiania Kapitels Medlemmer.

egnede oven i Kjøbet Statholderen samme, skjønt der i den fandtes saare skarpe Udtryk, hvis Adresse var let at finde, saasom »at de, som skulde være andres Ledsagere til Jesum, med de blinde Farisæere allermest forhaane Jesum udi hans sande Lemmer, og ikke alene ved synlige Foragtellesmidler, Lader og Fagter, men endogsaa med lydelige Ord og Tale, ja med letfærdig Bespottelses Pen og Skrift, og af Djævelens Indskydelse og Tilskyndelse gives dem adskillige foragtelige og vederstyggelige Navne, endog den alvidende Gud ser og kjender, at dette af mig uværdige Jesu Christi Tjener hverken siges eller skrives af nogen utilbørlig Had og Vrede mod noget Menneske, hvem det saa kan være, men at det ved Guds Naade i kjærligste Maade og bedste Mening er fremført til Guds Ære, Guds allerkjæreste og foragtede Børns Trøst og Husvælelse, og dennem, som kunde være paa vrang Veje geraadne, til en salig Paamindelse, Eftertanke og Omvendelse« ¹⁾.

I nogle Aar førtes Striden nu mere i det skjulte, indtil den 1648 atter brød ud i lys Lue. Vi kunne let forstaa, hvor irriterende det maatte være, naar Niels Svendsen den ene Gang efter den anden udraabte sine Modstandere som Belials Børn, Satans Apostle, skinhellig Hyklere og sladrende Papagøjer, medens han intet Øjeblik tvivlede om, at han selv var Aandens udvalgte Redskab til at straffe den forventede Kristenhed. M. Trugels Nielsen gjorde Gjengjæld ved i sine Prædikener at advare mod Sværmere og Enthusiaster, som vilde have Skoler opbrændte, Kirker og Kirketjeneste afskaffet, den høje Øvrigheds Autoritet og Myndighed dæmpet og afskaffet. Under Striden udkom en lille Traktat, oversat fra Tydsk, »om de

¹⁾ Aandelige Jule-Betenckning, om den allerstørste Glæde at bekomme udi vor Frelsere Jesu Christo formedelst hans hellige Fødsel. Prædictet paa 1. Juledag 1642 aff Niels Suendsson C. Christiania 1644. Tilegnelsen til Statholder Hannibal Sehested er dat. 27de April 1643.

vederstygkelige og gudsbespottelige Enthusiaster og Kjætttere Knipperdolling og Jan van Leyden og deres Anhængere, hvori der gjordes Hentydning til, at saadanne fandtes i Menigheden, og denne opfordredes til at vogte sig for dem. Dette Skrift ansaas med Grund som udgivet af M. Trugels Nielsen, og det kunde kun gyde Olie i Ilden. Det var da ogsaa en stor Uretfærdighed at sammenligne de vel noget sværmeriske, men ellers fredelige opvakte, der samlede sig om M. Niels Svendsen, med de afsindige Gjendøbere i Reformationstiden. Imidlertid kan man jo ingenlunde frikjende Bevægelsens Hoved og Ophavsmand for selv at have nedkaldt Stormen over sig. Hvem der vil efterlæse hans ordrige Beskrivelse af »den store Ertzhore« i hans omfangsrige Skrift »Troens Erindring og Prøvelse«, der udkom 1651, vil neppe kunne nægte, at det Vrægebillede, han her tegner af Statskirkerne, egnede sig ypperlig til at vække Separatismens Aand blandt alle dem, der vilde tage hans Ord til Hjærte. Man maa kun undre sig over, at dette Skrift har kunnet erholde de theologiske Professorers »Imprimatur«. Maaske har det været den umiskjendelige, brændende Nidkjærhed for Christi Ære, der gaar igjennem det, som har bevæget Censorerne til at se igjennem Fingre med Forfatterens Overdrivelser¹⁾.

Efter at Striden mellem M. Niels Svendsen og M. Trugels Nielsen havde raset i en Række Aar, sikkert til ikke ringe Forargelse for mange i Menigheden²⁾, kom det

¹⁾ Af Retssagen 1655 mod Niels Svendsen ses forevrigt, at Professorerne besværede sig over, at han, efter at Skriftet havde været til deres Bedømmelse, havde foretaget betydelige Forandringer og Tilføjelser deri.

²⁾ Et af de heftigste Udbrud af Striden var det, som forefaldt i Kristiania Domkirke d. 3. Decbr. 1649, da M. Niels Svendsen, oprørt over en Prædiken, M. Trugels Nielsen havde holdt »om Ødelæggelsens Vederstyggelighed« den forudgaaende 25de Sønd. e. Trin., angreb ham i selve Kirken og forlangte at vide, hvad det var for Forførere og Kjætttere, han i sin Prædiken havde talt om, og da han ikke vilde svare derpaa, kaldte ham »en Tyv og en Morder«.

endelig dertil, at Regjeringen begyndte at tage sig af Sagen. Som tidligere er bemærket, maa det vistnok nærmest tilskrives Hannibal Sehested, at der ikke før er gjort noget derved. Thi baade Biskop Oluf Boesen og hans Eftermand M. Henning Stockfleth maa agtes for Niels Svendsens Modstandere, om de end søgte at indtage en saa upartisk Holdning som mulig. Det er derfor ikke uden Grund, at Coucheron antager, at Hannibal Sehesteds Afskedigelse fra Statholderposten i Norge afgiver Vende-punktet i Niels Svendsens Historie. — Det første vi erfare om Forandringen i Stillingen er følgende Kongebrev til »de høj lærde« eller Universitetets Professorer:

Christian IV. V. s. G. t. Eftersom vi naadigst kommer udi Forfaring, hvorledes os elskelige, hæderlig og høj lærd Mand, M. Niels Svendsøn, Lector udi vor Kjøbsted Christiania, baade hans Prædiken anlangendes, saa vel som hans anden Forhold, adskilligt forargeligt berettes: da bede vi, at I hannem med forderligste for eder fordrer og hannem saadant foreholder, saa og af hannem erfarer, hvad han sig derpaa erklærer, hvorom I og siden eders udførlige skriftlige Relation til videre Efterretning i vores Kancelli har at indskikke. Dat. Hafniæ d. 15. Augusti 1651 ¹⁾.

M. Niels Svendsen maa paa den Tid have været i Kjøbenhavn ²⁾, da han efter Indkaldelse allerede et Par

hvilken Tiltale fra M. Trugelses Side blev betalt med samme Mynt. (Se Couchérons Beretning om denne Sag i Theol. Tidsskr. I, 271 ff.). Det kunde bemærkes, at M. Trugels Nielsens originale Erklæring om Striden og Referat af den angrebne Prædiken, afgiven under 7. Marts 1650, findes nu i Kgl. Bibl., Thottske Saml. 96 Fol.

¹⁾ Sjølandske Tegnelser, XXXII, 160.

²⁾ Til denne Tid hører da vistnok Beretningen om, at han søgte Altergang hos Kapellanen ved Helliggejstes Kirke, der imidlertid efter Raadførelse med Biskop Jesper Brochmand afslog at antage ham til Herrens Bord, med mindre han offentlig vilde underkaste

Dage efter kunde møde paa Konsistorium, hvor efter kgl. Befaling en Del fra Kristiania fremsendte Spørgsmaal bleve ham forelagte til Besvarelse. Hans under 26de Avgust s. A. afgivne Svar paa Spørgsmaalene skulle her meddeles efter det, som det synes, originale Haandskrift i Thottske Saml. 336. 4to ¹). Paa Grund af Mester Niels Svendsens store Ordrigdom have vi dog, for at Læseren ikke skulde trættes for meget, paa nogle antydende Steder forbigaaet et og andet, som var mindre væsentligt eller vel endog kun Omskrivninger af tidligere fremførte Tanker.

Udi Jesu Navn.

Den 19 Augusti 1651 mødte jeg paa Academiæ Hafniensis Consistorio efter Bispens D. Jesper Brochmands og de andre Dnn. Theologorum deres Begjæring, hvilke da for mig berettede, at de efter Hs. Kgl. Maj.s naadige og skriftlige Vilje havde mig disse efterfølgende Spørgsmaal at foreholde, at jeg dertil skulde svare oprigtig. Hvilket ogsaa efter Begjæring nu udi kjærligste og korteste Maade efterkommes, og giver jeg mig dermed gjerne ikke aleneste under deres retsindige Censur og Dijudication, men under enhvers, som censurer og dømmer ved den H. Aand, som alle Ting censurer og dømmer allerretteligst.

1. Spørgsmaal.

M. Niels Svendsen tilspørges, at eftersom den Prædiken, holden udi Christianiæ Kirke Pindsedag 1651 til

alg Kirkens Disciplin paa Grund af sin langvarige Afholdelse fra Sakramentet; forøvrigt anvistes det ham at søge Altergang i sin Sognekirke i Kristiania (Pont. Ann. IV, 431).

¹) En Ejer af dette Hdskr. har udtrykt sin Medfølelse for M. Niels Svendsen i følgende Distichon:

Turba calens odiis inter se murmure cæco

Mussat, et insontem tollere fraude parat.

C. G.

Haanden, hvormed dette er skrevet, er fra det 18de Aarhundrede, Bogstaverne C. G. bringe os til at gjette paa Chr. Gram, Assessor i Overhofretten i Kristiania, Forfatter af en Rejsebeskrivelse (Nyerups Lit. Lex., S. 198. Daas, Nordmænds Udvandringer, S. 95 ff.).

Tolvprædiken, taler fornemmelig om Anti-Christi Ministerio og dets Tilhængere, og derhos paa [det] heftigste og ivrigste formaner Tilhørerne udi Christianiæ Menighed, at de sig flitteligen skulde tage vare for saadant et anti-christisk, satanisk og djævelsk Riges Ministris eller Kirketjenere, om M. Niels Svendsen da formener, at saadanne anti-christiske Kirketjenere skulle findes in Ministerio Ecclesiastico til Christiania, hvilke skulde forfølge de sande Christi Tjenere og deres Tilhængere, og for hvilke Menigheden skulde tage sig vare.

Gjensvar.

Hvortil svares, at der udi forbemeldte Prædiken efter Textens Anledning og Forklaringens Udvisning er ikke aleneste da klarlig prædiket om Anti-Christo og hans Ministerio og Kirketjenere, med salig Formaning at tage sig vare for dennem, men endogsaa om den sande Christo og hans Ministerio og Kirketjenere, med christelig Erindring, at de ere dobbelt Ære værdige etc. Og at det ikke er min menneskelige eller kjødelige Mening, men Guds Aands hellige og sande Mening, ja hans standhaftige og ubedragelige Lærdom, at eftersom den sande Tro efter Christi egen Profeti, Luc. 18 v. 8, er nu sjelden at finde paa Jorden, og at de antichristiske Lærere og falske Christi, som komme udi den sande Christi Navn, ere nu mange, Matth. 24 v. 5. 11. 24, saa haver man sig ikke aleneste i Christianiæ Menighed, men udi den ganske Christenhed vel at vogte for saadanne Ministris og Kirketjenere. Hvorfor der ogsaa tvende Gange, nemlig den 8. og 25. Søndag efter S. S. Trinitatis, aarlig prædikes ikke aleneste udi Christianiæ Kirke, men ogsaa udi alle Danmarks og Norges Kirker, og mange flere Kirker her udi Christenheden, om de falske Profeter og falske Christis eller anti-christiske Kirketjenere, med Guds Aands allerkjærligste og aller alvorligste Formaning, at enhver skal tage sig vare for dennem. Hvorfor tilholdes jeg da nu mere end alle andre udi disse tvende Kongeriger, som ogsaa prædike om de

falske Profeter og antichristiske Lærere, at aabenbarlig sige, om jeg mener, at de ere udi Christianiæ Menighed? Jeg svarer dog ydermere her for mig efter denne Tilspørgelse, at Guds Aand udi min Prædiken mener, enhver sand Christi Kirketjener og enhver falsk og antichristisk Kirketjener, enten han er udi Christiania eller hvor han er, at skulle kjendes paa sine Frugter. Og efterdi Jesu Christi egen liden h. Skole og Forsamling var ikke sikker og fri fra den antichristiske og djævelske Minister og Kirketjener Judas, og efterdi den første h. apostoliske og christelige Kirke og Menighed kunde ikke være sikker og fri fra de antichristiske, sataniske og djævelske svare Ulve, som med deres antichristiske Ministerio og Kirketjeneste ikke sparede Christi Hjord, hvorfor skulde Guds Aand ikke baade udi mig og enhver sin retsindige Tjener og Vidne mene og sige, at ingen Christen bør at indbilde sig, at enten Christiania eller nogen anden af de Christnes Menigheder kan udi disse sidste og onde Forførelses Dage være saa sikker, fri og ren, at der skulde jo noget antichristisk hænge ved deres Ministerio, Lærere og Kirketjenere, for hvilket enhver, baade Lærere og Tilhørere, bør (saa vel som jeg og selv med) sig med Christi egne Disciple og med den første apostoliske Kirkes hellige Menighed udi højeste Maade at vogte og tage vare, som klarlig læses Matth. 7, 15. 16. Act. 20, 29. 30. 31. Og saaledes haver Christus og hans Aand selv forklaret sig og svaret til dette Spørgsmaal. Hvorom videre forhandles udi forbemeldte Prædiken, hvilken jeg tilforn den 8. Augusti sidst forleden haver efter Øvrighedens Vilje skriftlig overleveret til Kgl. Maj.s Kansler, ærl. og velb. Mand Hr. Christian Thomesen, og nu et andet rigtigt Exemplar overgiver til forbemeldte Academiæ Hafniensis højlærde Doctores og Professores udi den hellige Skrift, med kjærlig og ydmyg Begjæring, at de samme Pindseprædiken ville flittelig læse, randsage og censere, og derom meddele mig til Guds Ære og Menighedens Opbyggelse deres klare

Judicium og Mening, og tilkjendegive, om de derudi noget kunne finde, som strider mod de hellige profetiske og apostoliske Skrifter.

2. Spørgsmaal.

Om M. Niels Svendsen formener sig at have Magt og Myndighed, som dog alene er en Læsemester udi Gymnasio, at sætte med hemmelig eller offentlig Formaning og Beskjæmmelse M. Trugels til Rette, som udi Christiania er en Sognepræst og Præpositus, og efter Ordinansen i saadant sit Embede Bispen alene som hans rette gejstlige Øvrighed undergiven, og af hannem bør at straffes og sættes til Rette, om han andet udi Bestillingen forretter, end forsvarligt kan være.

Gjensvar.

Baade den norske Kirkeordinans, Fol. 74, saa vel som ogsaa den danske, Fol. 92, klarlig formelder, at en Læsemester (som udi den norske Ordinans ogsaa kaldes en Theologus) skal have saadant Embede, at han skal overlyst eller offentlig læse den h. Skrift paa Latin, ikke aleneste for Skoledegne (som søge Gymnasium) men ogsaa for Kannikerne og forstandige Borgere og andre, som did ville søge, og at han skal derforuden undertiden paa nogen beskikket Tid prædike, men dog saa at ingen vanlig Prædiken derved forhindres. Nu er det ganske umuligt, at nogen kan rettelig forestaa dette forbemeldte Læreembede, uden han efter den h. Skrift og udi tilbørlige Maaade ved Guds Aands Drivelse baade lærer og formaner, trøster og straffer, og det aabenbarlig og offentlig uden nogen Persons Anseelse. Hvorfor da ikke ogsaa hemmelig mellem sig og sin Broder, ihvo han være kan, og naar Behov gjøres? Læs herom Skriftens klare og faste Vidnesbyrd, 1 Cor. 14 v. 3. 2 Timoth. 2 v. 2; cap. 3 v. 16. Matth. 18 v. 15—17. Ephes. 5 v. 11. Col. 3 v. 16. Hebr. 3 v. 13; cap. 10 v. 24. (NB) Jac. 5 v. 16. 19.

1 Thess. 5 v. 20. 21. Men dermed ingenlunde enten for hindres eller forringes Superintendenternes eller Bispernes Embede, Magt og Myndighed udi nogen Maade, men mere derved hjælpes og bestyrkes. Haver dog den ringeste Student, som haver sin theologiske Attestats, udi disse Lande bekommet Magt og Myndighed til at offentlig prædike Guds Ord, udi hvad Menighed han kommer, og derfor ogsaa til at aabenbarlig og retsindelig lære, formane, trøste og straffe formedelst Guds Aand og ved Guds Ord! Derforuden haver jeg nu for mange Aar gjort ikke aleneste Christianiæ Sognepræst, men ogsaa Bispen og de andre Kanniker min høje og hellige Ed, at jeg skal være dennem tro til at afværge deres Skade og Fordærvelse, saa vidt muligt er, hvilket ikke holdes, dersom jeg ser dem fare vild, og jeg da ikke christelig og broderlig formaner dem, og, om Behov gjøres, straffer dem. Men der kan ingen retsindig Straf ske uden nogen Beskjæmmelse, thi man straffes ikke tilbørlig for det, som ret og godt er, men for det, som er uret og ondt, hvilket er ikke Ære men Beskjæmmelse værd, Rom. 6 v. 21. Og Gud den allerhøjeste og hans Aand er mit Vidne, at jeg med al min Formaning og Straffelse, efter Guds Ords Forskrift, haver hjertelig søgt, at mine Modstandere med mig og jeg med dennem kunde undgaa den evige Beskjæmmelse, og betænke, dersom jeg alleruværdigste Jesu Christi hellige Ords Tjener ved Guds Aand og Naade med D. Luthero skrev et retsindigt og heftigt Straffeskift til, at straffe og beskjæmme Pavens Vildfarelser, hvo iblandt os Lutherske skulde sige, at det var uret, og at jeg ingen Magt og Myndighed dertil havde? Til dette andet Spørgsmaal haver jeg vidtløftigere svaret udi forbemeldte min Erklærings og Bevisnings Skrift, som den 28 Martii 1650 paa Christianiæ Consistorio capitulari er oplæst mod M. Trugelses Stevning¹⁾.

¹⁾ I Randen: Dette Erklærings og Bevisnings Skrift medfølger herhos. (Findes nu ikke vedlagt).

3. Spørgsmaal.

Om M. Trugels haver forset sig mod Guds Ord og handlet anderledes, end det sig en retsindig Guds Tjener kunde anstaa, idet han haver M. Niels for Bispen og Kapitlet indstevnet, og om saadan Proces og Rettergang strider imod Guds aabenbarede Ord og Christi Ordinans, Matth. 18.

Gjensvar.

1. At M. Trugels haver saa ganske foragtet min christelige, broderlige og kjærlige Formaning og Advarsel, som skete først mellem hannem og mig alene, og dernæst imellem os og en af vore svorne Colleger og Medbrødre, og strax skjældet mig at være en Satan, og bød mig fra sig vige, som hans eget svorne Vidne, vor egen Collega og Medbroder vidner, som læses udi forbemeldte mit Erklæringsskrift, Fol. 25, og udi M. Trugelses egen tagne Provs-Brevs Original. 2. At han haver saa uchristelig og utilbørlig forvendt og forkrænket forbemeldte min christelige Formanings Ord, og derimod for Øvrigheden og Menigheden offentlig fremført det, som er usandfærdigt, som baade hans eget forbemeldte Vidnesbyrds Brev og Christianiæ Capitels Protokol klarlig udviser, at han haver over alt dette ganske oversprunget baade Christi almindelige Ordinans, Matth. 18, 15—17, og Kirkeordinansen og den christelige Forordning, som om Kirkens Disciplin af den høje Øvrighed Ao. 1629 udi disse Lande er udgangen, og udi Recessen alle Sognepræster foreholdes og befales. Og derimod med en aabenbar Stevning for Bispen og Kapitlet mig indstevnet til at lide aabenbar Beskjæmmelse og Straffelse formedelst min kjærlige og højlig fornødne Formaning og Paamindelse, som mellem os selv og vore egne svorne Colleger hemmelig sket var, og derudi offentlig mig beskylder, at jeg skulde hannem baade ubesindelligen, saa og ubevisligen og uforvarligen overilet og angrebet og besværet have etc., som

udi samme Stevning læses, og udi mit Erklæringsskrift Fol. 3: Dette og saadan Proces stemmer ingenlunde overens enten med de h. profetiske og apostoliske Skrifter, eller med de h. Profeters og Apostles, eller med vor eneste Frelzers og Læremesters Jesu Christi Exempler. Hvorom videre formeldes udi for^{ne} mit Erklæringsskrift, Fol. 5—7.

4. Spørgsmaal.

Efter M. Niels holder M. Trugels for en Tyv og en Morder, saa fremt han ikke aabenbarer og specificerer, hvo de enthusiastiske Personer ere, om hvilke han saa ofte i sine Prædikener meldte: om M. Niels da enten vedgaar, M. Trugels disse Personer at have navngivet, eller og, om det af M. Trugels ikke sket er, om han da holder hannem for en Tyv og Morder?

Gjensvar.

Hvortil svares 1. at jeg gjerne vedgaar, at M. Trugels haver endelig og omsider aabenbarligen for Øvrigheden og Menigheden navngivet dem, som han saa længe udi sin offentlige Prædiken havde skjældet for Enthusiaster etc., og for hvilke han havde saa længe og offentlig formanet Menigheden sig at tage vare. Men denne hans Navngivelse og Aabenbarelse skete ikke paa den christelige og tilbørlige Vis og Maner, som enten Christi almindelige Ordinans, Matth. 18 v. 15—17, eller vore Kirkers Ordinans, eller og vor høje Øvrigheds christelige Forordning og Reces om Kirkens Disciplin alle Sognepræster tilholder: nemlig først med hemmelig og retsindig Formaning, Straffelse og Tilrettesættelse, dersom de udi saadan djævelsk og antichristelig Enthusiasteri befandtes skyldige; og dernæst, om Behov gjordes, ved 2 oprigtige Vidner og Medhjælperes Vidnesbyrd, og endelig, om fornøden var, ved Menighedens Hjælp og Bistand; hvorom formeldes udi mit Erklærings-Skrift, Fol. 45. Men efterat M. Trugels mange

Aar havde vidst, og var selv udi Raad og Daad, at jeg og andre vore Medchristne, sine egne Tilhørere, bleve udi Christianiæ Kapitels almindelige Protokol uchristeligen og ulovligen indtegnede, som de der ingen Samkvem eller Omgjængelse maatte have med hverandre, aldeles uanset, at os intet uchristeligt eller usømmeligt var overbevist, og ingen af de andre, som dette angik, vare der tilstede eller da indstevnede, som Protokollen udviser, Fol. 116 pag. 2, og læses udi mit Erklærings-Skrift, Fol. 54. Og efter at M. Trugels haver mig og flere vore Medchristne for den høje Øvrighed angivet baade for uchristelige Forsamlinger og uretsindig Religion, som en Kontrakt med den høje Øvrigheds, Bispens og alle Kannikers Hænder underskreven, og udi Protokollen indført, udviser¹⁾. Og efter at M. Trugels Aar efter Aar udi heftigste Maade udi sine Prædikener havde skjældet paa Christianiæ Menigheds Enthusiaster og uchristelige Forsamlinger, som Christianiæ Borgemesteres og Raads Skrivelse til M. Trugels og hans eget skriftlige Gjensvar klarligen tilkjendegiver²⁾. Efter at, siger jeg, alt dette paa saa rum Tid var sket, og efter at han mig formedelst mine kjærlige Formaninger havde for Bispem og Kapitlet indstevnet, da haver han udi en Rigens Stevning nævnt baade mig og flere vore Medchristne ved Navn, og os samtlig ved Christianiæ By-svende for Byfogden og Laugretten indstevnet at høre mange sine sammensankede Provs af adskillige Folk, ved hvilke han agtede os over at bevise, at vi vare saadanne enthusiastiske og gudsbespottelige Folk, som han saa længe og aabenbarlig udi Menigheden havde skjældet paa. Men hvor dygtig og hvor forargelig denne M. Trugels Bevisning monne være, det udviser det beseglede Provs-Brev, som M. Trugels da ved saadan Proces erlangede.

¹⁾ I Randen: Denne Kontrakt følger hermed.

²⁾ I Randen: Disse Skrivelsers Kopier, som jeg haver bekommet, følge hermed.

Og om M. Trugels med denne sin Bevisning og Navngivelse haver fulgt Christum og hans og vore Kirkers christelige Ordinans og Forordninger, eller om han ikke ogsaa derudi er kommet for Christum¹⁾, og derover befindes en uretsindig Lærer, det indsættes nu for alle retsindige Dommere og Christne, at de derpaa udi Guds Frygt ville tilbørlig kjende. Derfor udi Beslutningen til næstbemeldte Spørgsmaal vedgaar jeg, at M. Trugels haver endelig omsider navngivet dem, han saa længe haver skjældet at være Enthusiaster; men det haver han dog ikke gjort efter forbemeldte christelige Ordinanser, og ej heller med nogen dygtig og sandfærdig Bevisning (hvilket gjør hans Uretsindighed og Forseelse langt større) og derfor ej heller som en christen og retsindig Sjælesørger; thi han derudi og²⁾udi saa Maade er kommen for Christum²⁾.

6. Spørgsmaal.

Hvad de grove og forargelige Stykker monne være, udi Menigheden tildragne og M. Trugels ikke ringe angaaende.

Gjensvar.

De Stykker, om hvilke udi min Erklæring, Fol. 34, meldes, berettes sammesteds at være nogenlunde antegnede udi mit Indlæg, som den 16. Febr. 1650 paa Christianiæ Kapitelshus blev lydelig oplæst, og findes udi forbemeldte mit Erklærings-Skrift, Fol. 17—21.

1. Foruden de mange Prædikener og Udraabelser, som af M. Trugels ere skete om Christianiæ Menigheds Enthusiaster og deres entusiastiske og uchristelige Sammenkomster, og foruden de adskillige forargelige Inquisitioner og Bevisninger, med hvilke han haver udi højeste og flit-

¹⁾ Vistnok med Hentydning til Joh. 10, 8: »Alle de, som ere komne for mig, ere Tyve og Røvere«.

²⁾ 5te Spørgsmaal med dets Besvarelse forbigaas, da det ikke er videre oplysende.

tigste Maade lagt sig efter at ville overbevise os saadanne uchristelige Folk at være, som dog aldrig med nogen Sandhed skal kunne bevises, hvorom udi Christianiæ Kapitelsprotokol og udi M. Trugelses eget forbemeldte beseglede Provs-Brev klarlig meldes, hvorover Guds h. Navn, Ord og Dyrkelse, og Guds Dyrkere og Elskere ere af de ugudelige bleven foragtede, udraabte, forhaanede og bespottede. Foruden alt dette, siger jeg, da haver han ogsaa 2. paa Prenten udi Christiania paa Danske ladet udgaa og udsprede den meget forargelige, gudsbespottelige og vederstyggelige Knipperdolings og Jan van Leydens Historie¹⁾ at gjøre dem, som han skjældede for Enthusiaster, des mere mistænkte og stinkende udi Menigheden og Landet, som ogsaa nu sket er. Jeg tror ingenlunde, at han saadant haver ladet prente eller publicere med Rev. Dom. Theologorum Academiæ Hafniensis Raad, Vilje eller Samtykke. 3. M. Trugels haver ogsaa Anno 1648, den 25 Maj, mod sin hellige og høje Jurament og Ed, og mod det christelige Læreembedes Pligt, paa min Ryg og mig ganske uafvidendes udi vor Kapitelsprotokol under sin egen Haand det ladet indføre, som er usandfærdigt, forargeligt og ubevisligt, mod den H. Aands offentlige Lærdom, som ved mig sit ringe Redskab er udi Menigheden offentlig prædikeret. Hvorimod min sandfærdige Erklæring næste Aar derefter blev sammenskreven²⁾ (thi da bekom jeg dette Stykke først at vide), hvilken ogsaa udi Kapitels Protokol er indført. Dog haver M. Trugels saadan sin Forseelse og Forargelse indtil denne Dag ikke tilbørlig bekjendt og afbedet. 4. Det er ikke lidet groft og forargeligt, at M. Trugels til saadan sin foretagne entusiastiske Handels forargeligste Udraabelse, bedste Bevisning og største Beskjæmmelse haver til sig taget en Løsgjænger og forløben Skalk ved Navn Søren Gundersen Maler (eller

¹⁾ I Randen: Denne Historie overleveres hermed.

²⁾ I Randen: Denne Erklæring følger hermed.

Kjerulf, som han lod sig kalde), som havde sin Vaaning og Omgjængelse udi M. Trugelses Huse og er ægteviet med en Kvinde udi Christiania, endog han havde forløbet sin egen Ægtekvinde udi Jylland, og som en aabenbar Skjelm og Tyv sig der forholdet, hvorom findes fast og rigtig Bevisning. Dette meget forargelige Menneskes, som nu af Landet er bortrømt, hans løgnagtige og meget æreskjændelige Angivelse om ærlige og retsindige Christne, M. Trugelses egne Medbrødre og Tilhørere, ja udi Almindelighed om Christianiæ Menigheds Enthusiaster, Husprofeter og Vinkelprædikere, haver M. Trugels til sin egen betroede Menigheds meget forargelige Udraabelse og Beskjæmmelse for Øvrigheden frembragt og skriftlig under Besegling til den høje Øvrighed overgivet, og en stor Del udi Kapitels Protokol ladet indskrive. 5. Endog den sl. Jens Hansen, forrige Hører udi Christianiæ latinske Skole, hvilken af dette forbemeldte forargelige Menneske Søren Kjerulf udi sin højeste Sygdom blev mest angreben, havde gjort sin offentlige, sandfærdige og testamentlige Erklæring mod saadan Æreskjændelse, og endog vi andre hans Venner og Medchristne, som ogsaa vare angrebne og angivne, for Guds Ansigt højlig og offentlig protesterede mod saadan Løgn, Guds Bespottelse og Æreskjændelse, saa blev dog forbemeldte Løgner og Æreskjænder med sin Løgn og Æreskjændelse mere sandru agtet af M. Trugels, end vi andre med al vor Sandhed og Uskyldighed. Og endog Søren Kjerulf ubodfærdelig og uforskammelig udi forbemeldte sine grove Synder fortfarede, blev han dog af Christianiæ Ministerio afløst og annammet til Sacramentet. 6. Monne det ikke ogsaa angaa M. Trugels, at den sl. Jens Hansens sandfærdige og testamentlige Erklæring ikke endnu indtil denne Dag er bleven tilstedt at indskrives udi samme Kapitels Protokol mod forbemeldte gudsbespottelige Bagvaskelse og Æreskjændelse, som derudi er utilbørligen indført, omendskjønt at det sl. Menneske udi samme sin testamentlige Erklæring udi sit yderste haver af alle

udi Christianiæ Kapitel det udi kjærligste og alvorligste Maade været begjærendes; og endog samme hans Erklæring klarlig udviser, hvilket Guds Menneske og Tjener han haver været, og endog baade Kapitlet og den verdslige Øvrighed udi Aarhus (hvorfra Jens Hansen var til Norge kommet) haver os alle udi Christianiæ Kapitel derom kjærligst tilskrevet, og jeg det samme med min kjærlige Skrivelse til alle de andre mine Colleger haver beflittet mig paa at forfremme. 7. Hvad Forargelse haver M. Trugels og dermed givet, at han haver offentlig frembragt min egen Discipels, Michel Lauritzøns, løgnagtige Bekjendelse om mig og mine Medchristne, til at bevise Christianiæ enthusiastiske Forsamlinger. Og endog vor offentlige og sandfærdige Protestation er sket mod saadan løgnagtig Bekjendelse ¹⁾, saa er dog samme Skoleperson ikke tilbørlig blevet straffet, men mere forsvaret, og den 24 Aprilis 1650 med de andre M. Trugelses Vidner paa Christianiæ Raadstue fremsendt til at aflægge sin Ed, som dog ikke blev tilstedt, som læses udi det beseglede Provs-Brev næst for det 15de Vidne. Og endelig haver M. Trugels med flere udi Kapitlet forlovet samme Michel Lauritzøn med god Testimonio at begive sig til Kjøbenhavns Universitet, der, som en oprigtig Person, udi Academicorum deres Tal at annammes, som ogsaa sket er. Enhver Christen betænke, hvad Forargelse heraf monne komme! 8. Kortelig til Guds og Sandheds Ære, og til Løgn og Æreskjændelses Aabenbarelse og Beskjæmmelse herhos at melde, da tvivler jeg aldeles intet paa, at enhver sand Christen skal jo højlig forundre sig over den meget forargelige og usandfærdige Skrivelse, som er kommen fra M. Trugelses eget Hus og Folk, og hendsendt til andre Steder, til min og andre sande Christnes aabenbare Udraabelse og Beskjæmmelse, og til aabenbare Løgneres og Æreskjænderes

¹⁾ I Randen: Denne Protestation følger herhos foruden den, som findes udi medfølgende Erklærings-Skrift.

Berømmelse og Forfremmelse: Hvilket ikke aleneste med rigtig Copi, men med Originalen kan bevises; hvilket ogsaa nu forleden den 23 Maj er Christianiæ Biskop udi M. Trugels egen og flere Christnes Nærværelse forelæst og tilkjendegivet, dog det med andet mere saadant ustraffet og ureformeret til Guds allerstørste Fortørnelse og Menneskens Fordærvelse efterlades og bortgaar.

7. Spørgsmaal.

Hvad Borgmesters og Raads Skrivelser Indhold monne være til M. Trugels, som de ikke ringe skulle have paa stødt om den Prædiken af M. Trugels i Menigheden holden?

Gjensvar.

Om denne Christianiæ Borgmesters og Raads Skrivelse, dat. Christianiæ den 12 Febr. 1649, og hvad M. Trugels haver dennem dertil skriftlig svaret, og om samme Skrivelser, angaaende M. Trugelses Prædikener, mærkelige Indhold findes klarlig opskrevet udi min Erklærings Skrift, Fol. 55. 56. De samme Skrivelser bleve ogsaa paa Christianiæ Kapitelshus den 24 Apr. 1649 udi den høje Øvrigheds, Kapitels og mange andres Nærværelse lydelig oplæst, der M. Trugels var kaldet at svare til sine Prædikener om Christianiæ Enthusiaster; item blev paa samme Tid og Sted oplæst og fremført, hvormed han ydermere agtede at forsvare samme sine Prædikener, og at bevise Christianiæ entusiastiske Forsamlinger; derom findes antegnet udi min Erklærings Skrift, Fol. 61—66. — — —

8. Spørgsmaal.

Om M. Niels kan benegte aandelig Sammenkomst at være holden i sin Nærværelse udi Jochum Trompeters Hus, og hvad der er forrettet.

Gjensvar.

(Efter at M. Niels Svendsen har opholdt sig over, at »aandelig« her nok skal betyde »falsk, skinhellig, lastelig

og forargelig«, fortsætter han:) Saa vidner jeg her for Gud den allerhøjeste og alvidende, som skal dømme os alle udi Retfærdighed, at min Omgjængelse og Sammenkomst udi Jochum Trompeters Hus haver ikke været anderledes, end som jeg haver Anno 1649 fra Jul og saa henvend et Fjerdingaars Tid besøgt forbemeldte min besønderlige og christelige Ven udi Herren sl. Jens Hansen, som da var Hører udi Christianiæ latinske Skole, men paa samme Tid holdt stedse ved Sengen og var dødsyg; hannem besøgte jeg udi sin Sygdom, som en Christen kan og bør efter Christi egen Befaling besøge en anden sin Medchristen og Næste udi sin Sygdom og Nød; og saaledes talede jeg desmidlertid med hannem, som den ene Christen plejer at tale med den anden. Og det siger og vidner jeg for Guds Ansigt, at jeg ikke veed, at der er noget uchristeligt, utilbørligt eller forargeligt forrettet udi forbemeldte Jochum Trompeters Hus nogensinde udi min Nærværelse. Og omendskjønt Sognepræsten M. Trugels med sine adskillige forbemeldte Inquisitioner og med sine mange og adskillige Prov og Vidner (blandt hvilke forbemeldte Søren Gundersøn Kjerulf skulde have været den gjæveste og fornemste) haver udi højeste og flittigste Maade lagt sig efter at bevise og aabenbare, at der udi forbemeldte Hus, udi sl. Jens Hansens og udi min og andre vore Medchristnes Nærværelse, skulde være holdt Prædiken og Sang, ligesom paa sædvanlig Kirkemaner, saa veed Gud, at det er aldrig sket; hvilket jeg dog aldrig vilde benegte, dersom det var sket, ihvad jeg derover efter Guds Tilladelse skulde lide; thi det var at ønske, at vi, som kaldes Christne, efter Guds Aands Befaling og Formaning (Col. cap. 3 v. 16. 17) lade Guds Ord, til at lære, paaminde og formane hverandre indbyrdes, bo mere og rigeligere iblandt os, end som udi disse Dage sker, da megen kjødelig, uaandelig, syndig, letfærdig og forargelig Sammenkomst og Samkvem gaar udi Svang allevegne, hvor-

over den retfærdige Gud højlig fortørnes og snart vil straffe. Ellers er det sandt, at jeg nogle Dage, førend sl. Jens Hansen døde, var nærværendes udi Jochum Trompeters Hus, da Christianiæ Capellan Hr. Christen Block, udi mange Christnes Nærværelse, med Alterens Sacramentes Administration og Uddelelse til den syge forrettede det, som udi vore Kirker plejer at ske; om hvilken Sammenkomst og Forrettelse, og hvad derudi skete, derom videre vidner og formelder sl. Jens Hansens testamentlige og bekræftede Erklæring. Men herhid hører ogsaa M. Trugelses beseglede Provs-Brev, hvoraf kan klarlig ses og kjendes, hvad aandelige Sammenkomster han haver saa højlig lagt sig efter at bevise at være holden udi samme sl. Jens Hansens (som da længe havde været død) min og flere vore Medchristnes Nærværelse, paa det at hans mange forrige Prædikener og megen Udraabelse om de enthusiastiske aandelige Sammenkomster udi Christiania ikke skulde af hver Mand kjendes og befindes at være ubegrundede, usandfærdige og ganske ubevislige. Hvilket beseglede Provs-Brev vor kjære Øvrighed vilde for Guds og hans Sandheds og Æres Skyld flittelig examinere og overveje, og deraf kjende, hvad billig og vigtig Aarsag man haver haft til saadant Raab og Ry om enthusiastiske aandelige Sammenkomster at opvække og udsprede udi det ganske Land og flere Steds. Og med faa Ord at sige til Beslutning paa dette Spørgsmaal: det var at ønske, at vi alle, som kaldes Christne, vare mere aandelige for Gud, end som vi ere. Thi Apostelen siger (Rom. cap. 8 v. 13), at dersom vi leve efter Kjødet, da skulle vi dø (forstaa den evige Død), men dersom vi døde Legemens Gjerninger formedelst Aanden, da skulle vi leve (forstaa det evige Liv). Derfor spotter ingen sand Christen med Guds Børns Aandelighed eller aandelige Sammenkomst, men fast mere skammer sig for Gud, at der findes saa liden sand Aandelighed hos os. — —

9. Spørgsmaal.

Om M. Niels, eftersom angives, imod Øvrigheds Paa-bud haver samlet sig adskillige Adhærenter af løse Folk og dermed holdt adskillige hemmelige Sammenkomster?

Gjensvar.

(I de stærkeste Udtryk afviser M. Niels den Beskyldning, at han skulde have haft med »løse« Folk at gjøre; fra sin Ungdom af havde han »altid skyet og flyet løse og forargelige Menneskers Sammenkomst og Omgjængelse, og derimod gjerne holdt mig til dem, som have levet ærligen og christeligen«). Dersom jeg havde haft min Omgjængelse og Sammenkomst med Søren Kjerulf Maler (hvis Løshed, Løgnagtighed og Falskhed, Tyveri og Skjelmeri er aabenbar) og med hans lige, og dennem huset og herbergeret, og brugt deres Bekjendelse, Adhærents, Assistents, Hjælp og Bistand til at løgnagtelig udraabe og angive, ja til at offentlig beskjemme og fordærve ærlige og uberygtede Christne, som vare mine egne betroede Tilhørere og mine oprigtige Medbrødre udi Christo, da havde han haft billig og fuldkommen Aarsag til at udraabe mig og til at angive mig for Landsens Øvrighed, og da havde man haft Bevisning nok til at overbevise mig at have samlet adskillige Adhærenter og Tilhængere af løse Folk, og at have holdet uchristelige og utilbørlige Sammenkomst med dem, og at jeg derfor burde tilbørlig at beskjemmes og straffes. Men jeg haver den sande Gud højlig og hjærtelig at takke, at det er endnu aldrig indtil denne Dag sket, og jeg vist forhaaber, at det ej heller nogensinde herefter skal ske. — —

10. Spørgsmaal.

Om M. Niels vedstaar, at han paa Pindsedag sidst forleden haver sagt, Ministerium Pastorum impuram vitam agentium at være inefficax?

Gjensvar.

— — At de vantro, gjenstridige og ubodfærdige ingen Absolution eller Synders Forladelse hos Gud i Himmelen eller af hans Aand og sande Ministerio bekomme, omend-skjønt de kunne blive af mange antichristiske og blinde Kirketjenere absolverede og frikjendte og med Guds Forladelse, Fred og Venskab fortrøstede, og saaledes udi deres motvillige Synder og Ubodfærdighed styrkede (thi hverken Gud i Himmelen eller den H. Aand, som Christus haver givet sine sande Disciple, Ministris og Kirketjenere, vil eller kan tilsige og forkynde saadanne Mennesker deres Synders Forladelse eller Fred med Gud, al den Stund og saa længe de ikke ved Guds Naade gjøre en sand og retskaffen Pønitence), derom findes vidtløftig, klarlig og oprigtelig opskrevet udi samme min skriftlige, efter Øvrighedens Vilje sammenfattede, og nu medfølgende Pindseprædiken, om hvilken ogsaa tilforn meddelt er. Men at alle de, som have Lyst til at fare immer fort udi deres Ondskab og Ubodfærdighed (enten de ere Lærere eller Tilhørere) ikke gjerne ville høre saadan Prædiken om den falske Absolutions, Afløsnings og Fortrøstning inefficacia eller hendes Kraftløshed og Udygtighed til deres Synders Forladelse og til Guds Freds rette Forkyndelse og Erlangelse, derpaa er ganske ingen Tvivl hos alle retsindige. Hvilket de vantro, gjenstridige og ubodfærdige Jøders og jødiske Skriftkloges og Læreres Exempel udi de h. Profeters og Evangelisters Skrifter ogsaa klarlig og overflødelig udviser.

11. Spørgsmaal.

Hvad M. Niels svarer til Borgemester og Raads udi Christiania Indlæg mod samme Prædiken?

Gjensvar.

Den 24. Maj sidst forleden lod Oslo Bisp, M. Henning Stockfleth, paa Christianiæ Kapitelhus udi Kapitels, Præ-

sternes og mange fleres Nærværelse og Paahørelse et Brev fra Borgmestrene og nogle af Raadet udi Christiania, angaaende min sidste Pindseprædiken, lydelig oplæse. Men der jeg efter Læsningen kjærlig og flittelig begjærede, at Bispen vilde meddele mig en rigtig Copi deraf, at jeg dertil kunde oprigtig svare og mig tilbørlig erklære, da maatte jeg den ikke bekomme, men blev mig benegtet. Hvorpaa jeg og strax venlig bad alle dem, som tilstede vare, være mine Vidner og vel drages til Minde. Samme Dag strax derefter sendte jeg mit visse Bud til den Borgmester, som samme Brev havde stilet, og kjærlig af forbemeldte Aarsager begjærede rigtig Copi deraf; men det blev mig ogsaa negtet. I lige Maade sendte jeg derefter samme Bud til den anden Christianiæ Borgmester og til Raadmændene, som Brevet havde underskrevet, med forbemeldte min kjærlige Begjæring, men kunde dog ingen Copi deraf bekomme indtil denne Dag. Hvorfor jeg til næst forgangne Spørgsmaal denne Gang ikke kan videre svare, end naarsomhelst jeg en confirmeret Copi af forbemeldte Brev eller Indlæg bekommer, skal jeg mig ved Guds Naade derimod udførligere erklære, foruden den Erklæring, som paa forbemeldte 24. Maj strax paa Kapitelhuset mundtlig udi alles deres Paahørelse skete, hvilken hverken Bispen eller nogen anden da kunde med nogen Sandhed imodsige. Men underligt er dette, at Bispen saasom den fornemste Lærer og Tilsynsmand udi Christianiæ Menighed, som ogsaa var udi samme min Prædiken tilstede, og meget flittig (som det syntes) tilhørte, hverken den Dag eller nogensinde derefter haver mig med det allerringeste Ord om samme Prædiken tiltalet, at han derudi noget vilde paatvivle, forandre eller straffe.

12. Spørgsmaal.

Om M. Niels ikke haver en langsommelig Tid holdt sig fra Alterens Sacramente?

Gjensvar.

Jeg med Sandhed for Gud, Øvrigheden og Menigheden gjerne bekjender, at det jeg haver mig nu paa det andet Aar fra den udvortes Alterens Sacramentes Brug udi Christianiæ Kirke entholdet, det haver jeg gjort med Hjærtens Smerte og Bedrøvelse og ingenlunde som den, der vilde enten Christi Bud og Indsættelse eller den christne Kirkes og Øvrighedens Ordinanser og Forordninger forsømme eller ringeagte. — — — Det er sket for min Samvittigheds Skyld, som meget indtil denne Dag haver været overilet, forhindret og besværet, og det af disse efterfølgende Aarsager. Thi 1. er det nu snart 10 fuldkomne Aar siden, at man paa Christianiæ Consistorio capitulari haver offentlig forbudt mig at lade de Mennesker komme udi mit Hus, som dog vare disse Rigers tro og ærlige Undersaatter og Christianiæ Ministerii eller Kirketjeneres egne flittige Tilhørere, og om hvilke hverken jeg eller de, som dette syndige og forargelige Forbud gjorde, vidste andet end christeligt og ærligt udi alle Maader, og hvilke der til med mig sjelden besøgte, nemlig naar de kunde have noget hos mig at forrette. — — — Herom findes antegnet udi for^{ne} Protokol hos de Acter, som ere indskrevne Anno 1642 in mense Februario. Og at dette uchristelige, forargelige og mistænkelige Forbud haver siden derefter mange Aar continueret og endnu drives, det kjendes og bevises klarlig med M. Trugelses eget be-seglede Provs-Brev.

2. Siden den Tid, nemlig An. 1642, haver Christianiæ Sognepræst Tid efter anden udi sin Prædiken aabenbarlig sagt, at saadanne sig der udi Menigheden sammenrottede, som holdt særdeles og hemmelige utilbørlige Sammenkomster, og som foragtede den h. Skrift, Ministerium og Øvrigheden etc., og nævnede dem besønderlig med det fremmede Navn Enthusiaster, med heftig Skjelden og med stor Formaning til Menigheden, at de sig for saadanne

gudsbespøttelige skulde vel vogte og tage vare etc. Men efterdi mit Navn saa vel som og flere Christnes der paa Steden var indtegnet udi den almindelige Kapitelsprotokol med Forbydelse at besøge mit Hus og have Omgjængelse med hverandre, og dette kunde ikke andet end rygtes og udsprede udi Menigheden og Landet, saa var det vel bekjendt, hvem de udi Menigheden vare, som af Prædikestolen udi saadan Maade bleve udraabte og paaskjældede, og jo længer jo mere bleve gjorde mistænkte, stinkende og vederstyggelige, helst hos dennem, som sig paa dette underlige og usædvanlige enthusiastiske Udraabelses og Skjældelses Væsen ikke rettelig forstode eller vidste, hvorledes dermed sammenhængte. Og saadan Udraabelse continuerede Aar efter Aar, som ogsaa af forbemeldte Borgmester og Raads Skrivelse til M. Trugels om det samme klarlig kjendes, endog den offentlige Contract, som 1643 baade af den høje Øvrighed saa vel som af det ganske Christianiæ Capitel var confirmeret og underskrevet, langt andet om christelig og opbyggelig Omgjængelse tilholder¹⁾.

3. Prædikestolen blev mig ogsaa for Sandheds Skyld forbuden til manges Mistænkelse og Forargelse, dog den Forbydelse ikke længe varede, Gud selv alene være Æret! Derom vidner ogsaa næstbemeldte Contract.

4. Det ganske Christianiæ Ministerium, eller Christianiæ, Aggershuses og Aggers Præster forsamlede sig nogle Aar derefter mod mig og min Prædiken, og mig fraværende og aldeles uafvidendes, lode udi den almindelige Capitels Protocol indskrive falskt og bevisligt mod den H. Aands sande Prædiken og Lærdom. Og endnu indtil denne Dag haver jeg ikke fornummet, at de saadan deres Forseelse og givne Forargelse haver rettelig bekjendt.

5. Jeg med andre vore ærlige og retsindige Christne ere nu forgangen Aar, tvert imod Christi almindelige

¹⁾ I Randen: Denne Contract følger herhos. (Se foran, S. 514).

Ordinans, Matth. 18, og tvert imod disse Kirkers og disse Rigers almindelige og paa Guds Ord grundede Ordinans om Kirkedisciplin, blevne indstevnede for Byfogden og Laugretten, at man der med mange samlede Prov og sælsomme Vidner (endogsaa af løse, løgnagtige, ugudelige og forargelige Mennesker, med hvilke jeg aldrig havde tilforn talt eller haft allerringeste Omgjængelse) vilde overbevise os at være de Enthusiaster og de Guds og det h. Ministerii og den christelige Øvrigheds Foragtere og Bespottere, om hvilke der saa længe og saa mange Aar er bleven udi Christianiæ Menighed prædikeret. Og endog man ikke haver kunnet os noget uchristeligt eller utilbørligt udi vor Omgjængelse overbevise, saa ere vi dog ikke indtil denne Dag blevne offentlig undskyldede og erklærede, men endda mere udraabte, angivne, anklagede og forhaanede. — — —

Da efterdi saadanne aabenbar syndige og forargelige Stykker ske udi Christianiæ Ministerio — — — og efterdi jeg med flere vore Medchristne saa aabenbarlig og meget forargelig og continuerlig forfølges, udraabes, beskjemmes, stevnes og angives, fordi vi nogenlunde (og dog ikke saa meget, som vi burde) søge efter at have den allerhøjeste og bedste Ting, nemlig Kjærlighed og Forenelse udi Christo og hans H. Aand og Sandhed, 1 Cor. 13 v. 1 etc., hvorudi dog alle Christne bør at være ens og eet, og jeg derhos haver Christi og hans Aands egen alvorlige Befaling udi den h. Skrift antegnet, at jeg saa vel som alle andre sande Christne skal lade fare og fly og sky alle dem, som aabenbarlig og continuerlig stride imod Jesu Christi Kjærlighed og Sandhed og imod hans kjærlige og forenede Disciples Forenelse og christelige Omgjængelse, saa haver jeg jo høj, vigtig og drivende Aarsag til at holde mig fra enhver Kirketjener og Lærer, som ingenlunde vil efter Christi eget h. Bud, Bøn og Vilje være ens og eet med mig og andre Christne udi Christo og hans aabenbarede Sandhed og udi Christi sande Kjærlighed og hans sande

Disciples, Bekjenderes og Elskeres sande, christelige og kjærlige Forenelse, men mod saadant aabenbarlig, forargelig og continuerlig stræber og strider, og med største Forhaanelse og Bespottelse kalder og skjælder de Christnes Kjærlighed og Forenelse udi Christo at være en djævelsk, enthusiastisk Sammenkomst af løse Folk, — — Og at ingen med nogen Sandhed skulde kunne om mig mene, sige eller udføre, at jeg, andre til Forargelse, vilde foragte eller forsømme Herrens Nadveres Brugelse, da haver jeg desmidlertid alvorlig søgt efter at bruge samme h. og højværdige Nadvere hos dem, som ville være ens med mig udi Christo og hans Sandhed, — — men det er mig ikke bleven tilstedt, uanset at den h. Skrift — — ikke nogensteds tvinger og byder mig eller nogen Christen til nogen visse Sted eller Person, at man endelig der eller hos den skulde lade sig Sacramentet administreres. — — Altid og gjerne haver jeg villet og endnu gjerne vil holde mig til enhver Ecclesiæ Ministrum og Kirketjener, ihvor ringe og foragtelig han ogsaa for Verden kunde være, og bruge Herrens h. og højværdige Nadveres Delagtighed ved hans Administration, naar han vil være eet og ens med mig udi Christo og hans aabenbarede Sandhed og gjerne forenes med alle dem, som udi Christi Kjærlighed og hans aabenbarede Sandhed ere forenede. — — Det er nu høj Tid, at enhver sand Christen rettelig og snarlig udgaar, afsondrer og afskiller sig fra alle dem, som aabenbarlig befindes ikke at have Christi og Christi sande Disciples sande og christelige Kjærlighed og Forenelse, men strider derimod med aabenbar Forfølgelse, Forhaanelse og Bespottelse. — — —

13. Spørgsmaal.

Om M. Niels ikke haver stødt sig paa nogle Ord udi Alterbogen, som oplæses for Alterens Sacramentes Administration?

Gjensvar.

Om dette Stykke haver jeg aldrig offentlig lært eller talt enten udi Kirken ved min Prædiken eller paa Gymnasio ved mine Lectiones; men nu er det ungefær et Fjerdingaar siden, at nogle af mine Colleger paa Capitelhuset holdt indbyrdes Samtale med mig om Alterens Sacramente, da blandt andet sagde jeg dem kjærligen min Mening derom, at det gjorde mig ondt, og at jeg stødte mig derpaa, at mange, som bruge Sacramentet, sig fast indbilde og mene, at naar som helst de tro, at Christus er tilstede udi Sacramentet efter Ordenes Lydelse, og naar de der tilmed ogsaa tro, at Christus giver dem sit Legeme og Blod til at æde og drikke til en Bekræftelse eller Stadfæstelse paa deres Synders Forladelse, og naar de derhos gjøre og efterkomme Christi Befaling, nemlig idet de annamme Sacramentet, æde og drikke, da siges de at være rettelig prøvede og at værdelig æde Christi Legeme og at drikke hans Blod til deres Synders Forladelse; og selv samme fare dog fort udi deres forrige aabenbare og forargelige Synder, og deraf kjendes at være ubodfærdige og Christi h. Døds og Pines, og hans h. Ords og Befalingers fremturende Foragtere, hvorfor de bekomme ikke deres Synders Forladelse, ihvor ofte de ville saaledes annamme Sacramentet. — — Thi de ugudelige og ubodfærdige kunne ogsaa ved den historiske, døde og kraftløse Tro sig fastelig og stærkelig indbilde og tro, ikke aleneste at Christus er allevegne tilstede og derfor ogsaa udi Sacramentet, men ogsaa at Gud og hans Søn Christus er dem naadig og forlader dem alle deres Synder, og at de æde Christi Legeme og drikke hans Blod til deres Synders Forladelse og til en Stadfæstelse derpaa; thi saadant høre de ubodfærdige gjerne, nemlig at Gud vil være saa vel tilfreds med dem; og det er dog Guds Sandhed, at alle saadanne have ikke deres Synders Forladelse hos Gud, og at de æde og drikke uværdeligen og sig selv Dommen, 1 Cor.

11 v. 29, idet de ikke have den sande, levende og formedelst Kjærlighed virkende og arbejdende Tro, Gal. 5 v. 6, uden hvilken de ingenlunde kunne rettelig gjøre Forskel paa Herrens Legeme. Og paa saadan historisk, død og kraftløs Tro — — have vi klare Exempler udi de ugudelige, ubodfærdige, forhærdede og forstokkede Jøder, som — — trodsede paa, at Gud var deres kjære Fader, og at de vare hans kjære Børn. — — Om hvilken faste og stærke, dog meget skadelige og fordømmelige Tro jeg ved Guds Naades Lys haver vidtløftigere skrevet udi min ved Trykken nylig publicerede Bog, med Titel Troens Erindring og Prøvelse udi det 4. og 5. Capitel¹⁾. Derfor siger Christi Aand ved Apostelen S. Povel ikke aleneste, at vi skulle prøve os selv, naarsomhelst vi ville bruge Christi h. Nadvere, 1 Cor. 11 v. 28, men han ogsaa en anden Steds klarlig lærer og aabenbarer, hvorledes den rette, christelige og salige Prøvelse skal ske, og hvorudi den samme bestaar, nemlig derudi, at vi saaledes udi en sand og retskaffen Pønitenz, Matth. 3 v. 2. 8. 10, forsøger og prøver os selv, om vi ere udi Troen, at vi kjende og vide, at Christus ved samme Tro er og bor udi os, thi ellers ere vi forskudte (forstaa fra Gud). Men naar vi saa prøves, at vi udi samme Prøvelse vide og fornemme Christum ved Troen at bo udi vore Hjærter, da kunne vi formedelst saadan levende Tro retteligen med samme Apostel sige: Nu lever ikke jeg mere (forstaa udi min forrige Vantro, falske Tro og Ubodfærdighed), men nu lever Christus udi mig (forstaa ved den sande, levende Tro, til alle sande og gode Gjærningers Forrettelse og min Saligheds Forarbejdelse med Frygt og Bævelse); læs herom 2 Cor. 13, v. 5. 6. Gal. 2, v. 20. Eph. 3, v. 17. Philip. 2, v. 12. Joh. 15, v. 1. 2 etc.

¹⁾ I Randen: Læs samme 4. og 5. Capitel udi Troens E. og P., som af adskillige christne Theologis og Skriftlærde er censeret og approberet.

Se nu, kjære Guds Menneske, om dette og udi denne Mening haver jeg saa broderlig og kjærlig talt og discureret med mine egne Colleger, mellem os selv indbyrdes, engang paa Capitulari Consistorio, og det ikke til anden Ende, end som efter min høje Jurament og Ed og mit offentlige Læreembedes christelige Skyldighed, til Guds Ære og Menighedens salige Opbyggelse, ladendes dog derfor enhver, som udi Ministerio Ecclesiastico haver at lære, hyde og befale, forandre og til Rette sætte, og saaledes dermed omgaas, som han agter at forsvare for Gud og hans Søn Christo Jesu. Og endog de kunne mig ikke med noget Ord rettelig straffe for saadan min kjærlige Tale, saa haver de dog den 24. Maj 1651 indskrevet derom udi Capitels Protocol, og derefter, som nu kjendes, mig derfor hos vor kjære Øvrighed saaledes angivet. Hvorfor monne man saaledes med mig omgaas? Plejer man ikke paa Universiteter og høje Skoler offentlig at disputere, tale og stride ikke aleneste om Bøger, som ere uddragne af Skriften, men om det, som staar udi Skriften, at det, som paa een Sted synes mørkt og uret, kan ved andre Skriftens klarere Steder forklares? Haver dog D. Lutherus selv aabenbarlig stødt sig paa Apostelen S. Jacobi Sendebrev etc., og det for al Verden ved Prenten aabenbaret, og skjældes dog ikke derfor for Menighedens Oprører eller Ordens Foragter, om end skjönt mange Lutheraner ere hannem dog udi det Stykke imod! Jeg trøster mig med, at min Frelser og Mester Christus selv blev af de Skriftlærde for Sandheds Skyld skjældet og udraabt for en Bedrager og Folkenes Forstyrre, og som den der vilde forbyde at give Kejseren Skat. Og det er min Glæde, at han haver selv spaaet alle sine sande Disciple den samme Skjæbne — — og at han vil selv naadelig og mægtelig forsvare og bevare alle sine fredsommelige mod alle deres fortrædelige Modstandere og Forfølgere. — —

14. Spørgsmaal.

Om M. Niels ikke haver sagt, at hvis Hs. Kgl. Maj. selv vilde forbyde hannem, med de fordægtige Personer der udi Menigheden at omgaas, vilde han dog ligevel med saadanne have sin Omgjængelse?

Gjensvar.

Der de jødiske og farisæiske Skriftkloge ikke kunde med nogen Sandhed imodstaa og overvinde Jesu Christi sande Lærdom og Prædiken, da optænkte de et andet Raad, og udi højeste Maade lagde sig efter at gjøre hannem sort og stinkende hos Øvrigheden, og derfor løgnagteligen om hannem sagde og udførte, at han foragtede Øvrigheden og forbød at give Kejseren Skat, paa det de kunde ihjelslaa og omkomme hannem. Ligesaa gaar det endnu enhver christen Lærer, som elsker, taler og prædiker Sandhed, som Christus ogsaa selv haver spaaet derom, Joh. 15, v. 27. 16, v. 1—4. Men jeg til dette sidste Spørgsmaal, saa vel som til alle de forrige, vil aabenbarlig bekjende den bare Sandhed for Gud og al Verden; thi af de forrige mine Svar og Erklæringer ser og kjender enhver forstandig Christen, hvorledes man haver forbudet mig at have Omgjængelse med andre ærlige og uberygtede Christne, og udi højeste Maade lagt sig efter at forhindre vor christelige Omgjængelse; men der jeg dennem svarede, at det var mod Guds Ord og Bud, og mod Samvittigheden, at forbyde den ene Christen at tale med den anden, da bleve de end mere fortørnede, og nu er det over ti Aar, at saadant deres Forsæt bleve ført for den høje Øvrighed til at bringe mig og andre mine christne Venner udi Mistanke og Ugunst. Gud veed, hvorledes det tilgik, og ham skal alle Ting udi sin Tid aabenbares. Men der de ikke kunde faa deres onde Vilje frem, da blev jeg truet, at man vilde skrive om mig og min Omgjængelse til Hs. Kgl. Maj. og end til flere, og det skulde gaa mig ilde, og

endelig udgaa paa mit Kalds og Bestillings Fortabelse. Hvorimod den naadige Gud mig styrkede, endog jeg paa de Steder endda var baade enlig og fremmed, og Gud alene være Lov og Ære! som paa den højeste Trusels og Undsigelses Tid gjorde mig formedelst sin gode Aand udi min Uskyldighed og gode Samvittighed saa glad og frimodig, at jeg svarede, at jeg vist formodede, at Hs. Kgl. Maj., som ikke foragtede sine allerringeste ærlige Undersaatter, ikke nogensinde skulde faa i Sinde at forbyde den ene Christen at besøge den anden, og at omgaas med den anden, naar deres Besøgelse er ærlig, christelig og uforargelig. Men dersom saadant Forbud kunde ske, da var Gud mit Vidne, at jeg vilde heller lade Bøddelen hugge mit Hoved fra mig, end jeg vilde for nogen Trusels eller timelig Fares Skyld foragte og forskyde nogen fattig og gudfrygtig Christen, som kunde være mig til christelig Opbyggelse, og derimod omgaas med de ugudelige, fordi at de kunde være rige og for Verden store og anseelige. Og dette mit Gjensvar tegnede jeg strax samme Dag for Guds Ansigt, at det skulde altid være mig udi frisk Ihukommelse. Og den alvidende Gud og min Samvittighed ere mine Vidner, at dette om Øvrighedens Forbud er af mig aldrig anderledes enten talt eller ment. Thi jeg veed, at det er Guds egen Lov og Vilje, at jeg skal frygte Gud og ære Kongen, 1 Pet. 2, v. 17. Men hvorledes man haver dette indført udi Capitels Protocol med andet mere, og hvorledes de have mine velmente Ord for den høje Øvrighed fremført og angivet, det ses og kjendes nu ogsaa af dette sidste og fjortende Spørgsmaal. Hvorfor jeg endnu som tilforn haver vor kjære og høje Øvrighed underdanigst og kjærligst ombedet, at de, som mig saa højlig have angivet, maa aabenbares og tilholdes at oprigtelig bevise, hvis uchristeligt og forargeligt de have om mig og flere vore Medchristne angivet. I lige Maade begjærer jeg, at disse mine sandfærdige Gjensvars og Erklærings Ord maatte med Naade og Gunst

optages, hjærtelig ønskendes, at den allernaadigste Gud vilde naadelig oplyse baade Øvrigheden og andre, som hermed skulle have at bestille, at alle Ting maa vel forrettes til den allerhøjestes Ære og til Christi Menigheds Opbyggelse, til de retsindiges Forsvarelse og de uretsindiges Beskjæmmelse og salige Omvendelse, førend Guds retfærdige og brændende Vredes Ild, og den endelige og almindelige Ødelæggelse, 1 Thes. 5, tager ganske Overhaand. Gud forbarme sig over sin liden Hjord, og den naadelig udi den sande og saliggjørende Tro styrke, bevare og opholde indtil Enden, og det for Jesu Christi allerhelligste Navns Skyld, Amen! Skrevet udi Kjøbenhavn den 26. Augusti Anno Domini 1651.

Niels Svendsøn Chronich,
Theol. Lector udi Christiania. Eg. Hd.

Gud selv alene, og over alle Ting alene, og udi al Evighed alene, evig Ære! Amen.

Ende.

I Konsistoriets Forhandlinger findes intet antegnet om Sagen. Men den 8de September 1651 udgik der kgl. Befaling til Theologerne ved Kjøbenhavns Universitet om at indsende deres Betænkning angaaende M. Niels Svendsen, »hvorledes eder med hannem videre synes at skulle forholdes« ¹⁾. Theologernes Betænkning have vi dog ikke fundet, men bag i det her benyttede Haandskrift af Spørgsmaalene og Svarene findes med en Haand fra det 18de Aarh. bemærket:

»Denne Niels Svendsen blev af Consistorio hjemvist at udføre sin Sag i Christiania, hvorhen gik kgl. Ordre af 22. Sept. 1651 til Statholderen og Biskop Thomas Cortsen fra Stavanger at dømme i Sagen, og kgl. Ordre af samme Dato til Biskop Stockfleth i Aggershus Stift at være Actor

¹⁾ Sjølandske Tegnelser XXXII, 170.

i Sagen baade mod denne Lector og imod Stiftsprovsten M. Truels Nielsén. For denne Ret blev Lector Svendsen dømt fra Embedet.* At den sidste Bemærkning dog ikke er ganske rigtig, vil det følgende formentlig vise.

De ovennævnte kgl. Befalinger, hvis Originaler nu gemmes i Kgl. Bibl., Thottske Saml., 96 Fol., lyde som følger:

1.

Frederik den Tredie (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom os elsk., hæderlig og højlærd Mester Niels Svendsen, Lector udi vor Kjøbsted Christia-nia, for adskilligt forargeligt baade udi hans Prædiken, saa vel som anden hans Forhold beskyldes: da bede vi eder og naadigst ville, at I retter eders Lejlighed efter paa samme forargelige Poster, som han beskyldes for, endelig at kjende og dømme, samt og hvorledes I eragter med hannem derfor at skulle forholdes; til hvilken Ende vi og naadigst haver anbefalet os elsk. Mester Henning Stockfleth, Superintendent over Oslo Stift, hos eder over hannem Stevning at tage, og siden mod hannem foregive, hvis han eragter nødvendigt at være, at bemeldte M. Niels sig for eder paa erklærer. Thi have I bemeldte M. Henning Stockfleth eders Stevning over bemeldte M. Niels paa hans Ansøgning at lade følgagtig være, og siden en vis Tid og Sted at lade beramme, hvor for^{re} Sag af eder kan foretages, og, som forskrevet staar, til Endelighed udføres. Hvis I og udi saa Maade kjendendes og dømmendes vorder, det haver I med forderligste under eders Hænder og Signeter i vort Cancelli at indskikke. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 22. Septembris Ao. 1651. Under vort Signet.

Friderich.

Udskrift: Os elsk. ærlig og velbyrdig Hr. Gregers Krabbe til Thostelund, Ridder, vor Mand, Raad, Statholder udi

vort Rige Norge, og Embedsmand paa vort Slot Aggershus; saa og hæderlig og højlærd M. Thomas Cortsen, Superintendent over Stavanger Stift.

Paategnet: Blev læst for Retten die 30. Martii 1652.

2.

Frederik den Tredie (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom vi naadigst haver anbefalet os elsk. Hr. Gregers Krabbe til Tostelund, Ridder, vor Mand, Raad, Statholder i vort Rige Norge, og Embedsmand paa vort Slot Aggershus, og hæderlige og højlærde Mand, M. Thomas Kortsen, Superintendent over Stavanger Stift, at endelig kjende og dømme paa den Forargelse, som os elsk. M. Niels Svendsen, Lector udi vor Kjøbsted Christiania, baade udi hans Prædiken og anden Forhold beskyldes for: Thi bede vi eder og naadigst ville, at I hannem indtil Sagens Uddrag af Officio suspenderer, og om Stevning over hannem hos bemeldte Hr. Gregers Krabbe og M. Thomas Kortsen gjør Ansøgning, som derudinden naadigst er befalet endelig at kjende og dømme; siden haver I at rette eders Lejlighed efter til den Tid og Stund, som dertil af dennem vorder berammet, at møde tilstede, og imod hannem foregive, hvilke Poster, som I nødig eragter, at han bør at svare til og erklære sig paa; og siden af dennem endelig Dom over hannem derfor at hænde lade. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 22. Septembris 1651. Under vort Signet.

Friderich.

Udskrift: Os elskelig, hæderlige og højlærde M. Henning Stockfleth, Superintendent over Oslo Stift.

Paategnet: Redditæ 10. d. Novemb.¹⁾

Læst for Retten den 30. Martii 1652.

¹⁾ Der har først staaet: Octobr.

I disse tvende kongelige Befalinger meldes intet om M. Trugels Nielsen. Biskop Stockfleth har vel imidlertid indset, at det ikke gik an, hvis der skulde være Tale om en upartisk Rettergang, at lade ham udenfor Sagen. Der udgik derfor ogsaa senere kgl. Befaling om at kalde ham til Regnskab, og den 12te Marts 1652 udstedte de ovennævnte beskikkede Dommere Stevning baade til M. Trugels og til M. Niels. Det hedder heri, at Biskop Stockfleth havde ladet berette, at han saa vel efter kgl. Befaling som efter Embeds Pligt havde fundet sig foranlediget til at tiltale dem »formedelst adskillige mistænkelige Prædikener, utidige Forsamlinger, hemmelige Øvelser, høje og dyre Sigtelser, skadelige og utilbørlige Angivelser, hvormed I ikke alene udi Steden for Forenelse og Samfund, istedenfor Guds Ære og den kristne Menigheds Opbyggelse, hveranden skal have angrebet og efter egne Passioner og ond Affektion paa Navn, Ære og Rygte hinanden med Mistanke have besmittet, udraabt og beskjemmet, medens endog derved Christi Kirke paa dette Sted samt den ganske Menighed foruroliget, Præsteskabet berøgtet og udført til forargelig Forhaanelse«. For at Sagen nu kunde blive oplyst og paadømt, indkaldtes de til at møde 3die Søgne efter Midfaste (1652) paa Kristiania Kapitelshus ¹⁾.

Da vi i Thottske Saml. 96 Fol. have fundet den beskikkede Aktors, Biskop Henning Stockfleths, Originalindlæg, som Coucheron ikke har kjendt, skulle vi her meddele det væsentlige af samme, idet vi bemærke, at de Anklager, der fremføres i samme, neppe bør opfattes som Biskoppens egne, men i Hovedsagen som Parternes Beskyldninger imod hinanden, om end den nærmere Motivering af dem mulig tilhører Biskoppen som Aktor i Sagen.

¹⁾ Caspari, Theol. Tidsskr. II, 54 f.

»Gud Ære, Kongen Lykke, Dommerne og Rettens Besiddere Guds Aands og Sandheds Oplysning, denne Sag uden Confusion, Vild og Venskab at maatte forhøres og ved Justitiens rigtige og ubehindrede Løb ordeles, Gud til Ære og Lov, den uskyldige til Befrielse og den skyldige til Omvendelse.

Velb. Hr. Statholder, strænge Ridder og højt betroede Herre, saa og ærværdige Hr. Biskop, samtlige af Hs. Kgl. Maj., alles vores allernaadigste Herre og Konge, respective højt og velbetroede Mænd og Dommere! Eftersom højstbemeldte Hs. Kgl. Maj., min allernaadigste Herre og Konge, naadigst haver for godt anset at byde og befale, den Tvistighed og Uenighed, Irring og Misforstand, som hidindtil (denne vores Menighed til megen Urolighed) kunde have været udi mellem hæderlige og højlærde Mand, M. Trugels Nielsen, Sognepræst udi Christiania, og M. Niels Svendsen, Læsemester her sammesteds, begge Kanikker til Christianiæ Domkirke, at lade forhøre, lovlig udføre, saa og endelig Dom at lade hænde: Da eftersom vi alle bo og bygge under den Herre, som intet bruger uden Lov og Ret, og ingen fremmed og mistænkelig Procedur udi Landet, til Sandhed at udlede og Justitien at befordre, vil taale eller lide, hvorved man til falske Tanker og Domme kunde forledes og forføres: medens at eders str. Velb. samt eders Ærværdighed samme Irring, Tvistighed og Uenighed maatte udi Sandhed og Oprigtighed, saasom for Guds eget Aasyn, om hvis Ære det alene gjælder, efter højstbemt^e Hs. Kgl. Maj.s naadigste Befaling, blive upartisk meddelt og, om nogen udi denne Sag med vrang Mening eller ond Affection kunde være indtagen, aabenbaret: Da søge vi det først og fremmest hos Gud og sige: vaagn op Herre og helliggjør dit Navn, om det af nogen vindicativ og hævn-gjerrig Menneske i denne Sags Acter skulde blive misbrugt; bestyrk dit Rige, om nogen det i os vilde nu eller herefter ved fremmede Lærer og Lærdomme forstyrre; udret din Vilje, om nogen den udi denne Sag, som din Ære

og Kirkens Rolighed angaar, vilde undertrykke, ved din kjære Søn, vor Herre Jesum! Vil herpaa af høj Fornødenhed, til allerhøjstbem^{te} Guds Æres Reddelse og den christne Kirkes Befrielse fra Forargelse, for eders str. Velb. og Ærværd. indgive de høje og dyre Sigtelser, de mistænkelige og ivrige Beskyldninger, som bem^{te} hæderlige Mænd og edsvorne Colleger hinanden skylde og forbeskyldte: med tjenstskyldigste Begjæring [om] eders strænge Velbyrdigheds og Ærværdigheds Assistents til Sandheds Oplysning, den uskyldige, det være sig gejstlige eller verdslige, som bevisligen kunde findes interesserede, til nøjagtig Satisfaction for tilføjede Beskjæmmelse, og den skyldige for slig Injurie og forment Beskjæmmelse, efter dette Riges velgrundede Lov og Ordinans, og efter Landsens beskrevne Ret og Forordninger, at sættes til Rette.

I.

Beskyldes M. Trugels Nielsen at være Autor og Aarsag til den vederstyggelige Knipperdollings og Jan van Leydens Historie iblandt os at lade fordanske og udi Menigheden at publicere. Vil vides, hvad Grund og drivende Aarsag dertil monne være, og hvad billig og vigtig Aarsag han dertil kunde have haft, at saadan gruelig Vederstyggelighed skulde iblandt den gemene Mand udsprede, hvoraf de onde og ugudelige kunde tage Aarsag og Anledning til meget ondt. Helst efterdi han selver vel haver set, hørt og agtet, hos os og udi vore Kirker, Ordet rent, Daaben ren, Sacramenterne rene, Nøglerne og Afløsningen rene, og at det, som hører til den rette Kirke, det have vi helligt og rent, uden al ny og menneskelig Lærdom, »Mang« og Beblandelse og al Urenhed. Det synes, at Sognepræsten skulde have eragtet, nogle at gjøre ikke alene imod Levnedet (hvilket Kirken maa lade ske, besynderlig om det er hemmeligt) medens ogsaa imod Lærdommen, hvilken aabenbar skal lyse og skinne, at man kan rette Levnedet der efter.

II.

Beskyldes M. Trugels for en Prædiken, holden H. tre Kongers Dag 1649, som skulde have været saa vel Ministerio som Øvrighedens Stand til eragtelig Forulempelse, saasom de der vilde føre anden Lærdom paa Bane, og fremført haandhæve og forsvare. Hvorudover ikke alene den gemene Mand er vorden altereret og meget vankelmødig, medens endog den høje Øvrighed ikke anderledes fornummet, end som af samme Prædiken stor Forargelighed imellem Sognepræsten og den ganske Menighed jo skulde entstaa. Og underligt er det, at en Sognepræst saaledes, uden foregaaende Raadføring, udi nogen offentlig Tale en ganske Menighed skulde turde angribe og beskylde. Bør derfor saadanne mistænkte Personer at denominere og specificere, om de findes eller fandtes udi denne Menighed — — — at udlændiske ikke skulle tænke og mene, at hos os ingen Kirke skulde være, ingen Øvrighed, intet Ægteskab — — —. Helst efterdi vi vide, at vore Kirker ere nu af Guds Naade saa oplyste og beskikkede med Guds rene Ord og Sakramenternes rette Brug, med allehaande Stater (o: Stænder) og retsindige Gjæringer, saa at vi intet bedre have at forhaabe eller forvente.

III.

Beskyldes M. Trugels af nogle udi denne Menighed, at han skulde ladet indstevne for Byfogeden adskillige sankede og løse Prov, hvormed han vilde demonstrere og bevise, hvo de monne være, som for Enthusiaster, Guds og det hellige Ministerii og den christne Øvrigheds Foragtere og Bespottere monne være, om hvilke der saa længe og saa mange Aar udi Christianiæ Menighed er blevet prædikeret. Iblandt andre hans Vidne siges han til Bevisning at have taget en forløben Skalk, en Løsgjænger, en aabenbar Skjælm og Tyv, hannem ikke alene huset og herbergeret, medens endogsaa til bem^{te} enthusiastiske Ud-

raabelses Vidne til bedste Bevisning at ville bruge, hvormed han M. Niels Svendsen og andre udi denne Menighed uchristelige Forsamlinger og uretsindig Religion (som de saa kalder) vilde overbevise.

IV.

Beskyldes M. Trugels at have annammet til Sakramentet uden offentlig Absolution en forløben Skalk, en aabenbar Skjælm og Tyv, en ubodfærdig og uforskammet Æreskjænder og Løgner, ved Navn Søffvren Gundersøn, saa vel imod Guds Ord som vores christelige Kirkeordinans. Og er herforuden imod kgl. Forordninger ægteviet til en Kvinde udi Christianiæ Menighed, endog han haver sin Ægtekvinde levendes udi Jylland, og nu af Landet, som en løgnagtig Æreskjænder, borttrømt.

V.

Beskyldes M. Trugels at have gjort imod sin Ed og hellige Læreembede det, som usandfærdigt, forargeligt og imod den H. Aands Læreembede offentlig stridigt [er], ja at være interesseret udi grove og aabenbare, udi vitterlige og kjendelige Synder, udi grove og forargelige Stykker, som udi Christianiæ Menighed skulde være skete.

VI.

Beskyldes M. Trugels den 24. Augusti sidst »for-skinnet» (o: forleden) for den ganske Menighed i sin Prædiken at skulle have tillagt og beskyldt den Vinkelforsamling og Anhang for trende hovedkjætterske Vildfarelser, som skulle angaa Guds den allerhøjestes Ære og Christi hellige Embede, udi Meningen, at de udi deres Forsamlinger 1. skulde lære og foregive farisæiske Vildfarelser; 2. at de med deres egne Gjerninger kunde gjøre sig retfærdige og evig salige; 3. at Christus skulde ikke væsentlig være tilstede udi Alterens Sakramente. Skulde Sognepræsten ikke være forsikret, at de udi deres Forsamlinger

skulde saaledes have forkrænket Guds Ord, da haver han ikke »begrundeligens« efter Ordinansen forkyndet og fremsagt Ordet, som (c: Ordinansen) forbyder allehaande Skjændsel og Forhaanelse at fremføre, med mindre han det haver hørt og forvist vidst, thi hvad han haver intet hørt tale om, det skal Sognepræsten tie; helst efterdi han veed og forstaar, Vinkelmesse at være en af de arrigste Vederstyggeligheder, hvis Skade og Plage man ikke kan udgrunde eller udtolke. Thi den opbygger Djævelen en ny Kirke, og tjenes hannem derved, saa at der bliver et Mord deraf, som ikke lader Sjælen leve.

VII.

Beskyldes M. Trugels, at han uforsvarligen, usandfærdeligen, ubevisligen og uchristeligen imod sit Embede og Kald, imod Christi Vis, Raad og Skik, imod Guds Bud og Befalinger, skulde have angrebet, beskyldt og berygtet en Del af Christianiæ Menighed for kjættersk, ugudeligt og enthusiastisk Parti og Selskab, og dermed givet Aarsag, at de sig saa en langsommelig Tid skulde have entholdet fra Herrens Nadveres hellige Brug, og hans Tjeneste udi saadan Fald ikke at kunne bruge uden deres Samvittigheds Stød og Spilde.

I.

Mester Niels Svendsen beskyldes for fordægtige Conventicler og mistænkelige Forsamlinger at have holdt, uanset Hs. Kgl. Maj. af højt og christeligt Betænkende saadanne Conventicler under højeste Straf udi publicerede Mandater og trykte Forordninger haver ladet forbyde. »Vi ville under højeste Unaade og Straf, som vedbør, have forbudet alle hemmelige Exercitier, Øvelser, Prædikener og Sammenkomster. Kjøbenhavn 1624«.

Over saadanne kgl. Bogstaver at holde, saa og saa vidt muligt saadanne Forsamlinger, med særdeles Folk at

bruge, at afskaffe og forhindre, haver den sl. Mand Bispen [Oluf Boesen] efter Embedes Myndighed til videre Prædikestolen Læsemesteren forbuden og Hs. Exc. Hr. Statholder [Han. Sehested] paa Kgl. Maj.s Vegne det samme underdanigst givet tilkjende, efter den sl. Mands egne Ord, som følger: »Eftersom M. Niels Svendsen er mistænkt og over ganske (!) udraabt, haver jeg mig ikke understaaet hannem ydermere til Prædikestolen at tillade og bevilge, indtil illustris et vere generosus Dominus Prorex finder hertil nogle gode Midler, som her udi paa Kgl. Maj.s Vegne bør at staa mig bi, eftersom jeg hans Hjælp og Bistand nu paa mit Embeds Vegne behøver, efter Kgl. Maj.s aabne Befaling, dat. Kjøbenhavns Slot d. 24 Maj 1639. — Af Oslo Bispegaard d. 20 Martii 1643«.

Samme hemmelige Conventicler og mistænkelige Omgængelser at de med Tiden ikke skulde foraarsage Splid, Tvedragt og Uenighed baade udi den rene Lærdom og bekvemme Ceremonier, som til denne Dag og udi vore Tider uanfægtede haver været, da haver forrige Statholder, Hr. Hannibal Sehested, herforuden ladet indkalde, til den rette Saligheds Lærdoms mere Bestandighed, ærl. og velb. Mand Jens Bjelke til Østerod, Norges Riges Kansler, som da tillige med str. Hr. Statholder, Bispen og det ganske Kapitel holdt Haand over vor Herres Jesu Christi Evangelium, samtykkede og stadfæstede, ingen privat Conventicler og Exercitier M. Niels at skulle holde paa Kammerser, eller udi andre Maader, hvorved han atter kunde mistænkes, med videre Formaning til at holde Enighed udi Aanden formedelst Fredens Baand, og være ved eet Sind, og mene eet, og intet gjøre af Trætte eller forfængelig Ære, allesammens sige og tale det samme, og ikke lade Splid (Schismata) være iblandt dennem, men holde tilsammen udi eet Sind og een Mening, og saaledes staa i een Aand, og stride med een Sjæl for Evangelii Tro. Dat. Aggershus 24. Martii 1643.

II.

M. Niels og anklages af Præsterne her paa Stedet for ubevislige og ærerørige Tillæg, hvormed han dennem udi adskillige Maader og adskillige Tider paa Ære, Navn og gode Rygte, uden lovlig given Aarsag, af egen mutvillig Forvovenhed, til en forment Beskjæmmelse, skulde have angrebet og forulempet: Dog hidindtil forhalet deres Ret udi den bedste Mening, at han sig selv skulde besinde og lade dennem nyde deres Embede og Guds Legeme godt ad. Medens eftersom hans Udraabelser ere mere bekjendte, end som de kunde skjules i dette Rige, da forarsages de at beklage sig, at være mistænkelig gjorde for deres Tilhørere af hans idelige Udraabelse paa Prædikestolen for Tyve, Mordere, Mammons Tjenere, Satans Apostle, Baals Præster, Øjenskalke, sladrende Papagojer, Hunde, som lade sig Munden tilstoppe for et Stykke Brød, Ulve, sorte Præster, Christi Korsess Fjender, babyloniske Bugtjenere.

Samme Beskyldning og Klage have de samtlige ogsaa tilforn deres Øvrighed, Bispen sl. M. Oluf »Boyesøn«, ladet forstændige, og hans Assistens imod saadanne Invectiver og Forulempelser begjæret, som er at se og erfare af den sl. Mands Brev, fordum Statholder Hr. Hannibal tilskrevet, iblandt andet formeldende: »Etersom M. Niels Svendsen udi sine Prædikener fast altid inveherer synderlig paa de gejstlige og deres Embede, og tracterer Personalia, hvorom jeg publice paa Kapitlet hannem advaret haver, og haver dog ikke villet raade Bod derpaa etc. Actum Oslo Bispegaard den 20. Martii 1643«.

Da paa det M. Niels Svendsens høje og dyre Sigtelser ikke skulle geraade hen til Christi Forargelse og forberørte Guds Tjeneres Beskjæmmelse, formener de, at han med troværdige Circumstantier slig deres Utroskab og Fauter retfærdeligen bør at overbevise, eller ogsaa derfor tilbørligen straffes, med mindre de med hans blotte Be-

nægtelse kunde være fornøjet: paa det slig Forhaanelse, dennem sket, ikke skulde blive den enfoldige og skrøbelige, den menløse og uskyldige et Stød og Forargelse, og derved trænges til Mistrøst, Vantro og Mishaab, ikke aleneste Ordsens Prædikantere, medens endogsaa Ordsens Prædiken at foragte, og intet derom at skjøtte. — —

III.

Til saadanne falske Tanker og Domme, at den gemene Mand kunde forledes og forføres, da beskyldes M. Niels Svendsen for det tredie, offentlig paa Prædikestolen Pindsedag sidst forleden dristeligen at skulle have lært og offentlig forsvaret, Ordsens Hellighed og Lærdommens Renhed at forklejneres ved Lærernes Uhellighed, imod den Aug. Conf. Art. VIII. — —

Paa denne hans Prædiken haver ikke aleneste af den gejstlige Stand, som tilstede vare, sig meget stødt og forarget, helst at (o: da) de vide og tro, Ordsens Hellighed og Lærdommens Renhed at være saa mægtig, at dersom end Judas, Caiphas eller Pilatus det prædikede, eller retteligen døbte, foruden Tilsat, rent og ret, da blev dog det rene og rette Ord og den hellige Daab hørt og annammet. — — —.

IV.

Beskyldes M. Niels Svendsen ikke aleneste mundtlig at skulle have udi offentlig Prædiken den ganske Christianiæ Menighed tilraadt og paamindet, sig vel at tage vare, hvem de deres Confession fortroede, og af hvem de lode sig paa Guds Vegne absolvare og videre udi Sakramentets Administration betjene; medens endogsaa gjørligen, i det han selver med sin Hustru skal have holdet sig fra det højværdige Herrens Alteres Sakramentes Brug siden sidst in Sept. 1649 til nærværende Tid, Kirken til ingen ringe Anstød og Forargelse, saa vel imod Guds Ord, som Hs. Kgl. Maj.s christkongelige Forordninger, som

hannem og alle tro Undersaatter for egen Velfærds Skyld det forbyder. Hvorom han selver, saa vel som andre, som synes at være forledt og forført, af Sognepræsten Tid efter anden, saa vel hemmelig som offentlig, er bleven paamindet at holde sig til vore Kirkers salige Brug. — —

V.

Beskyldes M. Niels Svendsen atter igjen, at han denne Menigheds Præster skulde tillægge, at de aabenbar skulde stride imod Christi Sandhed og Kjærlighed, ja at de skulde begaa offentlige Stød for Christi Menighed og continuerlige grove Forargelser imod Christi Apostles Ord og Exempler, eftersom Christianiæ Menigheds Ministerium ikke kan sige sig fri og ren, at der jo hænger noget anti-christisk ved deres Ministerio og Ministris, Lærere og Kirketjenere, for hvilket man sig skulde vogte og tage vare. Synes at være sagt, at hos os ikke er den rette, rene Kirke. Thi den skal være hellig og ren, uden al Mang og Beblandelse, end at sige uden Misbrug. Thi dersom Læsemesteren holder det for ret og godt og en ren Guds-Tjeneste, som udi vore Kirker drives og øves, da kan han ikke med en god Samvittighed det foragte eller begjære, at det som antichristisk maatte nedlægges. Er derfor en gruelig Tillæg! Thi hvad Lærdom, eller hvilket Ministerium eller Kirketjeneste kan være skadeligere, fordærveligere og forargeligere end det, som strider tvert imod Christi Aand, Ord og Sandhed? [Med mange Ord udvikles videre, hvor forfærdelig den Beskyldning er, som M. Niels Svendsen har udslynget mod Præsterne i Christiania, der dog »formene, at han snarere skal samle Øster og Vester, end som gjøre hans Tillæg til Sandhed«].

VI.

Beskyldes M. Niels Svendsen offentlig at skulle have lastet den Formaning udi Alterbogen, som ante cœnæ Dominicæ administrationem sædvanlig oplæses, belangende

disse Ord: »Thi Jesus Christus skjænker eder sit Legeme og Blod at æde og drikke til Syndernes Forladelse«, hvorom hans repetita confessio, den 24. Maj 1651 paa Kapitlet sket, beviser og tilstaar; med ydermere Forgivende, forberørte Ord udi Bibelen ej at findes, som staa i Formaningen. [Vidtløftig søges derpaa godtgjort, at de Ord i Formaningen, som M. Niels misbilligede, stemme med Skriftens Lære, og hvor farligt det var, om nogen paa egen Haand tiltog sig at laste de vedtagne Kirkebøger. De, der gjorde sligt, betegnes som »ufromme og daarlige Mennesker, som intet ville lade være godt, uden hvad de selv gjøre, og behage sig selv, naar de kunne forringe og laste det, andre gjøre«].

VII.

Beskyldes M. Niels Svendsen at forsvare og haandhæve adskillige kjætterske Bøger, som er Jacob Böhms Skrifter, Justi Klägers Pasquiller og Ellæ Prætorii bespottelige Skandskrift, som og ved sær Personer her udi Landet er bleven solgt og distraheret, imod Hs. Kgl. Maj.s publicerede Forordninger, lydende: »Vi ville¹⁾ saadanne Bøger, som paa fremmede Steder trykkes og siden i disse Riger og Lande indføres, offentlig fal holdes og distraheres, af hvilke en Part adskillige Puncter og Artikler udi vores christelige Tro og Religion, en Part allehaande løse og unyttige Materier tracterer, i hvilke vores christelige Tro saa vel som god Skik og Politi præjudicerlige Irringer og Vildfarelser med Tiden at udsprede, og den gemene Almue (af hvilken de meget bruges og læses) at insinuere foraarsage ville: hvorfor de bør billigen aldeles at afskaffes, ved Straf som vedbør. Af Skanderborg 1617«.

Iblandt andre saadanne forbudne kjætterske Bøger er her udi Landet indført et forargeligt, vederstyggeligt, gudslasterligt og imod Guds sande Lærdom stridende Skand-

¹⁾ Her synes at mangle: have forbudt.

skrift, under en fordægt, formummet og forkappet Authoris Navn, som kaldes »Spiegel der Missbräuche beim Prediger-ampt im heutigen Christenthum«. Dette syndige Skrift, omendskjønt det er blevet refuteret og igjenlagt af Guds Ord og Aand af de hæderlige og højlærde Mænd til Hamborg, Lybek og Lyneborg, med kjærligste Formaning og Paamindelser til alle Stater og Stænder, samme gudslasterlige Bog at sky og fly med hendes Forgift og Lærdomme, — denne Bog, omendskjønt gudfrygtige Mennesker, som elske Christi Navn, Ord og Ære, havde god Fortrøstning, at den hverken for sin Authoris, ej heller for sin egen Skyld skulde have fundet Patroner her udi Landet: se! saa haver dog samme syndige og forargelige Skrift fundet udi dette Land saa vel hos gejstlige som hos verdslige hendes Dyrkere, og haver været i deres Øjne det højeste og skønneste, om det endskjønt var gjort af en Skalk. —

Paa disse indlagte Poster er jeg efter højsthem^{te} Hs. Kgl. Maj., min allernaadigste Herres og Konges Befaling, saa og paa mit hellige Embeds Vegne underdanigst begjærendes: 1. at de hæderlige Mænd ¹⁾ for saadanne mistænkelige Tillæg, efter Kgl. Maj.s naadigste Vilje, uden Vidtløftighed, efter Processens Acter, uden Smælden og Skjelden, uden Frygt og Iver, uden fremmede og til Sagen ej hørende Bysager, sig maatte erklære, og hvormed de agter saadanne Sigtelser og Beskyldninger at verificere og godtgjøre. 2. Efter fremlagte Documenter, Prov og Vidnesbyrd og egen Bekjendelse endelig Dom efter Kgl. Maj.s Befaling at nyde og bekomme efter Landsens beskrevne Lov, Ordinansens Ret og Forordninger.

Og eftersom dette altsammen er trolig befalet den allerhøjeste Gud, saa formoder jeg for hans egen Æres Skyld, at den samme allernaadigste Gud giver Naade og Visdom at forfremme og forsvare Christi hellige Ord og

¹⁾ D. e. M. Trugels Nielsen og M. Niels Svendsen.

Sandhed, saa at hans Visdom og Retfærdighed maatte blive for mange Christne, til des større Ære og Taksigelse, forkyndt og udspreedt: hvortil ønskendes, at den allerhøjeste Gud vilde for sit allerhelligste Navns og urygkelige Sandheds Skyld Eders strænge Velbr. og Ærvhd. beskjærme og velsigne. Af Oslo Bispegaard den 29. Mart. 1652. (L. S.)

Henning Stockfledt.

Dagen efter at dette Aktionsskrift var udfærdiget, begyndte Retsforhandlingen. Blandt de Aktstykker, som ved denne Lejlighed fremlagdes, var ogsaa følgende Brev, som M. Niels Svendsen nogle Aar tidligere havde skrevet til en Mand, han havde Grund til at anse som Meningsfælle. Det forekommer mig interessant nok til her at meddeles, da det viser den enlige Stilling, M. Niels Svendsen havde indtaget, og den Glæde han følte ved at træffe en formentlig aandsbeslægtet i de studeredes Kreds.

Salutem Jesu Christi plurimam!

Amice et frater, quem amantem in Christo sincere redamare debeo, literas tuas decimo Kalend. Maji proxime præterlapsi ad me amicissime datas, e manu, uti verbis tuis scriptis rogaveris, propria amicæ affinis tuæ accepi, at non ante decimum diem ejusdem mensis, quo die me horis matutinis, nomine tuo, ipsa invisit, causamque dilationis hujus coram aperuit. Citius aliàs respondissem, petitioni tuæ satisfactorius. Talem autem, ut veritatem fatear, scriptionem a te non expectaveram. Cur ita scribam, significabo apertius, si quando coram loquendi detur occasio. Argumentum epistolii tui legendo atque perpendendo, non tantum admiratus sed etiam insimul gavisus sum usque ad lachrymas. Amicam conversationem et christianam familiaritatem amicissime petis, quam ego nemini, si Christianam sinceritatem et constantiam deprehendero, denegare in hunc usque diem ausus fui, sed diligentius atque avidius

ipse apud sinceros Christianos quæsivi. Multi enim hodie, proh dolor! ore externaque labiorum confessione Christum profitentur, verumque Christianissimum laudant, sed vita et operibus suis tum Christum, tum universum sincerum Christianismum valde detestantur, aversantur et fastidiose rejiciunt: quorum universalis manifestatio, judicium, condemnatio atque justissimus interitus nunc instat. Libellum illum censorium Eliæ Prætorii, qui de multis magnisque præsentis ministerii abusibus publice scribere ausus fuit, admodum tu laudas contra eos, qui tum Eliam illum, tum scriptum illud ipsius non modo publice contempserunt, sed etiam audacter condemnarunt, cujus laudationis magnæque æstimationis non multi inter ecclesiarum Christianarum pastores hodie, quod ego sciam, inveniuntur tui similes præcones. Quod ipsum si sincere et candide feceris (de quo dubitare me vetat vera religio, inprimis siquidem ipsum Jehovah testem provocasti hujus scriptæ confessionis tuæ) non potest non fieri, si sic perrexeris, quin manifestus factus fueris multis veritatis osoribus et irrisoribus, atque inter multos contemptus, exosus atque abjectus fueris. Verum indesinenter meminisse debemus verborum unici sincerorum Christianorum Magistri Jesu Christi, qui olim discipulis suis dilectissimis dixit, atque etiamnum per spiritum suum eadem verba suggerendo docet monetque: Beati eritis, quum vos convitiis affecerint et prosequuti fuerint, atque mentientes dixerint quidvis mali adversus vos propter me: quoniam merces vestra multa est in cælis. Ita enim prosequuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Cæterum omnes, qui habent spiritum sapientiæ cælestis, qui veræ probationis spiritus est, illi adhibito vero judicio, rectaque probatione, tum Eliam Prætorium, tum alia scripta cautius rectiusque legerint, omnia recte probaturi, eaque, quæ coram Deo spirituque ipsius sancto bona sunt, fideliter retenturi. Illi vero, qui spiritualiter cæci sunt, atque in doctrina pietatis instabiles

sunt et hypocritæ, omnia scripta, et quidem ipsas etiam sanctorum Prophetarum et Apostolorum scripturas sacras et divinas temere detorquebunt in suum ipsorum exitium: quod nunc etiam ocyus venit, et quidem plurimis ex improvviso, ut quas diu meriti sunt, misere luant ac sentiant justas poenas. Beatus igitur, qui in vera Jesu Christi fide vivit et vigilat, vestesque spirituales servat, ne nudus deprehendatur atque sic æternum confundatur cum omnibus hypocritis. Pluribus, si Deo visum fuerit, de hisce coram colloquemur, unde noster utriusque animus utrinque facilius et rectius detegatur, quam per literas. Interim vive cum tuis dilectis vitam vere Christianam in Christo Jesu verâ illâ æternâque vitâ nostrâ fortis atque inculpatus in diem illum redemptionis veri Israël illustrissimum et gloriosissimum! Dabam Christianiæ 4 die Junii anni Christi servatoris 1648.

Tui in Domino amans

Nicolaus S. Chrenius m. m.

Udskrift: Hæderlige og Højlærde Mand M. Erick Matzøn, Sognepræst udi Rachestad Sogn, min velydende Ven og k. Broder udi Christo, ganske venligen tilskrevet.

Paategninger: 13. Junii per Petrum Petri Smebøl mihi traditæ in manus literæ præsentēs.

Læst for Retten den 31. Martii 1652¹⁾.

Til Oplysning om den dømmende Kommissions Virksomhed foreligger der kun den i Sagen mod M. Trugels Nielsen afsagte Kjendelse — Afskrift i Ny kgl. Saml. 2073, 4to — af hvilken vi her skulle meddele et Uddrag:

Jeg Gregers Krabbe til Tostelund, Danmarks Riges Raad, Statholder udi Norge og Hovedsmand over Aggershus, D. Thomas Cortsen Wegner, Superintendent over Stavanger, gjøre vitterligt, at eftersom vi have bekommet

¹⁾ Orig. i Geh.-Ark., Danske Selskabs Papirer.

Hs. Kgl. Majestæts, vores allernaadigste Herres og Konges naadigste Befaling, formeldendes:

Frederik den Tredie (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Eftersom vi naadigst erfarer, hæderlig og højlærd M. Trugels Nielsen, Sognepræst i vor Kjøbsted Christiania, at skal været interesseret udi den Sag, som I tilforn have bekommet vor naadigste Befaling at indstevne os elskelige, hæderlige og højlærde M. Niels Svendsen, Lector i bemeldte Christiania, for: da bede vi eder og naadigst ville, at I udi lige Maader Stevning over bemeldte M. Trugels Nielsen udsteder, for eder til samme Tid og Sted i Rette at møde, til at svare, saa vidt som han udi bemeldte Sag kan befindes at være interesseret, paa det at Sagen uden videre Ophold kan komme til Endelighed. Dermed sker vor Vilje, befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 5. Decemb. Ao 1651. Under vort Signet.

Friderich.

Højsthem. H. K. M. naadigste Befaling paa det underdanigste at efterkomme have vi den 30. Martii Parterne her paa Christianiæ Capitelshus for os i Rette stevnet og foretaget, hvor da fremkom hæd. og højl. Mand. M. Henning Stockfleth, Biskop over Oslo og Hammer Stift, som med lovlig Dilation havde i Rette citeret hæd. og højl. Mand, M. Trugels Nielsen, Sognepræst og Kannik her sammesteds, hvor Bispnen hannem tiltalte for efterfølgende Punkter og Poster.

(Nu anføres Biskoppens Klagepunkter, ved hvert Punkt tillige M. Trugels Nielsens Svar, undertiden ledsaget af et modsigende Vidnesbyrd, samt til Slutning Dommernes Kjendelse. Da Klagepunkterne alt er meddelte ovenfor S. 550—3, indskrænke vi os her til Svarene paa et Par af dem og til Kjendelsen).

Til Bispens Beskyldning at svare mødte M. Trugels udi Rette og indlagte sit skriftlige Svar efter Stevningens Indhold, som efterfølger:

Højædle Her Statholder, gunstige Patron og mægtige Befordre, samt admodum venerande Dn. Episcopo, Domine et Fautor plurimum honorande. Endog jeg [udi] eders Excellences og Ærværdigheds Citation, efter min ærværdige kjære Hr. Biskops Beretning udstedt, som mig synes, noget haardeligen og strengeligen er angreben, saa haabes jeg dog, tilbørlig Forskjel imellem den skyldige og uskyldige efter H. K. M. naadigste Kommissionsbreve udi denne Sag at vorde eragtet, samt mig visseligen formoder Øvrighedens gunstige Beskjærmelse, som den der ikke haver med nogen mistænkelig Prædiken, utidige Konventioner, min næstes høje Sigtelse og utilbørlig Angivelse, eller onde Passioner Christi Menighed i nogen Maade foruroliget, eller den og Præsteskabet nogen Berygtelse eller Forhaanelse foraarsaget, mens efter min gode Samvittigheds og min betroede Menigheds gode Vidnesbyrd for Gud, samt efter min kjære Hr. Biskops egen udstedte Doms Formelding mit Kald ved Guds Naade troligen og redeligen forrettet, saa jeg er vis paa, ingen Menneske med Rette og Sandhed skal have mig i nogen Maade for noget usømmeligt at beskyldes. Dog Øvrighedens naadigste gode Vilje at efterkomme, er til de mig forelagte Punkter min underdanigste Erklæring, som efterfølger:

I. Endog jeg hverken er Autor til Knipperdollings Histories Fordanskelse, ej heller haver den nogen Tid til Trykken verteret og derfor ej videre til denne Punkt efter min Formenende haver at svare, synes mig den Histories Edition ikke utjenlig at være, baade ad retundendam adversariorum impudentiam, som, fast udi alle deres her og der udsprede Digter og Skrifter, Christi Menighed, som sig til den augsburgske Confession holder, for en Babel, Sodoma og Ægypten ublueligen udraaber, saa og til at opmuntre den retsindige og enfoldige troende at tage sig vare for hine novis reformatoribus, som udi disse sidste onde Tider sig i Christi Menighed kunde indsnige, (ligesom og fordum til Münster skete, hvor af en liden Gnist

og ringe Begyndelse blev en skadelig og fordærvelig stor Ild), saa jeg vist formoder, at mange udi Menigheden ere ved samme Histories Erindring fra Forførelse ved Guds naadige Bistand blevne bevarede. Her foruden, dersom nogen støder sig paa bemeldte Histories Edition, han tiltale de Autores, som den baade i latinske, tyske og danske Sprog tilforn have ladet udgaa (Hondorph promt. Hist. p. 107. M. Povl Kolding, Kirke-Historie 3. B. 3. C.). Dertilmed kan ingen retsindig Guds Barn med Rette sig paa den forarge, mens snarere maa bedrøves over hine pasqvillerende Viser, Bønner og Skrifter, som desværre alt for meget her og der distraheres. Hvorpaa dog vist formodes tilbørlig Tiltale og Straf engang at skulle følge, hvortil Gud give Naade og Fremgang for Jesu Navns Skyld, Amen.

Eftersom M. Trugels ikke vilde vedgaa, at han det havde ladet trykke, da fremlagde M. Niels Svendsen for Retten Bogtrykkeren Johan Ibendorphs Brev, dat. Kjøbenhavn d. 26 Febr. 1652, udi hvilket formeldes, at M. Trugels først ved Michel Lauridsen haver sendt det til hennem, at det skulde trykkes. Mens der Bogtrykkeren ikke turde understaa sig saadant at trykke, efterdi det var ikke af Bispen revideret, haver han dog efter M. Trugelses Begjæring ved Trykken [det] forfærdiget, som hans Brev videre derom formelder.

II. Belangende min Prædiken, paa H. 3 Kongers Dag Ao. 1649 holden, haver jeg udi min Skrivelse imod velvise Borgmester og Raad mig udførligen erklæret, hvilken min skriftlige Erklæring udi menige Stænders Nærværelse og Paahør, som vare her paa Stedet, blev den 24. April 1650 publice paa vores gejstlige Consistorio oplæst samt approberet, saa at M. Niels Svendsen da blev paamindet sig med Prædiken imod Ordinansen intet videre at befatte. Dertilmed haver jeg udi forbedre Prædiken alvórligen Menigheden formanet ej at forsømme Prædikeembedet, og Øvrigheden den tilbørlige Respekt at bevise. Saa langt er det

fra, at jeg skulde saadanne Stænder med samme Prædiken have forulempet, hvilket mig dog af min Vederpart usandfærdeligen paadigtes. Derfor haver og velvise Borgmester og Raad med Menigheden udi deres Skudsmaalsbrev, mig meddelt sub dato d. 19 Martii Ao. 1650, offentlig tilkjendegivet, min Prædiken og Tjeneste at være dennem alle til Takke, formedelst jeg dennem iblandt andet for al Forargelighed, List og Bedrag troligen haver advaret, hvorfor velbete Borgmestere og Raad ogsaa udi deres gode Skrivelse til vores ærværdige Hr. Biskop, dat. Pinsedag Ao. 1651, aabenbare erkjender sig at takke os alle, som nu udi Prædikeembedet Menigheden betjene, og med os vel tilfreds at være; mens hvad M. Niels Svendsen i sin sidste heftige Invectiv og Skjældeprædiken, efter samme velsise Hr. Borgmester og Raads skriftlige Klagemaals Anvisning¹⁾, til Ministerii forhaanlige Foragt offentlig haver foregivet, haver han nu selv at svare, saa og til hvis han imod den augsburgske Confessions rette og paa Guds faste og ubedragelige Ord begrundede Mening klarlig demonstreres samme Tid at have proponeret. — — — —

Da er omsider efter flittig Betænkende og Sagens Overvejelse saaledes for Retten afsagt:

I. Anlangende Bispens første Beskyldning imod M. Trugels om Knipperdollings og Jan van Leydens forargelige Historie, som han skulde have ladet trykke: da endog M. Trugels for Retten dette nogenlunde syntes at benægte, saa bevises det dog 1. med Bogtrykkerens Brev; item af disse latinske Ord: Gloria nil cultius, udi hvilke Ord M. Trugelses Navn findes paa Latin: Trugillus Nicolai, og bruges af hannem paa hans Skrifter. 2. er den trykt uden Bispens Revidering, helst i saadan Tid, der den gemene Mand snarere deraf kunde forarges, og hans Modstanderes Sind des mere deraf blive altereret og forbitret. Og om end skjønt det er taget af M. Povl Coldings danske Version

¹⁾ D. e. Udvisning.

over Sleidanum, saa er det dog imod Ordinansen Fol. 93, thi det er trykt uden Bispens Vidskab og Samtykkelse.

II. Hvad sig vedkommer den Prædiken, som er af hannem holden H. 3 Kongers Dag 1649, for hvilken hans Tilhørere haver sig en Del over hannem besværet, og M. Trugels sig imod Øvrigheden grundeligen erklæret, saa den med hannem haver været vel tilfreds, som han beviser med deres gode Skudsmaal, hannem siden meddelt, dat. Christiania d. 19 Martii 1650; item af et Brev fra Borgmester og Raad, Bispen tilskrevet, om Lectoris Tolvprædiken 1651 til Pinsedag: derfor kan M. Trugels for denne Prædiken, for 3 Aar siden holden, nu ikke med Rette tiltales af Bispen, efterdi det er en forligt Sag.

III. At han af Bispen tiltales for de Prov og Vidnesbyrd, han haver samlet til Tinge, at bevise, hvo de Enthusiaster vare her i Menigheden, da beraaber M. Trugels sig paa Øvrighedens Raad og Vilje. Synes os, at dersom M. Trugels skulde for sligt tiltales, da burde hans Modstander, som M. Trugels slig Beskyldning vilde paaføre, derfor tiltale hannem og ikke hans Biskop; thi den Post angaar flere end Læsemesteren Niels Svendsen.

IV. Hvad sig Søren Kjerulfs Absolution er anlangende, samt og at han, som havde sin Ægtekvinde udi Jylland, er her bleven ægteviet til en anden Kvinde, da findes det i Sandhed, at Slotspræsten Hr. Michel Escholt haver hannem for Lejermaal i Aggers Kirke publice absolveret; men hvo hannem haver copuleret til den sidste Kvinde, det kunde man ikke endnu faa ret Grund paa; thi Sognepræsten og begge hans Medtjenere sagde sig deraf intet at vide. Kan derfor derpaa ikke kjendes eller dømmes, førend det vorder M. Trugels lovligen overbevist, at han sig imod kgl. Forordning om Ægteskab haver forset.

V. Den femte Post, som angaar Jens Hansen, Hører i latinske Skole her i Christiania, og var af M. Trugels og andre højlig fortænkt for Religionen, at han ikke blev

besøgt af M. Trugels at føre hannem til den rette Vej, som var forført (o: angivet): da svarer vel M. Trugels, at han var ikke kaldet af hannem eller nogen; refererer sig paa Ordinansen pag. 51: Dersom de ikke kaldes, da ere de rettelig aarsagede, om de ikke kommer. — Derom sluttet saaledes, at endog M. Trugels ikke var kaldet at meddele hannem Sacramentet, saa vidste han dog af sin Medtjeners Undervisning, at han laa syg, og havde været en god Hyrdes Embede at opsøge det vildfarende Faar og vise en Synder, som farer vild fra Sandheden, den rette Vej, at omvende hannem fra sin Vejs Vildfarelse.

VI. At han udi sin Prædiken, holden 24. Avg. 1651, haver beskyldt den Vinkelforsamling for 3 forargelige Punkter, som strider imod Guds hellige Ord og den augsb. Conf., 1. for pharisæisk Vildfarelse; 2. om gode Gjerninger, at derved kunne blive retfærdige og salige; 3. at Christus ikke var tilstede udi Nadveren. Af disse tre er ikke mere end det ene bevist med eet Vidnesbyrd alene, som sagde, at Jens Hansen havde sagt, at Menneskene blive salige ved deres gode Gjerninger. — Ellers formelder Ordinansen: hvad han intet haver hørt (for vist at være), det skal han tie; ja dersom han noget hører om nogen, da bør han efter Christi Formaning, Matth. 18, strax sin Næste og Tilhører derom i Enlighed paaminde.

VII. Det samme dømmes og menes om den 7de Post; thi det er een Materie. — —

At saaledes af os er sluttet og dømt paa Christianiæ Capitelshus, bekjender vi med vores Signeter undertrykt og med egne Hænder underskrevet. Actum den 6 Aprilis Ao. 1652.

Gregers Krabbe
m. pp.

Thomas Cortzøn Wegner
S. St.

Den af den beskikkede Kommission i Sagen mod M. Niels Svendsen fældede Dom have vi ikke fundet. At den dog ikke uden videre kan have gaaet ud paa hans

Afsættelse, fremgaar ikke blot deraf, at han i et Indlæg under sin senere københavnske Proces (1655) bemærker, at han ikke var dømt fra sit Embede i Kristiania, men ogsaa deraf, at han, som vi senere skulle se, aflagdes med en anstændig Pension. Ventelig er det kommet ham til gode, at hans Hovedmodstander, M. Trugels Nielsen, ikke kunde kjendes fri for at have forløbet sig. Saa meget er dog vist, at medens denne forblev i sin Stilling som Sognepræst i Kristiania, indtil han i en høj Alder afgik ved Døden 1669, saa fratraadte M. Niels Svendsen 1652 sit Embede som Læsemester ved Gymnasiet, hvortil under 18de November s. A. Mester Christen Nielsen (Bonde), tidligere Præst i Aarhus, beskikkedes efter ham.

Af Tidsbestemmelser, der fremgaa af forskellige Vidnesbyrd i Retssagen fra 1655 mod M. Niels Svendsen, fremgaar, at han allerede i Foraaret 1652 maa have forladt Kristiania og have taget Bolig paa Kristianshavn. Her søgte han jevnlig Omgang med Københavns Præster — ogsaa med dem ved den tyske Kirke — og det gik da stadig ud paa Samtaler om theologiske Emner, indtil flere af dem, som fra først af vare komne ham venlig imøde — og deriblandt navnlig den nidkjære Hr. Jens Justesen ved Studenterkirken — trak sig tilbage fra ham, da de mærkede, at han var inde paa forskellige kirkelige Vildfarelser og ikke vilde vige fra sine særegne Anskuelser, men meget mere, som Tiden gik, voxede fastere i disse¹⁾.

Efter at hans Naadensaar fra Kristiania var udløbet, tillagdes der ham en efter Omstændighederne ganske god Pension af Statskassen. Den 21de November 1653 udgik der nemlig kgl. Befaling til Rentemesteren om at udbetale M. Niels Svendsen 100 Rdl. aarlig. Og samme Dag fik Provianskriveren endvidere kgl. Befaling om aarlig at levere ham af Provianthuset følgende Varer: 3 Pund (o: 10¹/₈ Td.) Rug, 4 Pund (o: 16¹/₂ Td.) Byg, 2¹/₂ Pund

¹⁾ Herom det nærmere under Retssagen 1655 mod M. Niels Svendsen.

(c. 10 Tdr.) Malt, $1\frac{1}{2}$ Lispund Humle, $1\frac{1}{2}$ Td. Gryn, 2 Tdr. Ærter, 3 Tdr. Sild, $6\frac{1}{2}$ Lispund og 4 Skaalpund Bergfisk, 4 Øxne, 8 Svin, 8 Lam, 8 Gjæs, 9 Lispund Talg, 1 Td. Smør, 1 Td. Torsk ¹⁾).

Under disse Forhold synes M. Niels Svendsen jo at have kunnet føre et roligt og stille Levned i al Gudfrygtighed, hvis han ikke i sit Indre havde haft en Braad, der drev ham fremad og ikke tillod ham at tie med de Anskuelser, hvori han afveg fra den herskende Kirke. Stødet, der tilsidst bragte Karret til at løbe over, kom dog, som det synes, ikke nærmest fra ham selv, men fra hans utaalmelige unge Venner. I sin Tjenstledighed havde han nemlig fundet Sysselsættelse ved at undervise theologiske Studenter, især i Hebraisk. Flere af disse unge Mænd havde sluttet sig til ham med en inderlig Hengivenhed, og vare blevne vundne for hans ejendommelige Anskuelser. Dette var navnlig Tilfældet med Trugels Knoff, en Sønnesøn af Frederik II's bekendte Hofprædikant M. Christoffer Knoff, og en Søn af Præsten Hieronymus Knoff i Alsted og Fjenneslev, samt Brødrene Johānnes og Esaias Fleischer, Sønner af Apotheker Esaias Fleischer i Kjøbenhavn. Alle disse tre unge Mænd havde tidligere studeret ved Sorø Akademi ²⁾, men om de allerede der skulde være blevne paavirkede i Retning af Mysticismen, maa vi lade uafgjort. Ganske vist havde Sorø Akademi tidligere haft en Lærer, der ikke stod denne Retning fjern, nemlig den theologiske Professor Dr. Christianus Matthiæ; men han havde forladt Sorø, mange Aar før de nævnte tre Studenter besøgte Akademiet.

Efter at disse vare komne til Kjøbenhavns Universitet, fandt M. Niels Svendsen i dem lærvillige Disciple; navnlig tilegnede Esaias Fleischer, en vel begavet og energisk

¹⁾ Sjølandske Tegnelser, XXXII, 653. 654.

²⁾ Trugels Knoff findes indskreven i Sorø 1646, Brødrene Fleischer 1648 (Tauber, Sorø Akademi, S. XLVI).

Yngling, sig ganske hans Synsmaader, og da særlig hans Foragt for den beskikkede Lærerstand i Kirken og hans Lyst til i profetisk-apokalyptisk Stil at læse den Texten. Han trak som den stærkere Karakter sin Broder og Troels Knoff med sig. Og i sin ungdommelige Iver forledte han dem til at deltage i et Skridt, der blev skjæbnsvangert for deres Lærer. I anonyme, men meget nærgaaende Skrivelser, holdte i høj profetisk Stil, henvendte de sig nemlig til en af Stadens Borgmestere og til dens tre Sognepræster med strænge Straffetaler og alvorlige Formaningener til bedre at gjøre deres Embeder fyldest. Inden man endnu kjendte de rette Ophavsmænd af disse »Pasqviller«, faldt Mistanken strax paa M. Niels Svendsen, som det ses af følgende Bemærkning i Acta Consistorii for 13de Januar 1655:

•Episcopus (Dr. Laurits Mortensen Scavenius) begjærede, at han efter Cancellarii Skrivelse til sig maatte faa M. Niels Svendsen stevnet udi tilkommende Uge, at forhøre, om han er gestændig de Pasqviller, som Præsterne ere tilskikkede. Blev begjæret, at Cancellarii Brev derom maatte ses og læses«.

Fra den 16de Januar s. A. have vi »Bispens og Ministerii Spørgsmaal til M. Niels Svendsen«, om han var Mester for de Pasqviller, som vare skrevne til nogle af Kjøbenhavns Præster. Dette fralagde han sig paa det bestemteste, idet han tillige paastod, at han ikke vidste, hvem der havde gjort det. Om denne Sag have vi fundet følgende Optegnelse ¹⁾:

»Blev M. Niels Svendsen fremkaldt og hannem foreholdt efterfølgende Qvæstioner:

1. Om M. Niels haver digtet, conciperet eller concipere ladet, skrevet eller tænkt at skulle skrives og udstrøs de Invectiver og Pasqviller, som ere skrevne nogle

¹⁾ I Kgl. Bibl., Kallske Saml. 84 Fol.

af Dominis Pastoribus til, som angaar deres Person og Embede?

Hertil svarer jeg for Guds Ansigt, at jeg aldeles intet tilforn [haver] vidst af de Breve, som her tales om, eller udi nogen Maade enten udi Raad eller Daad været interesseret.

2. Om han ikke med Discurs, Taler eller Disputatser med dennem, som siges at disse Breve skulle have skrevet og udspreedt, haver nogen Tid givet nogen Aarsag til saadant, som i samme Breve indeholdes, udi nogen Maade?

Jeg svarer endnu som tilforn oprigtig, at jeg aldeles intet haver vidst af disse Breve, som her spørges om og kaldes Pasqviller, ja aldeles intet vidst af dennem enten lidet eller stort, førend Rygtet gik, at de vare nogle af Præsterne tilkomne; og endnu paa denne Dag, som er den 16 Januari 1655, haver jeg ikke set et Ord af samme Breve, nemlig af dennem, som berettes at være komne til Provsten M. Erik Olsen eller M. Hans Brochmand, eller til Borgmesteren, og derfor kan jeg ikke heller vide, at jeg ved min Discurs eller Skrifter haver givet Aarsag eller Anledning til dennem at digte eller skrive. Det kjende Gud den allerhøjeste, at det er den bare Sandhed. Og begjærer derfor udi kjærligste og ydmygeligste Maade, mig skriftlig aabenbares og meddeles, hvem mine Angivere ere hos vor kjære og høje Øvrighed og andre, og hvoraf man fatter saadanne Mistanker om mig, som dog af Hjærtet elsker og ærer alle retsindige Herrens Ords Ministre og Tjenere, og, uden egen Æres Søgelse at bekjende, ønsker¹⁾, at Gud naadeligen vilde omvende alle uretsindige, for sit hellige Navn Skyld²⁾.

¹⁾ For •ønsker• staar i den foreliggende Afskrift: og.

²⁾ Disse Sætninger ere karakteristiske for Niels Svendsens Maade at udtrykke sig paa. Man ser ikke, om han regnede Kjøbenhavns Præster til de •retsindige• eller til de •uretsindige•, men der er nærmest Grund til at antage det sidste.

3. Tilspørges M. Niels, om han for Gud med en god Samvittighed og med sin Ed, om Behov gjøres, kan bekræfte, at han ikke veed, hvo de Invectiver haver enten conciperet, samlet, digtet eller skrevet?

Jeg svarer endnu oprigtig for Guds Ansigt og al Verden, at jeg aldeles intet veed om forbemeldte Breve, end af det udsprede Rygte, her gaar, hvorom saa mange have hørt. Men deraf kan jeg jo ikke vist vide eller med Sandhed sige, hvem der er Dictator eller Autor til alle forbemeldte Breve. Er jeg derfor hjærtelig ønskendes, at Gud vil selv aabenbare, hvem Autor monne være, at man til Guds Ære kunde have vis og sand Kundskab og Vidskab om dette, ogsaa til de uskyldiges Befrielse. Skrevet udi Kjøbenhavn udi Bispens Hus, Aar og Dag, som forskrevet staar«.

Ad anden Vej maa det da være kommet for en Dag, hvem den eller de rette Ophavsmænd vare; og ventelig har Esaias Fleischer selv henledet Opmærksomheden paa sig ved sin højst paafaldende Adfærd, en Dag han i Helligstes Kirke skulde gaa til Skrifte med sine Forældre, men da han til en Forandring tog Sognepræsten M. Anders Hansen til Skrifte paa den alvorligste Maade, saaledes som det nærmere vil fremgaa af efterfølgende Retssag. Nok er det, at vi finde, at de tre Studenter den 17de Februar 1655 vare indkaldte for det theologiske Fakultet i Bispens Hus, hvor de maa have aflagt Tilstaaelse, ligesom det blev dem paalagt ikke fremtidig at have det mindste at gjøre med M. Niels Svendsen. Men derved blev det ikke, idet nemlig deres Forhold efter Kansler Christen Thomesens Befaling blev gjort til Gjenstand for en akademisk Retssag. At det blev taget alvorligt, ses af følgende Bemærkning i Acta Consistorii for den 26de April 1655:

»Esaiæ Apothekers to Sønner, Johannes og Esaias, bleve opkaldte med Knopfio efter Hr. Kanslers Befaling, at give dem tilkjende, at de enten skulde gaa in custodiam

(c: Universitetes Fængsel) eller skaffe Caution for sig. Derpaa endelig efter langt Ophold caverede Faderen for sine to Sønner, og M. Zoega (Professor ved Universitetet) for Knopflo, ad tempus«.

Senere indtraadte Knoffs Broder som Borgen for ham, som følgende Dokument viser ¹⁾:

»Eftersom min Broder Trugillus Hieronymi Knopf er kommen udi nogen Ulempe over sin Ungdoms Forseeelse, saa at han efter højest Øvrigheds Befaling skulde sig Carceri undergive, med mindre han for sig en god Mands gode Tro og Love til Forløfte, at han til Sagens Udgang tilstede forbliver, til det hæderlige Consistorium udi Kjøbenhavn eller andre Steder, hvor det æskes kan, fremlægger: da haver jeg ombedet min Svoger Hr. Jens ²⁾ udi Herfølge, efterdi jeg for anden Forfald ikke selv paa Steden kan møde, denne min Caution at indlægge. Thi jeg hermed pligter og endeligen god siger paa bemeldte min Broders Vegne, paa al god Tro og Love, at han skal blive tilstede med al Lydighed efter sin gode Øvrigheds gode Behag; og dersom han sig anderledes, det Gud forbyde, forholdt, da for hannem efter dette mit aabne Brev hos højest naadigst Øvrighed at svare. Imidlertid bedendes ydmygeligen, at hans Ungdoms Misforstand ikke til det værste maatte tilregnes, men udi al Naade optages. Til Vitterlighed haver jeg min egen Haand her under skrevet og mit Signet undertrykt. Actum Herfolgæ 2 Maji Ao. 1655.

Niels Hieronymisøn

(L. S.)

Knopf ³⁾ m. m.«

¹⁾ Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 208.

²⁾ Jens Sørensen Kaalund, Sognepræst i Herfølge og Sædder 1645—69, gift med Cathrine Hieronymidatter Knopf.

³⁾ Præst i Alsted og Fjenneslev; en tredje Broder var Johannes Hieronymi Knopf, der 1656 blev Præst i Høxeryd i Skaane (Cawallin, Lunds Stifts Herdam. III, 18).

Nogle Dage efter udgik der kgl. Befaling til Hofpræst Dr. Johan Didriksen Bartskjær om at tiltale saa vel M. Niels Svendsen som de tre Studenter. Men da disses Sag kom først for, skulle vi ogsaa her meddele den først tillige med de Bemærkninger, vi have fundet, til Oplysning af de tre unge Mænds senere Skjæbne.

Consistorii Dom om Fleischerianorum og Trugilli Knopffii Pasqviller til de tre Sognepræster her udi Staden
overleverede.

Rector og Professores udi Kjøbenhavns Universitet gjøre vitterligt, at Aar 1655 den 25 Maji fremkom paa vort Consistorio Kgl. Maj.s Hofprædikant, hæderlig og højlærd Mand D. Johan Dirichsøn, med skriftlig Befaling og Fuldmagt, hannem given af vor allernaadigste Konge saaledes lydende:

Vi Frederik den Tredie (etc.) gjøre alle vitterligt, at vi naadigst haver anbefalet og hermed Fuldmagt give os elsk. hæl. og højlærd D. Johan Dirichsøn, vores Hofprædikant, for Consistorio i vor Kjøbsted Kjøbenhavn paa vore Vegne at tiltale M. Niels Svendsøn, saa og de tre Studenter, Esaias Fleischer, Troels Knoph og Johannes Fleischer, og Dom over dennem at hende, for hvis Skrifter som af dennem nyligen publiceret og paa adskillige Steder leveret er etc. Hvor efter alle og enhver, som vedkommer, sig kan vide at rette og forholde. Ladendes det ingenlunde. Givet paa vort Slot Flensborghus den 5 Maji Ao. 1655.

Derpaa fremlagde D. Johan Dirichsøn sit Forsæt skriftlig imod samme Studenter, som der til vare lovligten citerede og mødte paa samme Tid at svare, udi de tre Sognepræsters, hæl. og højlærde Mænds M. Erik Olufsøns, Sognepræsts og Provstes til Vor Frue Kirke, M. Anders Hansøns, Sognepræst til H. Gejstes Kirke, og M. Hans Enevoldsons, Sognepræsts til Nicolai Kirke, deres Nærværelse og Paahør, hvilket Forsæt lyder som følger:

Eftersom jeg underskrevne haver bekommet Hs. Kgl. Maj.s Befaling at tiltale trende Studenter i en Sag angaaende nogle Skandskrifter, da er jeg af Rectore Academiæ Magnifico og det hæderlige Consistorio begjærende, at dette mit Forsæt maa læses, paaskrives og indføres:

Først formener jeg, at Esaias Fleischer sig højlig imod den Respect og Lydighed, han Øvrigheden og Ministerio skyldig var, haver forset, idet han vilde aftvinge M. Anders Hansøn, Sognepræst til H. Geist Hus, Skriftemaal, og ikke vilde lade sig betjene af hannem, førend forⁿe M. Anders Hansøn maatte love hannem at efterkomme 9 Artikler, som be^te Esaias i Skriftestolen overgav til hannem, der dog be^te Esaias Fleischer burde ikke med sine gravaminibus at have turberet den vanlige Skik i vore Kirker, paa den Tid de andre stode eller kunde forventes at staa og med Begjærlighed at længes efter Absolution, og maatte dog for hans Skyld afholdes. Men dersom han havde haft i sin Samvittighed noget, som han kunde støde sig paa, da burde han at have givet sig op for sin Sjælesørger nogle Dage tilforn, efter højstberømmelig Konning Christiani 4ti Reces, pag. 10. Og fornemmelig formener jeg, at Esaias Fleischer haver sig meget forset, at han i overbemelte 9 Puncters Slutning haver sig saa uforskammet paa alle Ministros indvældiget, idet han skriver sig at desiderere forⁿe 9 Puncter i vores ganske Ministerio; han kalder det en babylonisk Vederstyggelighed, Babylons Taarns Byggere og Indbyggere: han kalder sin Lærdom den H. Aands forstyrrede Stæders Opbygning.

For det andet formener jeg, at Esaias Fleischer ulovligen haver med sin Broders Johannis Fleischers Videnskab og Troels Knophs Raad og Samtykke conciperet og udstroet tvende Pasquiller, efter hans egen Bekjendelse, og i dennem angrebet det ganske Ministerium, og i Sønderlighed søgt at krænke og skjænde Sognepræsternes, M. Erik Olufsøns til Vor Frue, og M. Hans Enevoldsons til Nicolai Kirke,

deres Embede, Ære, Navn og Rygte, og alle Menighedens Lemmer, af hvad Sort og Sexu de være kunde, i højeste Maade med det samme forarget. Thi i den Skandskrift, som er M. Erik Olufsen anrørende, kalder han M. Eriks Lærdom en Guds Navns Bespottelse, Guds Helligdoms Vanære, og en Bedrageri; han siger, at M. Erik tilsteder de Synder, som dagligen begaaes og samtykker med dem; han kalder M. Erik og det ganske Ministerium Forførere; han kalder deres Lærdom Løgn; han siger, at de har besvoret sig tilhobe at opæde Sjælene, at de omvende fortrædelig Herrens Lov og vanhelliger hans Helligdom, at M. Erik og hans Medpræster offentligen imod Guds hellige Ord og mod deres egen Samvittighed tilsteder, samtykker, øver, stadfæster og bekræfter Fortrædelighed; han kalder hannem en utro Tjener, Guds Navns Bespottelse og Guds Æres Berøvere etc. — I den Pasqvil til M. Hans Enevoldsen Brochmand kalder han M. Hans en Bespottelse; han kalder hans Lærdom Bedrageri, Hykleri; han ligner hannem ved Phariseerne etc. Han beder hannem randsage med sig selv, om han er ikke iblandt de falske Propheter, som skulde komme mod de sidste Dage; han formener, at hans Lærdom er ikke af den H. Aand, ligner hans Lærdom ved Satans Lærdom; han siger, at M. Hans prædiker efter kjødelig Forstand, og han med alle fordømmer hannem.

For det tredie, efterdi det er en fremmed og usædvanlig Stil, som i samme Pasquiller bruges, formener jeg, at Esaias Fleischer med de andre 2 Studenter bør at tilholdes ved Professorernes flittige Examen at udlægge og nævne, ved hvem de saadant haver lært, eftersom det ikke synes troligt, at de som unge Karle haver kunnet finde paa at digte saadanne Skrifter, uden de Anledning, Raad og Tilskyndelse dertil af andre havde haft.

For det fjerde, efterdi Esaias Fleischer vedgaar den Skandskrift til M. Hans Enevoldsen Brochmand, hvorudi

M. Hans formanes at forføje sig til den ypperste Borgmester udi hans Sogn og formane hannem at lade det Bud komme frem etc., formener jeg, at Esaias Fleischer enten som Autor eller i det ringeste som Medvider bør straffes og staa til Rette for det Skrift, som til Borgmester Hans Nickelsøn var kommen, og den høje Øvrighed derudi beskjemmet; og endelig bør at forklare, fra hvem saadanne Skrifter ere komne.

For det femte, formener jeg, at Troels Knoph haver højligen forset sig, idet han efter egen Bekjendelse haver skrevet de tvende M. Erik Olufsen og M. Hans Enevoldsen tilskikkede Breve, og dennem ogsaa ombaaet.

For det sjette, formener jeg, at Johannes Fleischer haver og groveligen forset sig, idet han udi de udskikkede og overleverede Breve til M. Erik Olufsen og M. Hans Enevoldsen Brochmand haver efter hans egen Bekjendelse været Medvider, og har saa vel som Troels Knoph, den ene, som bekjender sig Medvider, den anden, som haver skrevet den Skandskrift til M. Hans Enevoldsen, hvorudi om det til Borgmester Hans Nickelsøn overleverede Skrift meldes, bør derfor at staa til Rette.

For det syvende, foruden alt dette formener jeg, at alle tre for^{ne} Studenter haver sig meget forset, idet de haver forbigaaet vore egne Professores og deres Præceptores privatos, og derimod ladet sig undervises af M. Niels Svendsøn, fordum Lectore Theologiæ i Christiania, uanset de vidste vel, at be^{te} M. Niels var i Religionen suspect og ikke brugte den H. Nadveres Sacramente. Hvilket offentlig strider imod sl. Ihukommelse, Christiani 4ti Reces, som pag. 69 tilholder under højeste Straf og Unaade at afskaffes alle Secters Øvelser, Prædiken og Sammenkomst, som de der ere imod vores christelige Tros-Bekjendelse, som Anno 1530 til Augsburg er overgivet etc.

Og efterdi forbe^{te} 3 Studenter udi forberørte Poster haver sig groveligen forset og forgrebet, da sætter jeg paa Hs. Kgl. Maj.s min allernaadigste Herres Vegne i

Rette, om de ikke hver efter sin Forseelse, som de sig med ulovlige og forbudne Skandskrifter haver befattet, og som Øvrighedens og det h. Ministerii Foragtere og Bespottere, bør at straffes, og er derpaa Dom begjærendes. Datum Kjøbenhavn den 25 Maji 1655.

Johan Dirichsøn, D., Kgl. Majestæts
Hofprædikant og Fuldmægtig udi denne Sag.

Efterat dette Forsæt var oplæst og paaskrevet, produceredes den Confession, som blev M. Anders Hansøn, Sognepræst til Hellig Gejstes Kirke, af Esaia Fleischer udi Skriftestolen overgivet, hvilken Ord fra Ord var saaledes:

Jeg arme og elendige Synder kommer frem for den Guds allerhelligste Ansigt, hvilken jeg med mine skammelige Gjerninger udi højeste Maade haver fortørnet, og bekjender her for hans store Naade al min Ondskab og Misgjerning, hvilken jeg videndes eller uvidendes imod hans Hellighed bedrevet haver, og begjærer derfor af Eder, som skal sidde her i Guds Sted, udi en sand Bekjendelse, i Angring, Tro og Forsæt til et bedre Liv og Levned, Afløsning fra alle mine Misgjerninger og Overtrædelser. Men førend jeg denne Absolution af Eder erlanger, vil jeg efter min Samvittigheds Begjæring og mit Hjertes inderlige Bekymring proponere Eder noget udi efterfølgende Maader. Eftersom mine kjære Forældre haver sat sig for udi denne Dag at gaa til Skrifte og i Morgen (dersom Gud vil) til Nadverens Sacramente, og jeg med dem, dersom det er Guds Vilje, da var mig det fornødent, at jeg efter den H. Aands Regel rettelig prøvede mig; og udi denne min Prøvelse haver jeg anset disse Landes og besønderlig denne Bys (eftersom den burde at være de andre til et Eftersyn) store Synders Afskyelighed og Vederstyggelighed, og det mere formedelst dem, som lære, end dem, som læres. Hvorfor jeg ikke ved min egen Vilje, men ved den H. Aands sande Bekræftelse er bleven saaledes ens med min Samvittighed, at jeg vel vilde komme udi Kirken

til Eder, men hverken tage Absolution eller Sacramente af Eder, uden saa er, at jeg først fornemmer, om I ville lade alle Eders Gjerninger og Eders ganske Vilje, saa vidt muligt er, være til Guds Ære, og indgaa med al Sandhed den Hellig Aands Vej, hvilken I hidindtil ikke have agtet, og bestaar af disse 9 Led og Stykker, udi hvilke I vil bevise, at I ikke vil anse nogen Ting paa Jorden, men hænge stadig ved Christo og den H. Aands sande Kraft. Og eftersom jeg nu ser, at det babyloniske Væsen er stort, og Forstyrrelsen er over os, og Guds Aand raaber til sit Folk, at det skal gaa ud af Babylon, at det ikke skal blive delagtig udi hendes Synder, og det ikke skulde faa noget af hendes Plager: og efterdi Christus raader sine sande Disciple, at dersom nogen ikke vil annamme dem, og ej heller deres Tale, da skal de gaa ud af samme Hus og Stad, og ryste Støvet af sine Fødder, da staar det fast, at dersom I ikke vil indgaa disse den Hellig Aands Stykker, da være det langt fra mig, at jeg skulde annamme af Eder Absolution, meget mindre Sacramentet; og dersom jeg det gjør, eller havde forhindret denne den H. Aands Raad, da vilde det blive mig til evig Ve og stor Fordømmelse. Men dersom I disse Puncter med Eders Vilje og alle Eders Gjerninger og Lærdom af al Eders Kraft og Formue efterkomme vil og begjærer, da er jeg beredt denne Gang og herefter (dersom jeg det udi Gjerningen ser at efterkommes) at annamme af Eder i Guds Sted Absolution og Sacramentet. Beder derfor i Christi Navn, at I giver mig Eders rette Menings Svar, enten I det vil bekræfte eller og afslaa.

Esaias Fleischer.

De Puncter, paa hvilke Esaias Fleischer sig beraaber udi oplæste Confession, ere disse 9 efterfølgende, under hans egen Haand, læst for Facultate Theologica udi Bispens Hus den 17 Februarii 1655, og siden paa Consistorio den 25 Maji 1655.

Ordet, hvilket den H. Aand alvorlig og strengelig befaler enhver den at efterkomme, som vil være Christi sande og aandelige Lærer og Prædiker, er dette:

Først, at alle hans Ord, Gebærder og Miner udi Kirken ere Tegn til en sønderlig Skikkelighed og Guds frygt, og at han tager sig vare, at han udi ingen Maade vanærer det hellige Altar, 1 Cor. 11 v. 4. Exod. 3 v. 5. Joh. 5 v. 15.

For det andet, at Sognepræsten selv (sønderlig om han haver ikkun een Medtjener) ogsaa distribuerer Sacramentet, paa det at han kan være foruden Forargelse. Aarsagerne ere disse: 1. At ingen skal tænke (saasom det ogsaa udi sig selv er), at han vilde holde det sin Ære for nær, dersom han skulde, naar der ere ikkun faa Communicantes, selv administrere. 2. At han ikke skulde ville hjælpe sine Medtjenere efter den Pligt, hvilken han er Gud og sin Næste skyldig.

Og for det tredie udkræves det og af enhver, som vil være Sandheds og Retfærdigheds oprigtige og retsindige Lærer, at alle hans Prædikener og Lærdom ere alle aandelige, og udi allerstørste Devotion fremført, og at han prøver sin Aand, om den er udaf Gud, paa det at han ikke udi Steden for Sandhed lærer Løgn, og i Steden for Fred forkynnder Ufred, at hans Tilhørere ikke skulle af en falsk indbildt Synds-Sikkerhed føre over sig Guds grumme Straf og Ilds fortærende Vrede.

For det fjerde bør ogsaa enhver aandelig Guds Husholder og Præst at inquirere udi hans Tilhøreres Liv og Levned, og lægge Vind paa at kjende dem, saa vidt som mueligt er. Thi det er en stor Elendighed nu omstunder, at Faarene ere adspredte, og Hyrden kjender ikke, hvilke sine ere, meget mindre, hvordan de monne skikke og forholde sig.

For det femte, udfordres det af hannem, at han straffer og paaminder udi sand Alvorlighed alle sine Tilhørere, ikke alene publice og udi Almindelighed, men endogsaa

enhver særdeles privatim. Thi her ses med stor Hjærtens Ve mange store Synder og Laster, hvilke formedelst Lærernes Flittighed og siden Myndighed noksom kunde forekommes. Iblandt hvilke vi vil have tvende opregnet: Først at denne vederstyggelige Vane, Sabbathens store Foragtelse, iblandt os Christne ikke aleneste haver indsneget sig, men endog haver faaet Overhaand og endnu stadfæstes og bekræftes, saavel af Øvrighed som af Underdanerne, ikke aleneste af Tilhørerne, men endog af Lærerne, idet de om Sabbathen (udi den Sted de skulde hvile fra alle Synder og Laster udi den H. Aand) hviler fra al Retfærdighed og Sandhed, udi deres Bryllupspragt og kjødelige Højtider, hvilke intet andet ere end en Værksted og Officin, udi hvilken al Kjødélighed tracteres og practiseres. For det andet er det ogsaa højlig og inderligen at beklage, at paa de Tider, udi hvilke vi skulde glæde og fryde os over Christi Riges Opbyggelse og Satans Væsens Forstyrrelse, da forlader vi Christi Tilkomst, og skiller og river os fra hans Evangelii sande Kraft, hen til Fordømmelsens Spillehus og Julestue, hvor vi opofrer os selv udi vores Synds store Afskyelighed, Satan og Djævelen til Vederstyggeligheds og Daarligheds Offer, og forvandler os til Helvedes Bukkes og Fordømmelsens Abers og Narres Skikkelse og Lignelse, Gud til en brændende Vrede, og os selv til en usigelig stor Blindhed og Forstyrrelse. At jeg intet vil tale om den h. Fastes store Bespottelse og Misbrug, og andre store, aabenbare Synder og Laster, hvilket noksom kunde ved Prædikanternes Inquisition, Straf og Kirkens Disciplin forekommes og afskaffes.

For det sjette, at han ikke vil absolvere nogen eller meddele hannem det hellige højværdige Sacramente, uden saa er, at han ser et ret alvorligt Tegn til Pønitense og sande poenitentiae fructus, paa det at det hellige ikke skal kastes for Hundene.

For det syvende, er det højlig fornødent, at han ingen

betror til at gjøre nogen Guds Tjeneste, enten for Alteret eller paa Prædikestolen, uden han veed, at han er retsindig.

For det ottende, at han ikke foragter noget Menneske, uden saa er, at han rettelig ser det samme Menneske at være uretfærdig og foruden al Sandhed; men at han tvertimod hader og forskyder alle Retfærdigheds Hadere og Bespottere.

For det niende, til en Beslutning udkræver den H. Aands Sandhed og strenge Vilje udaf alle, som vil lære Guds Ord rettelig, at naar de intet kunne formaa hos deres Tilhørere, være sig Øvrighed eller Underdanige, med Formaninger, Trusel og Kirkedisciplin, men ser al Ugudelighed jo mere og mere at tage Overhaand, samtykkes og øves, da skulle de ingenlunde anse Gods eller Formue, Kone eller Børn, Ære, Værdighed eller noget saadant, men skille sig fra den samme Stad og Menighed, paa det Babels Forstyrrelse ikke skal overile den, og Sodomæ og Gomorrhæ Ild ikke skal hastelig falde over den og førtære dem.

Hvilke 9 Punkter og Stykker jeg ved den H. Aands Oplysning bekjender mig at desiderere udi vores ganske Ministerio. Og eftersom denne Babels Vederstyggelighed nu er saa højt opbygget, at den mere agtes for at være Retfærdigheds Pallads end Dødsens Hvilekammer, og derfor hændes Confusio, og Forstyrrelse overhænger hende, da fører jeg en haard Dom og stor Fordømmelse over mig og min arme Sjæl, dersom jeg ikke bryder den Pagt og Forbund, hvilken jeg haver med dette Taarns Byggere og Indbyggere, indtil at de nedbryder Belials Ødelæggelsens Stæder, og opbygger Jerusalem, Fredsens, og Zion, Retfærdigheds velsignede Stad, hvor Herren selv skal være Lyset, for hvis Klarhed al Mørkhed skal vige og forgaa, hvilken ske Pris, Ære og Kraft fra Solens Opgang til hendes Nedgang, paa det at alle Folk skal se Herrens Veje og beskjemmes udi deres uvise Videnskab og Fortrædelighed, og Herrens Herligheds Klarhed skal opfylde

alle Land, og alle hans Helgen skulle glæde sig til al Evighed foruden Afsladelse at sjunge Amen, Halleluja.

Dette til den H. Aands forstyrrede Stæders Opbygning at efterkommes begjærer og udkræver Guds egen Sandhed ved

sit Sendebud Esaiam Fleischer.

Dernæst blev lagt i Rette den Pasqvil, som hæderlig og højlærd Mand, M. Hans Brochmand var tilskrevet, paa hvis Convolut var skrevet disse Ord: At levere M. Hans Brochmand udi egen Haand: Franco bis Kopenhagen. Hvilken Pasqvil var oplæst for Facultate Theologica udi Bispens Hus den 17 Februarii 1655, og siden paa Consistorio den 25 Maji 1655.

Til dig Hans Brochmand Herrens Ord¹⁾. Hør du vanartige, giv Agt paa Herrens Tale, du Bespotter! Saa siger den højeste, den mægtige i Israel: Jeg haver set dine Gjerninger og overvejet dem, de ere fulde af idel Vederstyggelighed, og din Ondskab er stor foruden al Maade. Naar vilt du engang lade af at bespotte Herren og hvorlænge vil du holde hans Navn forfængelig? Skal jeg da give min Ære de fremmede, eller skal Kjød og Blod forvende min Ros? Hvorlænge skal Mørkhed elskes for Lyset og Fordømmelsen prises for Salighed og min Herlighed skjules ved Fortrædelighed? Hvad er det for en Stolthed, i hvilken du hovmoder dig og ophøjer dit Hjærte? Herren haver ophøjet dig og bevilget dig at sidde udi den hellige Sted over hans Menighed, og du har ikke ydmyget dig for din Gud Zebaoths Lov, og lastet den helliges Tale i Israel. Hans Folk har du bedraget og ikke kundgjort Mennesken den hellige Vej, paa hvilken de maatte vandre hen til Sandheds og Saligheds Stad, men haver opholdt dem paa mørke Steder i deres egen For-

¹⁾ Skjønt det væsentlige af dette Stykke her meddeles, har jeg dog paa nogle antydede Steder beskaaret Forfatterens Ordrigdom noget.

dærvelse. Hvad er da dette for et Væsen, hvorlænge skal denne Hykleri vare og fremdrages, hvor høj skal denne Vederstyggelighed opbygges? Betænk engang og se dig om, randsag dine Veje og prøv dig. Tænk ikke, at dine Lærdomme og dine Prædikener ere Herren behagelige, udi hvilke du dig indbilder at overgaa alle dine Brødre. Haver du ikke læst om Farisæerne, at de sade paa Mose Stol og taledede herligen til Folket (Matth. 23, v. 2. 3), saa og levede udi Nidkjærhed og vare ustraffelige efter den Retfærdighed, som var udi Loven (Phil. 3, v. 6), saa og gjorde deres Bremme brede paa deres Klæder, paa hvilke de tegnede Herrens Lov (Matth. 23, v. 5). Men giv Agt paa Christi Vidnesbyrd om dem, saa sigendes: De binde svare Byrder, som man ikke kan bære, og lægge Menneskene dem paa Axlerne, men de ville ikke røre dem med deres Finger. Derfor siger Christus: Ve eder Skriftkloge og Farisæer (osv.). — Giv Agt paa, hvad Christus taler om de falske Profeter, som skulle komme udi disse sidste Tider, at de skulle gjøre store Tegn (osv.), og at der skulde være Mennesker, som have et Gudfrygtigheds Skin, men nægte hendes Kraft. Randsag dig nu selv og betænk dig vel, at du ikke er udi deres Tal. Hvorledes eller paa hvad Maner vil du bevise din Lærdom at være udaf den H. Aand. Taler du af en fri og god Vilje udi en christelig sand Kjærlighed. Det ser jeg ikke, thi dine Frugter ere onde, dine Gjerninger ere mørke og du est fuld af døde Ben. Men taler du Ordet tvungen, da skal du vide, at din Prædiken er Gud ikke mere behagelig end Satans, der han benægtede Christum at være Guds Søn, hvorføre han og maatte tie og blive stum (andre bibelske Exempler: Spaadomsaanden, Act. 16, og Bileam anføres). — — Kan du og sige til dine Tilhørere ligesom Paulus sagde: Vorder mine Efterfølgere, saasom jeg er Christi; og jeg lever, dog ikke mere jeg, men Christus lever i mig (osv.). Jeg frygter, at naar du ser dig om, da befinder du Døden at være dig nærmere end Livet. Hvorfor

jeg raader dig som en retsindig christen Ven, og den der er udsendt af Herren dig til en Formaning, at du vender dig fra dine onde Veje, og ikke længer udi saa stor Forstyrrelse opholder Herrens Menighed; men at du først retter din egen Uskikkelighed, iblandt hvilket ikke det ringeste er din Hustrues Adelskab ¹⁾, hvilken du, alle Guds sande Børn til en Vederstyggelighed holder vedlige, ikke betænkendes det, som Paulus siger (1 Tim. 3, v. 5), at hvo som ikke veed at forestaa sit eget Hus, hvorledes kan han forsørge Guds Menighed. Thi du vedst vel, at den Adelskab, hvilken hun bærer udi hendes Klæder, ikke kan være Gud takkelig og behagelig, efterdi saadan ikkun bestaar udi en galen og fantastisk Hovmodighed og ny Sattans Midler og Abespil, hvilke ikke sømmer det unge narrefulde Adelskab, meget mindre hende, som næst bør at efterfølge Christi Ydmygheds Exempel. Fej først denne Urenhed af dit eget Hus og træd saa frem for dem, som ere udenfor, hvis Besmittelser ere utallige, og deres Uretfærdighed trænger sig gjennem Skyerne op til den højeste Guds Trone. Derfor, dersom du ikke imodstaar saadan stor Vederstyggelighed og med største Iver ikke alene offentlig og udi Almindelighed, men endog hjemme straffer enhver den, som enten udi sit Liv og Levned eller udi sin Lærdom nægter den sande Guds Kraft; og dersom du ikke udjager saadanne aandelige Hunde og Svin efter denne Paamindelse, . . . paa det de aandelige Christi Lemmer, hvilke dog ere ganske faa, ikke udaf dem skal forføres og besmittes, men absolverer dem endnu efter den fordærvelige Sædvane, efter deres Skinhellighed og hykkelske Mund-Bekjendelse, og meddeler dem det hellige Christi Legems og Blods Sacramente . . . saa skal det gaa dig værre end dem, som legemlig har korsfæstet Christum og i den største Tyranni har dræbt og ihjelslaget alle hans sande

¹⁾ M. Hans Brochmands Hustru var en engelsk adelig Dame.

Profeter og Apostler. For det sidste er det Herrens strenge Befaling, at du forføjer dig hen til den ypperste Borgmester, som er udi dit Sogn, hvilken ligger udi Dødsens Angest og heftig trykkes af Herrens Haand, fordi han har forhindret Herrens Vilje og foragtet hans hellige Bud. Gak hen og sig til ham: Saa siger Herren, den stærke Gud, Himmels og Jordens Konning, jeg har hørt din Bespottelse og set din Vanartighed og Forhærdelse og rakt min Haand ud over dig og plaget dig, paa det du skulde kjende, at Herrens Vilje er hellig og hans Kraft er stor Gak hen du Menneskens Barn, hvilken Herren har sat til en Vægter over sit Folk, og paamind dette Ondskabs Barn om sine fordærlige Veje og aabenbar ham den højestes Vilje, hvilken han har engang spottelig forstødt, og dersom han haardnakkelig nægter sig herudi at være skyldig, eftersom han veed ingen at være herom af sig underrettet, men at han har skjult det for Menneskens Øjne, da siger saaledes den Herre Zebaoth, for hvis Øjne alting er aabenbar, at hans Navn ogsaa skal nægtes at være udi Livsens Bog. — — Saa er da dette Herrens hellige Ord, strenge Vilje og haarde Befaling, at du ikke aleneste efter dette hans Bud dig retter og bedrer, men endog kundgjør det dine Medbrødre; dersom du skjuler det for dem, skal Herren og skjule for dig sit hellige Ansigt og ikke høre dig udi Bedrøvelsens Tid. Skynd dig og red din Sjæl og din Broders; thi Herrens Vrede er grum og hans Plager ere nær, og hans Grumheds Straffe skal udspredes over den hele Jord. Enden er nær, og Fordømmelsen bier efter alle Bespottere; men salige ere de, som paa Herren haabe. Herren er hellig, hans Navn være lovet, Amen, Halleluja. Saliggjørelse og Kraft, Æren og Riget og al Herlighed være Herrens den helliges udi Israel til al Evighed. Amen, Halleluja.

Annam denne Paamindelse, hvilken dig sendes ved den,
hvis Haab Herren styrker.

Siden blev fremlagt en Copi af den Pasqvil, som M. Erik Olufsen var tilskikket, under Esaias Fleischers egen Haand.

Til dig Erik Olufsen Herrens Ord ¹⁾. Saa siger den højeste, den Herre Gud Zebaoth, den stærke i Israel. Hvor længe skal mit Navn bespottes og min Helligdom vanæres? Hvad er det for en Aand, ved hvilken I tale? Hvad er det for en Gud, hvilken I dyrke? Naar skal den Bedrageri tage en Ende, og paa hvad Tid skal den Forhærdelse udryddes? . . . Min Vrede er stor, Hævnen er grum; dine Regenter sove hen udi Fordærvelsen, og de skulle vaage op udi Ulykken . . . Hør derfor Herrens Tale, du, som vil være en af de ypperste, som er over hans Folk, du, som haver set denne Vederstyggelighed og ser hende endnu dagligen større og større, og ikke haver beflittet dig paa at forekomme hende, men endnu dagligen ikke aleneste tilstæder saadan Ondskab og Fortrædelighed, men ogsaa selv samtykker og bekræfter den. Hvor længe vilt du og de andre Forførere anstryge de falske opbyggede Vægge med eders løse Kalk (Ezech. 13 v. 10)? Hvad er det for en Fred, som I forkynde . . . O I haardnakkede og blinde Ledere, I som haver besvoret eder tilhobe at opæde Sjælene, ligesom en brølende Løve: I omvende fortrædelig Herrens Lov og vanhellige hans Helligdom. Ser dog eder om og kjender eders Uretfærdighed, idet I ikke holde Skilsmisse mellem helligt og uheilig, og I lære ikke, hvad rent og urent er. (Forf. udgyder sig i bitre Bebrejdelser og Klager over Kirketugtens Forsømmelse og Sabbathens Vanhelligelse) Haver Herren ikke sat dig til en Husholder over hans Helligdom: hvi lader du dig den fritage, du utro Tjener, og lader den besmittes, du Guds Navns Bespottere, og selv den Foragt samtykker, du Guds Æres Berøvere! Mener du ikke, at Herren vil

¹⁾ Ogsaa i dette Stykke har jeg udeladt en Del af Forf.s Udgydelser i apokalyptisk Stil. (Jvfr. foran, S. 577).

betale dig efter al din Uretfærdighed, tænker du at bespotte Herren, og mener ikke selv at bespottes; vilt du myrde andres Sjæle, og selv ikke se Døden? Det gaar dig ikke an, du bedrager dig selv Hører alle I, som ere besvorede udi Ondskab til at gjøre Forbund mod Herren: ligesom man lægger Sølv, Kobber, Jern, Bly og Tin til-sammen udi Ovn, at man skal opblæse Ild derunder og søndersmelte det: saa vil og Herren samle eder tilhobe og oplue sin Vredes Ild iblandt eder, og han vil udi sin Vrede og Grumhed indlægge og smelte eder, og I skulle fornemme, at Herren haver udgydt sin Grumhed over eder (Ez. 22 v. 20—22. Betænk dig derfor i Tide, du og dine Medtjenere, og undflyr den tilkommende Straf, giver Herren Ære og beviser den højeste Lydighed, paa det han ikke skal give eder Malurt at æde og Edike at drikke (Jer. 23 v. 15). Herrens Storm skal komme med Grumhed og en forfærdelig Hvirvelvind skal falde paa de ugudeliges Hoveder, og Herrens Vrede skal ikke aflade, indtil han haver gjort og udrettet det, som han haver i Sinde; her efter skulle I det vel fornemme (Jer. 23 v. 20). Se dig for og lad dig ved dette Ord paaminde, hvilket dig af Herren sendes ved den, udi hvilken

Herrens Herlighed stadfæstes.

Herforuden havde Esaias Fleischer tilskrevet Knophio et Brev, der hannem var befalet at skaffe Caution for sig. Dets Indhold var dette:

Salveto! In tua causa vigilo, og jeg saa' gjerne, det gik dig vel. Dersom du endnu ingen Subsidium haver bekommet, da veed jeg ingen bedre Raad, end at du selv skriver min Fader til og beder hannem, at dersom han ikke selv vil cavere for dig, at han da vil bevæge en af sine gode Venner dertil, og at han selv giver dig til den en hemmelig Obligation. Jeg haver ikke Tid meget at skrive, men beder, at du vilt lade mig skriftlig vide, hvorledes du est til Sinds. Dersom du ikke haver instrumenta lite-

rarum, da bed M. Zoegam, at han dig saa meget meddel, hvormed du kan forfærdige et Brev til min Fader. Far vel min Broder, og bliv stærk udi Herren, hvilken mage det saa, at du kan bekomme dette Brev og give Svar igjen, saa frygter jeg intet for det andet. Vale iterum et de meo et fratris et patris animo non dubita.

T. Esaias Fleischer.

Jeg skikker dig her hos en liden Udkastning, efter hvilken du kan stile et Brev til min Fader.

Fornævnte Udkastning lyder saaledes:

Herren Israels Gud styrke og opholde Eder med sit hellige Lyses Skin udi al Sandheds Kraft, han beskjærme og bevare Eder og Eders ganske Hus under sin guddommelige Naades Vinger, og opfylde Eder alle med al aandelig Velsignelse til sin Herligheds Kundgjørelse og sin Krafts Pris. — Eftersom min Lejlighed Eder ikke er ubekjendt, men I noksom (det jeg ikke tvivler paa) haver erfaret, at jeg her udi M. Johannis Zoegæ Hus saa længe er opholden, indtil Gud vil skikke mig en, som gjør mig den Villighed og caverer for mig hos Magnif. Dn. Rectorem, da vilde jeg lade Eder vide (som den, der haver Compassion og Medlidenhed med denne min Modgang), at gode Venner ere nu over alle Maader dyrebare og ganske intet at bekomme, dersom denne min Intention mig ogsaa fejlslaar. Hvorfor jeg nu (efter at mine andre Venner, til hvilke jeg mig udi denne Sag forlod, nu mig ikke ere komne til Undsætning) mig med min ringe Skrivelse til Eder, som min eneste Ven og Fautorem udi Christo, forfølger, bedendes, at I dog for den Affection Skyld, som jeg altid hos Eder mod mig haver fornummet, og for den sande Christen-Kjærligheds Skyld, nogen Hjælp, eller udi det ringeste nogle gode Raad, mig vilde meddele, ved hvilke jeg kunde fra denne statu libereres og befries. Jeg vil ikke begjære af Eder, at I selv skulde sætte Eder i Borgen for mig; men er det muligt, at I kan bevæge

en af Eders gode Venner dertil, da beder jeg Eder herom inderlig. Thi det kan nok ske, at [de gjøre det], dersom I vil give dem en hemmelig Obligation, paa det de kunde være forsikrede om al Forlis og Skade. Jeg beder Eder atter igjen, at eftersom jeg til Eder højligens trænger, I da vilde lade se Eders Affection udi dette Stykke. Jeg findes Eder igjen saasom en Fader udi alle mulige Maader tjenstvillig beredt. Er det nu saa, at I udi denne Fald ikke kan hjælpe mig, da beder jeg, at I udi det ringeste vil tage denne min ringe Skrivelse op udi den bedste Mening, og vil herefter begegne mig med det samme Hjærtelag, som I hidindtil haver gjort. — Jam conclude, et si qvæ addenda sunt, adde, et mitte patri. Vale.

Der alt dette var læst, fremstod D. Johan Dirichsøn og begjærede, 1. at denne Fleischerianorum Stil maatte lignedes med M. Niels Svendsøns Stil, som tilforn var udi forrige Acter mod M. Niels Svendsøn for Facultate Theologica fremlagt, og blev det befundet, at de udi meget overensstemmede, ikke alene in rebus, men ogsaa i nogle terminis og vocibus. 2. Begjærede D. Johan, at de Ord, som findes sidst udi M. Michaels¹⁾ Vidne imod M. Niels maatte tages vel i Agt, hvor der staar, at Esaias Fleischer haver Grund nok til det, han haver skrevet, og at han sagde: Jeg haaber, at Gud skal fremdeles udrette noget ved de unge. Paa disse Ord og 2 Poster sættes²⁾ i Rette paa Kgl. Maj.s Vegne: 1. Om Esaias Fleischer kan fragaa, at han jo haver havt M. Niels Svendsøns Raad, Anledning og Tilskyndelse til at spargere saadanne Pasquiller. 2. Om han ikke bør at kjendes for at være Autor eller ogsaa Medvider i den Skandskrift, som blev indleveret til Borgmester Hans Nickelsøn, i hvilken den høje Øvrighed er beskjemmet; eller og bør lovligen at lægge sig det fra. M. Hans Enevoldson sagde hertil: Der jeg besøgte Borg-

¹⁾ Slotspræsten M. Michael Henriksen.

²⁾ I den foreliggende Afskrift staar her: sat.

mester Hans Nickelson udi hans Sygdom, da leverede Borgmester mig en Convolut Breve, sig insinueret saasom af Posten fra Amsterdam: hvilken Borgmester sagde sig at have ladet Hans Nansen læse. Sagde derhos: Dette er det Bud, som sig [siges?] udi M. Hanses Brev at være skjult og forborget. Fleischerus saa vel som de andre blev ellers tilspurgt, om de havde entholdet sig fra M. Niels Svendsøns Omgjængelse og Samtale, fra det sidste de derom bleve paamindte udi Bispens Hus og rakte Haand fra sig derpaa til alle 4 Theologos? De svarede: Ja vist. Men dennem blev strax overbevist, at de var hos M. Niels Svendsøn paa Gaden, den Dag Mynstringen holdtes. Hvortil de svarede: Ja vi stode tilsammen, men taledede ikke med hverandre.

Knophius og Johannes Fleischerus bleve og tilspurgte, om de overalt samtykte i dette Esaiæ Forehavende. Hvortil de svarede: at de gjerne ønskede, at det havde været ugjort. Endelig fremlagde Esaias Fleischer en ny Apologiam paa forbe^{te} Pasqviller, som og blev læst Ord for Ord, som følger.

Nogle visse Puncters Forsvar og Forklaring, for hvilke jeg af Ministerio anlangende de Skrivelser til M. Erik Olufsen og M. Hans Brochmand højliggen er beskyldt og angiven.

Eftersom jeg ved Guds naadige Oplysning og den H. Aands kraftige Forarbejdelse haver set disse Tiders største Afguderier og Vederstyggelighed og den derpaa følgende skrækelige Ruin, Jammer og Elendighed: og eftersom jeg ved Guds Visdoms og Aabenbarings Aand derhos haver mærket og kjendt den største Aarsag til saadan Forstyrrelse at være de blindes Ledere og de daarliges Tugtemestere, da haver Gud mig ved en stærk og mægtig Aand dertil drevet og bevæget, at jeg skulde give disse Forstyrre deres Veje tilkjende, og dersom de mig ikke vilde høre, at jeg da fra dem ganske skulde udgaa og sky dem saa-

som en forbandet Ting: hvilken hans Vilje jeg ikke haver imodstaaet, men efter den Aand og den Kraft, hvilken jeg af hannem annammede, angrebet hans Viljes Forretning, og den med Frimodighed (Herren ske Ære) hidindtil aabenbaret. Men ligesom udi fordums Tid iblandt Israels Folk Baals Dyrkere forskjøde Herrens sande Profeter og foragtede og bespottede deres retsindige Paamindelser: og ligesom Farisæerne og de skriftkloge forhaanede, pinte og plagede Christi sande Apostle, og holdt Christum selv for en forbandet Ting og en, der havde Djævelen, udi lige Maade haver disse eders Farisæer og skriftkloge forkastet mine trohjertige Paamindelser, hvilke dennem af Herren selv ved mig ere givne, bespottet og forbandet dem og udraabt dem paa deres Prædikestole for Pasquiller, Skandskrifter og oprørske Breve (der de dennem dog hemmeligen vare betroede), ja de haver imod al guddommelig og menneskelig Ret, som andre Sjælemyrdere, offentlig scanderet og forbandet mig. Hvilken deres Uretfærdighed dennem nu for Øjen at maatte stilles, vil jeg paa det korteligste udi al Oprigtighed, saasom for den højestes Aasyn, forklare og forsvare nogle af de fornemste Puncter, for hvilke de mig udi højeste Maade beskyldte og som en Misdæder angribe.

Først beskyldte de mig og sige, at jeg er ikke kaldet til nogen Reformation, men at jeg selv har taget mig den Magt og Myndighed til, og derved læderet Hs. Kgl. Maj., faldet Dño Episcopo udi sit Embede og foragtet det ganske hellige Ministerium. Hvad sig denne min Vocation anbelanger, da er den ikke af Gud ganske umiddelbarligen, ikke heller er den sket af Gud ved Mennesker: men her er endnu et Kald, som er almindeligt og hører ethvert Christen-Menneske til, saa vidt han er Christi Tjener, og sker udvortes ved den Befaling, som os i Skriften er aabenbaret, og indvortes ved den H. Aands Tilskyndelse udi vores Hjerter og Sjæle, ved hvilken Vocation mig og ethvert Menneske at være pligtig til, saa vidt muligt er,

at forfremme Guds Ære og Menneskens Salighed, at lære, paaminde og straffe sin Næste og sin egen Lærer, naar det behov gjøres, jeg 1. beviser af den h. Skrifts Sprog; 2. af den h. Skrifts Exempler; 3. udaf magnorum Theologorum autoritate; 4. udaf Lutheri Vocation.

1. Endog Skriftens Sprog ere saa mangfoldige, at de for Vidtløftigheds Skyld her ikke kan fremsættes, saa vil jeg dog optegne nogle af de fornemste, hvilke bekræfter og stadfæster alle Christnes Lære- og Straffe-Embede. Det er mærkeligen, som Paulus taler 1. Cor. 14 v. 5, der han ønsker, at alle Corinther kunde propheteere, det er (v. 3) at tale Menneskene til Opbyggelse og Formaning og Trøst; og v. 29—32 siger han, at hvo som bliver noget aabenbaret, hvilket kan tjene til Menighedens Opbyggelse, han skal tale det offentlig i Menigheden, og den anden, som taler, skal tie. Item Ephes. 5 v. 11. 13 paaminder Paulus de Epheser, at de skal straffe over Mørkhedens ufrugtsommelige Gjerninger. Thi (siger han) hvad som straffes, det aabenbares ved Lyset. Og S. Jacob siger c. 5 v. 19. 20, at hvo som omvender en Synder fra sin Vejs Vildfarelse, han hjalp en Sjæl fra Døden og skal skjule Syndernes Mangfoldighed. Med hvilke Ord Apostelen Jacob tvertimod giver tilkjende, at hvo som ikke omvender Synderen, naar som helst han kan, han dræber sin Broders Sjæl og formerer hans Overtrædelser, og han skal bære sin Misgjerning, Lev. 5 v. 1. Men fornemmeligen er det at agte, som Guds Aand taler Ebr. 10 v. 24. 25 med efterfølgende Ord: Lader os give Agt paa hverandre, NB. og det saa meget des mere, som I se, at Dagen kommer nær til. Hvor om videre kan konsuleres disse efterfølgende Skriftens Steder Lev. 19 v. 17. Num. 11 v. 29. Prov. 17 v. 10. Matth. 18 v. 15. Luc. 7 v. 3. Gal. 6 v. 1. Phil. 2 v. 14. Col. 3 v. 16. 1 Thess. 5 v. 11. 14. 2 Thess. 3 v. 15. Tit. 2 v. 3. 4. Ebr. 3 v. 13. 2 Pet. 2 v. 9. Udaf hvilke og andre flere Skriftens Steder klarligen er at se, at det ikke aleneste er ethvert Christen-Menneske bevilget, men

han og udi højeste Maader er forpligtet til at lære, paa-minde og straffe sin Næste, naar som helst det gjøres fornødent; og hvo som herudi findes forsømmelig, han skal bære sin Misgjerning, som den der haver berøvet Gud sin Ære og myrdet sin Broders Sjæl.

2. Hvad den h. Skriffs Exempler anlanger, da ser vi, at Paulus straffede Petrum Gal. 2 v. 11. 12 sq., endog at Petrus selv var Apostel, og det ikke var Pauli special Embede at have Opsigt med Petro, men at oplære Hedingene. Udi lige Maade straffede Johannes Herodem, Matth. 14. endog at han ikke var hans Hofprædikant. Stephanus, endog han ikke var særdeles kaldet til Lære-Embedet, saa gjorde han dog underlige Gjerninger og store Tegn, lærte offentlig og haardelig straffede de ældste udi Israhel og deres skriftkloge, Act. 6. 7 Cap. Men over alt dette er det mærkeligt, at Kvinderne have i det Ny Testamente undervist og lært, naar der haver været Mangel paa Mandspersoner, saasom vi fornemmelig kan se udi Priscillæ Exempel Act. 18 v. 26, hvilken lagde Apollini, den veltalende Mand, Herrens Vej for, der han dog tilforn var undervist i Herrens Lærdom, var mægtig udi Skriften og brændendes udi Aanden, og talte og lærte vindskibeligen de Ting, som ere om Herren. Desligeste ser vi udi Anna, den Prophetinde, Luc. 2 v. 36, at endog hun ikke særdeles var kaldet, da lærte hun dog offentlig om den nyfødte Christo.

3. Om denne Vocation vil jeg ikkun adducere tvende Theologorum Autoritatem: 1. Lutheri egen, 2. D. Nicolai Hunnii. Lutherus taler herom besynderligen paa trende Steder. Først taler han saaledes I Jen. Tom. Fol. 557 fac. b. Womit aufhören ist Gott zu schänden und seine Wahrheit zu unehren, bin ich und alle Christen schuldig an Gottes Ehre zu halten, ob gleich alle Welt darob müste zu Schanden werden . . . ¹⁾. D. Hunnius skriver

¹⁾ Nogle andre Citater anføres; men da de ere meningsløse, paa Grund af at Afskriveren ikke har forstaaet Tydsk, forbigaa de her.

meget herligen om denne Vocation udi en liden Bog, hvilken er udgaaen imod Pontificios, de divina et legitima vocatione Lutheri, hvis Ord jeg ikke kan alligere for Vidtløftigheds Skyld, men beder dennem, som sig imod denne Vocation sætte, at de hasteligen denne liden Skrift ville percurrere, besønderlig det 6 Cap., hvor de skulle finde saa mange faste og uryggelige Probationes pro hac vocatione, at de noksommeligen udi alle Maader skal contenteres.

4. Dersom denne min Vocation ikke kan gjælde, da destrueres Lutheri ganske Vocation til Pavedommens Reformation, eftersom Lutherus sit ganske Værk haver bygt paa de Christnes almindelige Vocation: hvorom Lutherus selv kan læses, eller og for Kortheds Skyld Hunnius, som alle til Nøjsomhed udi den forbemeldte Bog herom tracterer.

Naar det sig nu saaledes haver, da slutter jeg, at jeg ikke er falden nogen udi sit Embede, meget mindre haver læderet Hs. Kgl. Maj.s Mandater og Recesser, som nu formedelst manges Forsømmelighed aldeles ligger forfaldne. Og hermed haver jeg ingenlunde foragtet det h. Ministerium, men udi højeste Maader beflittet mig paa, at de Ministri, som ved mange Vederstyggeligheders Urenhed vare besmittede, endelig ved en sand Helligheds Fornyelse maatte renses, og fra Dødsens Mørkhed udfries.

For det andet anklage de mig højligen for de Breve, hvilke jeg til M. Erik Olufsen og M. Hans Brochmand har overgivet, og condemnerer dem som Skandskrifter. En Skandskrift er en offentlig og ulovlig Skrift, udi hvilken nogen af et hadefuldt Hjærte ved Satans Tilskyndelse enten falskeligen eller løgnagteligen angiver og skjænder sin Næste, eller og »oprykker« ham sine hemmelige Fejl eller andre Laster, som ej burde at oprykkes, med løsagtige og usømmelige Ord: og det ikke til nogen anden Ende, end til sin Næstes største Spot og Vanære. Hvilken Beskri-

velse jeg nu vil applicere til mine Skrifter, at det dennem ingenlunde kan competere og beqvemme.

1. Mine Skrifter ere ikke offentliggjorte ved mig, thi M. Erik og M. Hans haver enhver sit beseglet annammet, og jeg haver ikke meddelt nogen et Exemplar, indtil denne Dag; saa ere de ej heller ulovlige, hvilket dels er bevist og en Del skal bevises.

2. Dertil skal Gud være mit Vidne, at jeg ikke haver skrevet disse Breve af et kjødeligt og utilbørligt Had til forbe^{te} Personer, men meget mere af en inderlig (hvilket deres Fornuft ikke kan begribe) Kjærlighed til dennem; dog af en tilbørlig og christelig Had til deres Fortrædelighed og onde Gjerninger, udi en ret aandelig Iver og Nidkjærhed. Deraf sluttet, at det ej heller er af Satans Tilskyndelse.

3. At jeg skulde have givet falske Vidnesbyrd mod forbemeldte Personer, det haver jeg aldrig kunnet mærke; ikke heller ser jeg det endnu, men er forsikret derom, at alt, for hvis Skyld de beskyldes, dennom udi sin Tid, naar de det begjære, klarligen skal overbevises. Saa veed jeg ikke heller, at jeg skulde have objiceret dem noget, som var utilbørligen: thi hvad de offentlig bedrive, det er mig og enhver bevilget hemmeligen at foreholde dem.

4. Ikke heller bestaar disse Skrivelser af løsagtige og usømmelige Ord; thi dersom det skal være skandbare Ord, at jeg nævner dennem Bespottere og Guds Æres Berøvere, da sluttet heraf, at det som Christus taler til Farisæerne, der han kalder dem Øjenskalke, Øgleunger, Løgnere, en ond og haardnakket Slægt etc., ogsaa skal være en Skandale: hvilket end Djævlene ej skulde understaa sig til at sige.

For det sidste, kan enhver, som retsindeligen vil dømme, klarligen se, at jeg ikke haver søgt deres Spot og Vanære; thi da udsprede jeg disse Breve og udi Særdeleshed kundgjorde alle deres onde Bedrifter. Men det haver jeg søgt med disse Skrivelser, at de maatte udi

deres Samvittigheder beskjæmmes, give Gud Æren, og saa befries fra den aandelige og evige Vanære, udi hvilken jeg saa, at de fast var formørkede. Hvorfor jeg raader enhver trohjærteligen, at han intet dømmer udi denne Sag, før end han den udi Aanden haver beset og retteligen betænkt, paa det Guds Domme ikke skal lastes, og hans Gjerninger forkyndes.

For det tredie, fører de en haard Klagemaal imod mig og sige at (o: om) de forbenævnte Breve, som vare komne til Borgmestere og Raad, at jeg skulde været Autor til dem, og derfor skulde have talt om dem udi mine Breve, at de maatte offentliggjøres: da er jeg intet mere begjærendes, end at de Personer, som mig saaledes for den høje Øvrighed haver angivet, mig maatte tilkjendegives, paa det de enten maatte overbevise mig saadan en Gjerning, eller og de maatte dømmes som Æreskjændere og Løgnere, og de der selv vilde føre en Oprør imod Hs. Kgl. Maj. Hvilket dersom det mig maatte concederes, endog at mine Anklagere nu ere utallige, da skulde der ikke findes en, som med en fri Vilje skulde være beredt til at forsvare saadan ubetænksom Angivende. Men paa det jeg mig mod denne Beskyldning for Hs. Kgl. Maj. underdanigst maa erklære, da bekræfter jeg ved Gud med en god Samvittighed (begjærer og ingen Vidnesbyrd; Menneskene maa dømme, hvad de ville), at jeg aldrig har set disse Breve, ej heller veed, hvo der haver været disse Breves Autor, Digter eller Skriver, Raadgiver, Medvider, ej heller er mig udi denne Dag bevidst, hvorfra de Breve ere komne, eller hvad de indeholder. Men at mine Anklagere mene, mig saadant udaf mine egne Breve at kunne bevises, derudi fare de meget vild, og jeg raader dem, at de sig ikke lade betage af en løs Indbildning, paa det deres Daarlighed ikke skal aabenbares. Thi deres første Argument tage de derudaf, at de Breve til Borgmester og Raad (saasom de sige; om det sig saa haver eller ikke, haver jeg ikke endnu visseligen erfaret) og mine Skrivelser

til Præsterne ere skrevne med een Stil: hvorudover de slutter, at een skal være Autor og Aarsag til dennem. Men dersom de retteligen vilde betænke, da skulde de vel fornemme, at denne Slutning ingenlunde kan bestaa. Thi dersom de Skrifter skal have een Antorem, som komme overens in stylo, da følger det efter: 1. At næsten alle Profetier skal være skete ved een Profet; 2. at det 3 Cap. Habac. skal være skrevet ved Psalmisten David; 3. at alle Evangelia skal være skreven af een Evangelist; 4. at de Epistler, som ascriberes Paulo, og de, som ere skrevne ved Petrum, skal agnoscere een Autorem. 5. Dersom denne Conclusion skal gjælde, da contradicerer de sig selv, forsvarer og ophøjer saa vel disse som hine Breve, idet de sige, at de ere sammenskrævnede ved en profetisk Stil. — For det andet sige de, at jeg selv taler udi mine Skrivelser til Borgmester og Raad, condemnerer dem højligen og begjærer, at dette maatte publiceres. Paa det nu enhver, som sig retteligen vil besinde, bedre herom maa underrettes, da svarer jeg, at saadant mig ikke med Rette kan overbevises, efterdi jeg udi mine Skrivelser ingen Breve nævner; men at jeg taler om Herrens Bud og Vilje, som er foragtet og for Mennesker skjult, veed jeg ikke, om det kan udtydes paa forbenævnte Breve. Dog eftersom der ere nogle Ord udi mine Skrivelser, ved hvilke de styrke deres Mening, da vil jeg med faa Ord forklare alt det, som mig synes udi nogen Maade at kunne være dem til nogen Stød og Forargelse. — Den første Locus, som af mine Anklagere vrangeligen udtolkes, indeholder disse Ord: Derfor lad mit Bud komme frem og kundgør min Vilje, hvilken du haver foragtet og for Menneskene skjult og forborget etc. Hvorudaf de slutter, at eftersom Borgmester og Raad haver holdt deres Breve hemmelige, jeg da skulde paamindet dem, at de skulde føre dem frem for Dagen. Men disse mine Modstandere skal vide, at herved forstaas et andet Bud, her gives tilkjende en anden Vilje Jeg formaner alle mine Mod-

standere ved deres Saligheds Gud, at de gaar ind udi deres Samvittighed og betænke sig vel, om ikke fornævnte Borgmester (saa vel som de andre hans Colleger) havde skjult et andet Bud og Befaling, som nødvendig Gud til Ære skal aabenbares. Om de mig endskjønt vilde negte [det], saa siger jeg dog, at de forkaster ikke alene den guddommelige, men endog den menneskelige (dog paa Gud bygget) Majestæts Bud, og at for deres Efterladenheds Skyld den største Part af de kongelige Mandater brydes og under Fødder trædes. Hvilket jeg dennem ved Guds Naade udi sin Tid fuldkommeligen vil bevise. — Den anden Locus, hvilken de mig imodsætte, taler saaledes: Dersom han haardnakkeligen nægter sig herudi at være skyldig, eftersom han veed ingen af hannem at være herom underrettet, men at han hidtil haver skjult det for Menneskens Øjne etc.; udaf hvilke Ord de slutte, at jeg haver talt om en anden hemmelig Sag, og derfor føre dem hen til fornævnte Breve. Men jeg svarer som tilforn, at jeg ikke taler om noget andet Bud end Retfærdigheds og Kjærligheds Bud, hvilket de for Menneskene hidindtil haver skjult og forborget: og endog de meget vel kjende deres Forseelse og ere aldeles overbeviste udi deres Samvittighed, at de ere en stor Aarsag til Guds Viljes Foragt, saa nægte de dog haardnakkeligen sig herudi at være skyldige og det er saa langt fra, at de nu imod deres forrige Bekjendelse skulde give sig skyldig udi denne Sag, at de meget heller udi deres Ondskab ville blive forhærdede. — Naar dette sig nu saaledes haver, da kan ethvert retsindigt Guds Menneske retteligen slutte og dømme, at jeg udi denne Sag ikke haver søgt noget, som kunde være Hans Kongl. Maj. udi nogen Maade til Skade og Æres Forklejning, men at jeg meget mere haver stræbt efter Hs. Maj.s Æres Opbyggelse og dette Riges, som mit Fædrenelands, Opbyggelse, Gavn og Bedste, idet jeg ved min største (dog ikkun legemlige og timelige) Skade haver højlig beflittet mig paa at oprette de Love og Mandater,

som Gud til en Vanære, Kongen til Forklejnning, og disse Lande og Riger til største Ruin og Fordærvelse, nu ganske vare forfaldne.

For det fjerde damnerer og forkaster de mine Breve, fordi at jeg ikke mit Navn dennem haver underskreven. Mange mene, at jeg udaf Frygt ikke haver villet give mit Navn tilkjende, og at jeg ikke haver haft i Sinde nogen Tid at ville aabenbare mig [for] dennem. Hvorfor de og mine Skrivelser som Pasquiller og Skandskrifter udraaber. Men dennem svarer jeg directe først, at dersom jeg haver gjort det udaf en Frygt, da var jeg derfor ikke at laste, eftersom os Gud selv raader, at vi os for Menneskene skulle vogte. Ikke heller mishagede det Gud, at Jeremias lod en anden oplæse det Brev, hvilket hannem var befalet at skrive mod Juda Hus; men Herren selv, der han undflyede, skjulte ham. For det andet bekjender jeg, mig det ikke at have gjort af nogen Frygt, og at jeg ikke nogen Tid haver [be]sluttet at ville negte disse Breve, men haver været beredt, naar det saa Gud syntes, at give tilkjende, saadan Gjerning af Gud ved mig at være udrettet. Ikke heller kan nogen sige mig denne Gjerning tvungen at have bekjendt, men aldeles af en fri Vilje. For det tredie saa' jeg ikke, hvad Ære Gud kunde have deraf, at jeg vilde mig for dennem aabenbare; men jeg mere fornåm, at den Gjerning for min Ungdoms Skyld (saasom jeg nu erfarer) udi højeste Maader skulde lastes, bespottes og fordømmes. For det fjerde haver forbenævnte Præster højlig forset sig derudi, at de haver [dem] rejiceret, fordi der ingen Navn fandtes underskreven; thi de ikke saa meget burde at være saa omhyggelig om Personen, som om det, hvilket ved samme Person var skreven, og naar det befandtes at være sandru, da burde de at takke Gud og skikke sig derefter, og ikke fordømme den, som det havde skrevet, men agtet ham saasom Guds Viljes Instrument og Redskab.

Hvad sig nu Brevene udi sig selv anbelanger, saa vidt derudi Præsterne angribes, da vil jeg derom en anden Tid, naar det Gud synes, og Menneskene det af mig udfordre, fuldkommeligen handle og tractere, intet tvivlendes paa, at jo alt det, som dennem udi Hemmelighed er objiceret, dennem til god Fornøjenhed offentlig skal foreholdes og klarligen overbevises. Imidlertid forlader jeg mig inderligen til den, som mig udi min Moders Liv til denne Gjerning udvalgte. Hvilken, dersom han vil, mig noksom over al menneskelig Fornuft kan hjælpe og udfri fra alle glubendes Ulves og andre rivende Dyrs Vold og Tyranni; og om end skjønt han mig ikke vil undsætte, da være det saa langt fra mig, at jeg skulde falde ned for Billedet og det tilbøde, at jeg det meget mere vil bespotte, og staar udi den Salighed, hvilken jeg af Herren haver annammet, og derudi indtil Døden forhærdes.

Dette med sin egen Haand underskriver og derved fast bigaar, den 25 Maji, Anno 1655,

Esaias Fleischerus.

Efter alt dette saa forrettet var, og Esaias med Knophio vedgik de Breve, som Præsterne vare overleverede, [men] aleneste negtede det Brev, som Borgmester Hans Nickelsøn var tilskikket, da opstod D. Johan Dirichsøn paa Hs. Maj.s Vegne og begjærede strax Dom udi Sagen, hvorudi Fleischeriani og Knophius gjerne consenterede, at Sagen kunde komme til Ende, uanset de i Begyndelsen, da D. Johan Dirichsøns Indlæg blev læst, begjærede Ophold. Derpaa blev Parterne afviste, og Vota colligeredes, om Dom skulde strax efter Begjæring gives. Blev endelig eragtet raadsomt at være, at de 3 anklagede Studiosi skulde indkaldes og endnu tilbydes Dilation, uanset det og nogle Gange tilforn sket var: og der de indkomme, tilbød Rector Academiæ dennem Copier af hvis var indlagt imod dennem, at de sig kunde betænke og til næstkommendes Consistorii Dag dertil besindelig svare, paa

det de ikke siden skulde beklage sig, med Retten at være overilet. Men efter nogen liden Betænkning begjærede Esaias paa sine og de andres tvendes Vegne, at Dom maatte strax paa samme Tid gives.

Der nu begge Parterne indstændige vare Dom strax begjærendes, blev Sagen flitteligen overvejet, og saa Parterne igjen indfordret, og denne efterfølgende Dom og Sentens for dennem oplæst:

Eftersom Esaias Fleischer den yngre haver baade Skriftestolen forsættligen misbrugt og ellers som Principal med adskillige og uforsvarlige Pasquiller højlig injurieret det hæderlige Ministerium, og derved endnu obstinate forbliver, og det samme med en ny ulidelig Apologia forsvarer: da skal han derved have forbrudt efter Statuta Academica sit jus inter cives Academicos; og hvad videre Straf han skal have forskyldt, det ville vi underdanigst til den højeste Øvrigheds Disposition indstille. — Anlanges Trugillum Knopf, efter han samme Pasquiller haver udskrevet og overleveret, da han paa 3 Aars Tid at relegeres. — Joh. Fleischer, som ikkun Medvider haver været, at relegeres et Aars Tid. Og enhver at deprecere sin Faut hos dem, som ere injurierede; dog disimellem at blive udi Arrest, indtil videre den høje Øvrigheds gunstige Dispensation¹⁾.

Til nærmere Oplysning af Retssagens Gang kan endnu hidsættes følgende Udtog af Acta Consistorii 1655.

25. Maj. Fremkom Kgl. Maj.s Hofprædikant Dr. Johan Bartscher, som udi de tre Hovedsognepræsters M. Eriks, M. Andersens og M. Hans Brochmands Nærværelse og Paa-hør havde efter Kgl. Ordre ladet i Rette stevne Esaiæ Apothekers tvende Sønner, Esaiam og Johannem Fleischerrum, og Trugillum Knopffium, dem at tiltale og hende Dom for de Pasquiller, som ere ombragte til Præsterne

¹⁾ Konsistoriets Kopibog IV, 340—51.

og til Borgmester Hans Nickelsøn. Og efterat Kgl. Maj.s Brev var læst samt Dr. Johans Indlæg, da fremstod Esaias den yngre og begjærede Kopi af hvis som blev indlagt, siden vilde han svare dertil i stykkevis, formenendes saadant ikke hannem vel at kunne benegtes. Men der den første Punkt af Dr. Johans Indlæg blev igjen repeteret, og han tilspurgtes, hvad han dertil svarede, sagde han, meget i samme første Punkt at indeholdes, og derfor ikke nu saa hastig kunde svare, men ellers vedgik han alt, som var udi de 9 Artikler, M. Anders overleverede. Rector tilspurgte Esaiam Fleischer, om han havde lært noget saadant i Skolerne. Resp.: Noget i Skolerne og noget paa Academiet. 2. Af hvem in Academia? Resp.: Af privatis lectionibus Biblicis absqve interpretibus; og hvorvidt M. Niels Svendsen haver været min Præceptor udi dette Værk, haver jeg selv tilforn givet tilkjende.

Dr. Johan Bartscher sagde, at deres Stil var ens in rebus, terminis og vocibus, og tilspurgte Esaiam, om det Brev, som var overleveret til Borgmester Hans Nickelsøn, var conciperet, skrevet eller skikket til hannem af Esaia. Resp.: Han negtede sig deraf at vide.

Derpaa opstod M. Hans Enevoldsen og sagde: Der jeg besøgte Borgmester Hans Nickelsen og iblandt andet oplæste mit Brev for hannem, da leverede Borgmester mig en Konvolut sig insinueret fra Posten fra Amsterdam, hvilken han havde ladet skikke tilforn til Borgmester Hans Nansen at læses; og sagde: det er det Bud, som siges i eders Brev at være af mig skjult og forborget. Dr. Johan satte udi Rette, om Esaias ikke bør at agtes for Hovedmanden eller Medvidere i det Brev, som Borgmester Hans Nickelsen var tilskikket.

Dr. Svaningius tilspurgte Knopfium, om han havde entholdet sig fra M. Niels Svendsens Omgjængelse og Samtale fra det sidste, han derom i Bispens Hus blev paamindet? Resp.: Ja vist. Men Dr. Bangius overbeviste hannem, at han, den Dag Mynstringen holdtes, var hos

hannem med de andre Fleischeriis. Resp.: Ja, vi stode sammen, men taledede ikke med hinanden.

Derpaa blev læst Esaïæ Fleischeri Brev til Knopffium om Bestandighed udi sit Forsæt. Og M. Hans Enevoldsen opstod og sagde: Hvor kommer det, at eders Fader haver lovet udi Bispens Hus præsentere M. Pfeiffio at ville intet befatte sig med denne Sag, og nu staar i dette Brev, at Knopffius ikke skal tvivle om eders Faders Affection?

Dr. Johan sagde, dersom Esaïas Fleischer havde en retfærdig Sag at staa paa, da havde han ikke fornøden at formane Knopffio til Bestandighed; og videre spurgte, hvad han mente med den hemmelige Obligation udi Brevet. Resp.: At hans Fader kunde give en af sine Venner en hemmelig Obligation, og den var en aabenbarlig (!).

Fremdeles bleve de samtlige tilspurgte, hvorfor de havde forbigaaet deres egne Præceptores. Resp.: Derpaa er svaret udi de forrige Acter.

Hvorfor de havde ladet sig lære af en, der var suspect i Religionen? Respondit Esaïas, at de gjorde deres Fader en Villighed dermed.

Alt vidste de, at han fortrædeligen havde holdet sig fra Sacramentet? Resp.: De vidste det ikke, men var sagt, at han var forbødet at annammes til Sacramentet.

Esaïas blev tilspurgt, om han vilde blive ved sit store nu indlagte Skrift. Han svarede: Ja i alle Maader.

Dr. Svaningius spurgte Esaïam, om han havde Tomos Lutheri og Hunnii citerede Skrift, og hvor han det havde bekommet? Resp.: Tomos Lutheri laante han af Johan Pedersen, men Hunnii Tractat havde han kjøbt af gamle Bøger. Esaïas blev og tilspurgt, hvorfor han fra sit Løftes Tid havde talt med M. Niels Svendsen? Resp. At han mente, Tiden var ude, der M. Niels blev forhørt.

Johannis Fleischerus og Knopffius bleve og tilspurgte, om de overalt samtykte i dette Esaïæ Forehavende? De svarede, at de vel ønskede, at det havde været ugjort.

Dr. Johan Bartscher paa Kgl. Maj.s Vegne begjærede Dom udi Sagen, hvorudi Fleischeriani og Knopflus consenterede paa den Tid, at Sagen kunde faa Ende.

Derpaa blev Parterne afviste, og Vota colligeredes, om Dom skulde strax efter Begjæring udstedes. Blev endelig eragtet raadsomt at være, at rei skulde indkaldes og tilspørges paa ny igjen, om de nu strax begjærede i Dag at ske Dom. Hvorudi de efter Betænkning gjerne consenterede, Dom strax at maatte gaa; og derpaa ginge de strax ud igjen fra Retten. — Saa blev nu af Rectore begjæret enhvers Mening og Betænkende, hvad Dom man give kunde.

(Her følge de enkelte Professorers udførlige Vota, som dog ikke adskille sig meget fra hinanden. Af disse Vota colligerede Rector den ovenfor anførte Dom).

4. Avgust. Fra Cancellario blev befalet, at Johannes Fleischeri Relegation paa et Aar skal anlages og tillige Knopfli paa 3 Aar, og Knopflus ikke imidlertid at rejse paa andre Academier end lutherske.

10. Avgust. Blev talt [om], at Joh. Fleischeri og Trugilli Knopfli Relegation skulde anlages. D. Bangius agtede det for fornødenligt at være, at Knopflus reverserer sig til Universitetet, ej paa andre Academier at studere end lutherske.

13. Avgust. D. Thomas Bang berettede fra Hr. Kansler, hvorledes der skal forholdes med Trugillo Knopflø og Joh. Fleischeri. Nemlig at Knopflus 1. skal holde publice en orationem deprecatoriam, 2. skal han møde for Facult. theol. paa Consistorio og videre examineres og moneres, 3. skal han afbede begge Præsterne M. Erik og M. Hans Brochmand sine Forseelser. Johannes Fleischerus skal paa Consistorio ogsaa af Facultate theologica moneres.

Et Efterspil fik Sagen mod de unge Svømmere derved, at der efter kgl. Befaling anlagdes Sag mod Præsten ved Helliggejstes Kirke for mindre taktfuld Optræden ved

Esaias Fleischers Absolution. Men herom vide vi dog kun, hvad der kan udledes af følgende kgl. Fuldmagt:

M. Jens Justesøns Fuldmagt at tiltale M. Anders til Hellig-Gejstes Kirke.

F. 3. G. a. v., at eftersom formenes, at M. Anders Hansøn, Sognepræst til H. Gejstes Kirke her i vor Kjøbsted Kjøbenhavn, sig med Esaias Fleischers den yngres Absolution at have forset, da have vi naadigst anbefalet og Fuldmagt givet os elsk. hæderlig og højlærd M. Jens Justesøn, Sognepræst udi Regentsen, samme Sag at [paa]tale og paa vore Vegne Dom at hælde. Hyorefter alle og enhver, som vedkommer, sig kan vide at rette og forholde. Hafniæ 25. Julii 1655 ¹⁾.

Om Trugels Knoffs senere Skjæbne vide vi, at han blev Foged i Buskeruds Fogderi i Norge. Johan Fleischer er formodentlig den Mand af dette Navn, der 1686 forekommer som Bergraad og Medlem af Over-Bergamtet paa Kongsberg ²⁾. Ingen af disse gik altsaa Præstevejen. Anderledes gik det derimod Esaias Fleischer, der efter mangeaarige Udenlandsrejser 1665 blev Sognepræst — og det en meget anset og dygtig Præst — ved den samme Kirke (Helliggejstes), som havde været Vidne til hans Ungdomsextravagancer. Men stadig bevarede han Præg af den djærve Sandhedskjærlighed, der i hans unge Dage havde ytret sig paa en saa sværmerisk Maade ³⁾.

Hvem der troer paa Theorien om Atavismen, kunde finde en Bekræftelse af denne Lære, naar det erindres, at i vore Dage en Fleischer — og ventelig en Efterkommer af den gamle — og det en Mand af ikke mindre kristelig

¹⁾ Sjælandske Registre Nr. 23, Fol 637.

²⁾ J. C. Berg i Budskikken, III, 416 (Christiania 1821—22).

³⁾ Et kort Omrids af hans Levned findes hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 718. Et Stykke af hans Diarium Romanum msc. gemmes i Kgl. Bibl., Langebeks Exerpter Nr. 219.

Alvor end Stamfaderen, har fuldbyrdet den Separation, som denne intenderede, men heldigvis blev standset i.

I et følgende Hefte skulle vi meddele Resten af M. Niels Svendsens Historie; men skulle dog her hidsætte et Brev vedrørende baade ham og hans Hustru og tillige oplysende den Skjærsild, Esaias Fleischer maatte gennemgaa, inden han atter blev tagen til Naade.

Af et Brev fra Gram til Rostgaard ¹⁾).

»Den Artikel, som har opholdt mig saa længe mod mine Tanker, er Deres Velbaarenheds qvæsitum til mig anlangende authorem af den Bog: Sjælens Skat. Jeg haver nu fundet, at De endog i dette, pro admiranda et toties mihi perspecta sagacitate tua, haver gjettet den første Gang just og lige; thi M. J. D. J. er visselig ingen anden (id quod certis ex documentis mihi compertum) end Maren Jens-Datter Jersin, Mag. Jani Dionysii Jersini, Biskop i Ribe, pii parentis pia filia. Hun havde den Tid til Ægte Niels Svendsen Chronich eller Chronium, som var Lector udi Christiania og haver i Christiania ladet Ao. 1644 udgaa »Aandelige Julebetænkninger«, som er egentlig en Aftensangsprædiken første Juledag. Item ibid. 1651 »Troens Erindring og Prøvelse«, ligeledes in 8vo. Begge Skrifter plejer at være bundne tilsammen, og ere fulde af stærk Iver og drivende Advarsel a fucato et falso ad verum Christianismum, og vare saasom prodromi til Mandens Ulykke; thi han blev kort derefter angivet som en Weigelianer; kom her til Kjøbenhavn circa ann. 1653 (NB. det var sidste Gang, thi Ao. 1651 var han her for Consistorio, som dette Indlæg viser)²⁾ og blev Ao. 1654 anklaget

¹⁾ Findes indført bag i det Hdskr., Thottske Saml. 336. 4to, hvori de 14 Spørgsmaal til M. Niels Svendsen og dennes Gjensvar (af 1651) findes, se ovenfor S. 518 ff.

²⁾ Denne og tvende følgende Parentheser i dette Stykke tilhøre aabenbart ikke Grams Brev, men ere Afskriverens Indskud. Det nævnte »Indlæg« er det i forrige Note omtalte Stykke.

publice af Ministerio Hafniensi for Consistorio, som den der baade selv havde Forgift i sin Lærdom, samt og forførte andre tam urbanos quam Academicos Cives til Ministerii et ordinarii Cultus Divini et Sacramentorum contemptum etc. De Ord, jeg herom ex schedis Resenii haver i mine excerptis antegnet, lyder endelig saaledes: »Ao. 1654 Mag. Nicol. Chronius antea Lector Christianensis Weigelianismum inter studiosos Hafnienses nixus est dispergere et propagare, multosque in suam pertraxit sententiam, quæ res eum habuit eventum, ut in Consistorio carceris damnaretur (det er ikke saa, se Dommen af 11. Juli 1655), et quidem primo conjectus est in carcerem Draxholmensem, postea illinc emissus abiit i Belgium, ubi vitam cum morte commutavit«. Det er ganske vist, at blandt de af ham forførte Studiosos var gamle sl. Mag. Elias Fleischer, siden Sognepræst til H. Gejstes. Han deprecerede ikke alene med et formel Revocationsskrift og Revers til Universitetet, men stod endog in persona offentlig Skrifte i H. Gejstes Kirke, uti senes nostri mihi olim narrarunt. Det kan jeg og, men som en Drøm, mindes at være mig sagt, at Niels Svendsen sad paa Draxholm fra Ao. 1654 (det kan ikke være, thi Dom gik over ham til Landflygtighed 1655), til Svensken kom i Landet 1658, og at de Svenske slap ham ud; men hoc certissimum, at da han drog til Holland, fulgte hans Kone med ham, og ere de begge døde i Amsterdam. Originalen eller nogen anden Version af Sjælens Skat haver jeg ikke endnu kunnet detirrere til.
